

KOOPERATİFÇİLİK

SAYI: NUMBER: 93

TEMMUZ - AĞUSTOS - EYLÜL 1991

JULY - AUGUST - SEPTEMBER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

Güneş, Su, Toprak; Ve Tarıma Bereket Katmak: İGSAŞ

Toprağın bolluğu, bereketi, üreyle artıyor.

Üre, azotlu gübre. Ülkemizde üreyi
yüksek teknolojiyle, doğal gaz kullanarak
İGSAŞ üretiyor.

İGSAŞ Türkiye'nin tek "üre" üreticisi.

İSTANBUL GÜBRE SANAYİİ A.Ş.

Toprağa kuvvet, ürüne bereket.

ADRES: 41784 KÖRFEZ, KOCAELİ TELEFON: (21) 17 54 60 (10 HAT), (21) 17 54 71 (10 HAT)
TELEKS: 33283 İGSA TR, 33291 İGGM TR FAKS: (21) 17 46 92, (21) 17 46 98

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı: 93

Temmuz-Ağustos-Eylül / 1991

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır
Fiyatı: 6.000.-TL
Yıllık Abone: 24.000.-TL
Yurtdışı: 48.000.-TL

Yazışma Adresi: Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A - 06420 Kızılay/ANKARA
Tel: 131 61 25 - 131 61 26, Faks: 134 06 46

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına Sahibi
Hüsnu POYRAZ

Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

Yayın Kurulu
Başkan: Prof. Dr. Celâl ER
Raportör: Erol DOK

Üye: Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ
Üye: Alâaddin KORKMAZ
Üye: Dr. Kemâl GÖRMEZ
Üye: Osman OKTAY

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Başyazı / Kaynak İsrافی	3
El Sanatlarında Kalite Kontrolü / Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ	5
Türkiye'de 1980 Sonrası Konut ve Konut Kooperatifçiliği / Dr. Kemâl GÖRMEZ	32
Konya Ovasında Şeker Pancarı Tarımı / Prof. Dr. Celâl ER - Talat ŞENTÜRK	40
Türk Kamu Yönetiminde Komptrolörlük Birimlerinden Beklenen Yararlar / Yrd. Doç. Dr. Burhan AYKAÇ	57
Türkiye'de Toplumsal Güvenlik Kuruluşlarının Konut ve Konut Kooperatifçiliği Faaliyetleri / Beyhan TAN	85

CO-OPERATION

A QUARTERLY PUBLICATION ON COOPERATIVE WORKS

NUMBER: 93

JULY-AUGUST-SEPTEMBER / 1991

Quarterly Published by the Turkish Co-operative Association

Correspondence Address:

Türk Kooperatifçilik Kurumu

Mithatpaşa Caddesi 38/A - 06420 Kızılay/ANKARA

Tel: 131 61 25 - 131 61 26, Faks: 134 06 46

Proprietor on behalf of the Turkish Co-operative Association

Responsible Editor

Hüsnu POYRAZ

(The opinions expressed in the article belong to the authors)

CONTENTS

Editorial / Waste of Resources	3
Quality Control in Handicrafts / <i>Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ</i>	5
Housing and Housing Cooperatives after 1980 in Turkey / <i>Dr. Kemal GÖRMEZ</i>	32
Sugar Beet Farming in Konya Plain / <i>Prof. Dr. Celal ER - Talat ŞENTÜRK</i>	40
Advantages Expected from Comptrolles Units in the Turkish Public Administration / <i>Asst. Prof. Dr. Burhan AYKAÇ</i>	57
Housing and Housing Cooperative Work of the Social Security Organizations in Turkey / <i>Beyhan TAN</i>	85

Baskı: THK BASIMEVİ İŞLETMECİLİĞİ

Tel: 341 90 60

ANKARA

KAYNAK İSRAFI

Türkiye'de hemen her sektörde temel gelişme politikalarının tesbiti ve bunun titizlikle uygulanması, çağdaş ve modern bir ülkenin yaratılması açısından kaçınılmazdır. Özellikle ekonominin gerekenlerini siyasi kaygılarımızdan önde tuttuğumuz ölçüde hedefler arasında çatışmalar azaltılabilir. İktisadi büyümeyi hızlandırmak için verimliliği artırma, piyasalardaki rekabeti geliştirme, bilim ve teknolojiye önem verme şeklindeki reel ve kalıcı katkıları sun'i zorlamalara tercih etmek suretiyle sağlanacak kazançlar da hedefler arasında çatışma yaratmadan sağlıklı gelişmenin yolları olarak görülmelidir.

Bütün hareketlerinde kişisel çıkarlarını azami kılmayı hedef alan ve bunun için devamlı nimet / külfet hesapları yapan idealize edilmiş bir insan tipini simgeleyen "iktisadi insan" tipinin hayatın ekonomik yönünün ağırlık taşıdığı günümüzde önem kazandığı görülür. İktisadi insan tipinin özellikleri, tabii özellikler olmayıp, sonradan kazanılabilen nitelikler, yani "iktisadi insan tipi" bir kültür ürünüdür. İktisadi insan tipinin kavrandığı bir iktisadi toplumda başkalarının ürettiğini, çabasız, gayretsiz tüketmek veya daha açık bir ifade ile başkalarının yarattığı ekonomik değerleri kendine transfer etmek, yani başkalarının üretiminden tüketmek suretiyle hayatını devam ettirmek mümkün değildir. İhtiyaçları karşılamanın veya ihtiyaçları en üst seviyede karşılamanın yolu üretmektir. Dolayısıyla iktisadi toplumda yaşayan her fert enerji ve imkanlarını mal ve hizmet üretiminin hangi halkasını perçinleyeceğine karar vermek durumundadır.

İktisadi hayatta sınırsız insan ihtiyaçları karşılanmak için, kıt olan kaynakları bu ihtiyaçları karşılayacak mal ve hizmet üretimine tahsis ederken israfa dikkat etmelidir. Zira "iktisadi insan" yönü ağır basan bir insan için, nasıl bir müzisyen ses uyumsuzluğundan rahatsız olursa, ressam nasıl renk uyumsuzluğundan rahatsız olursa, kaynak israfı da aynı tepkiyi doğuracaktır. Bu bakımdan iktisadi toplumda davranışlar, iktisadilik prensibi içerisinde cereyan etmek durumundadır. Belirli bir nimete asgari emek ve masrafla ulaşmak veya belirli bir emek ve masrafla azami nimetin elde edilmesi olarak ifade edebileceğimiz bu prensibin iki temel unsuru vardır ki, birincisi tasarruftur. Tasarruf yapmanın faziletini vurgular, diğeri ise talebe yönelik olma durumundadır. Bu da üretime tahsis edilen kaynaklarla hangi mal ve hizmetlerin üretilmesi gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Kaynak kullanımında azami tasarrufa riayet edilse bile, şa-

yet üretilen mal ve hizmetlere yeterli talep mevcut değilse, yani üretilen mal ve hizmetler elde kalıyorsa, bu durumda da kaynak israfı sözkonusudur.

Türkiye'de gelişmekte olan konut kooperatifçiliğini ülke kaynakları ve ihtiyaç dengesi açısından değerlendirdiğimizde önemli ölçüde kaynak israfının olduğunu söylemek zannederim yanlış olmaz. Hiç şüphesiz konut sektörünün, genel ekonomi içerisinde itici gücü inkâr edilemez. Bir çok temel ve yan sanayinin gelişmesinde, istihdam imkânları yaratılmasında bu sektörün önemli bir payı vardır. Ancak, yatırımların ölü yatırım haline dönüşmesi, ülke kaynaklarının yerinde kullanılmadığı anlamına gelir. Kooperatifler yoluyla, metropolitan bölgelerde konut ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılaşma önemli bir hamledir. Burada önemli olan sistemi bir bütün olarak görerek, altyapı yatırımlarını da beraber yürütmektir, yoksa o güzelim yapılar, bir köy manzarası için, yıllarca ihtiyaç sahiplerinin, istifadesine sunulamaz atıl bir vaziyette bekler. Kaynak - ihtiyaç dengesi kurulamaz. Özellikle kullanım kapasitesi son derece düşük, sadece mevsimlik olan, yazlık evi yapmaya yönelik temayüllerin artması ve birçoğunun natamam vaziyette yıllarca beklemesi konuyu vahametini ortaya koymaktadır. Devlet yol gösterici bir rol üstlenerek kooperatifçiliğe istikâmet vermektedir. Bu çerçevede konut kooperatifçiliği de teşvik edilmiştir. Türkiye'de bugün bin dolağındaki kooperatifin 45 bini konut yapı kooperatifidir. Bu yolla ülke kaynakları israf oluyorsa faydalı bir iş yapalım derken, ekonomi kan kaybederse, gelişmeleri yeniden gözden geçirme ihtiyacı var demektir.

Bu sayıda konut kooperatifçiliği ile ilgili iki makale ile karşınızdayız. Bu iki çalışmanın kamuoyunu aydınlatacağını ümit etmekteyiz.

Değerli okuyucular,

Türk Kooperatifçilik Kurumu 60.'nci kuruluş yıldönümünü kutladı. 20 Mayıs'a tekabül eden günlerde hem basında hem de Radyo ve Televizyonda kurumumuzla ve kurumumuzun 60. yıl dönümü ile ilgili programlar temin edildi. Ayrıca Ankara'da Millî Kütüphane salonlarında "Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun 60.'nci yılında Türkiye'de Kooperatifçilik konulu bir panel de yapılmıştır. Bu toplantıda, Türk Kooperatifçilik Kurumu 60.'nci yılı kutlamaları için Ankara Radyosu tarafından yapılan tanıtım yarışmasını kazananlara kur'a çekilerek armağanları verilmiştir.

Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun daha nice 60. yıllara ulaşması dileğiyle...
Kooperatifçi Selâmlar.

EL SANATLARINDA KALİTE KONTROLÜ

Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

I GİRİŞ

Günümüzde işletmeler, seri imalât sistemleri ile elde ettikleri ürünleri veya oluşturdukları hizmetleri için iç ve dış piyasada tüketiciye pazarlama yarışı içerisinde bulunmaktadırlar. Bu yarışta en önemli avantaj maliyet fiyatlarını düşürmek, kaynak israfını önlemek ve ürünün kalitesini arttırmaktır. Bütün bu özellikleri sağlamak için bu ülkeler kalite kontrol tekniklerinin geliştirilmesi yönünde büyük çabalar harcamaktadırlar. Bundan dolayı bütün dünyada kalite ve kontrol gün geçtikçe daha büyük önem kazanmaktadır.

Ayrıca kalite kontrolsüz, denetimsiz ve rastgele imâl edilen ürünler önemli ölçüde can, mal dolayısıyla da millî servet kaybına sebep olabilmektedir. Bu da kalite kontrolünün önemini ortaya koymaktadır.

Mal ve hizmetlerde belirli bir kalitenin sağlanması ve bu kalitenin devamlı olarak sürdürülmesi ve tüketici taleplerine göre geliştirilmesi; kalitenin, kalite kontrolünün öneminin ve fonksiyonunun üreticilere ve tüketicilere çok iyi bir şekilde kavratılması ile mümkündür.

Kalite kontrolü konusu daha çok karmaşık yapıdaki büyük işletmeler için önem kazanmış ve yapılan araştırmaların çoğunda bu tip büyük işletmeler ele alınmıştır. Çünkü tavsiye edilen yollar yöntemler büyük işletmelere ekonomik olarak uygulanabilmektedir. Ancak kalite kontrolü, ilkeleri ve uygulaması büyüklüğü ne olursa olsun bütün işletmeler için aynı oranda önemli ve geçerlidir. Temel ilkeler doğrultusunda işletme yapısına göre metodlar geliştirilip uygulanabilir.

İşletme yapısı küçüldükçe ve basitleştikçe kullanılacak yöntemler de basitleşir; ancak kalite kontrolü ihtiyacının her yerde iyice anlaşılması ve kaliteli üretim yapma isteğinin kökleşmesi zorunludur.

Ülkemizde daha çok küçük işletmeler, hatta tek veya birkaç kişinin çalıştığı atölyeler şeklinde üretim yapan el sanatları üreticilerinin kalite kontrol konusunda gereken bilgi ve desteğe sahip olmadıkları görülmektedir. Gereken kalite bilinci ve kontrolden yoksun olarak ortaya çıkan ürünler sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan büyük önem taşıyan el sanatları konusunda olumsuz etkiler getirmektedir. Bunlar arasında ürünlerin fizikî ve kimyevî açıdan dayanıksız oluşu yanında, geleneksel el sanatlarımızın şuurlu olarak icra edilemeyişi, dolayısıyla yozlaşmasının söz konusu olduğu da bir gerçektir.

Ayrıca el sanatlarının turistik açıdan önemi de düşünüldüğünde, bozuk ve kalitesiz ürünlerin ülke tanıtımında oynadığı kötü rol de ortadadır. Bu sebeple kalite kontrolünün el sanatları işletmeleri için ayrı bir önemi bulunmaktadır.

Bu düşünce ile ele alınan bu çalışmada öncelikle kalite kontrol konusunda temel bilgilerin kısaca açıklanmasına yer verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda el sanatlarının özelliği vurgulanarak kalite kontrolünün uygulanabilirliği üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

2. KALİTE KONTROLÜNÜN TEMEL KAVRAMLARI

2.1. Kalite

Kalite, günlük hayatta yanlış olarak anlaşılıp kullanılan bir kavramdır. Kalite sözcüğü malın "mutlak anlamda en iyi" olduğunu ifade etmez. Kalite, ancak malın fonksiyonu, yani hizmet ettiği amaç çerçevesinde değerlendirildiğinde bir anlam kazanabilir. Dolayısıyla kalite en genel anlamda "amaca uygunluk derecesi" olarak tanımlanabilir.

Başka bir deyişle, kişi aldığı ve kullandığı malın özelliklerinden (fiziksel, kimyasal, estetik ve ekonomik olabilir) memnun ise o ürün o kişi için kaliteli demektir. Yani amaç tüketicinin ihtiyacına ve ödeme imkânlarına göre değişebilmektedir. Kalite alıcının veya kullanıcının durumuna göre en elverişli özelliğe sahip olduğu oranda üstün sayılır (Şekil-1). Alıcının durumu ise ürünün göreceği işi ve satış fiyatını etkiler.

Meselâ bir Bünyan halısı ile Isparta halısı kalite bakımından karşılaştırılıp Bünyan için kalitesi daha yüksektir demeden önce düşünmek gerekir. Her ikisi de halıdır. Ancak kullanılış amaçları farklıdır. Değişik tüketicilerin isteklerine cevap verirler ve fiyatları arasında da büyük fark vardır. O halde bir mamulün kalitesinden söz ederken kullanılış amacının ve fiyatının göz önüne alınması gerekir.

Bu açıklamalara göre mamul kalitesi kavramını genel anlamda şu şekilde tanımlamak mümkündür:

Bir mamulün kalitesi tüketici ihtiyaçlarının mümkün olan en ekonomik düzeyde karşılamayı amaçlayan, mühendislik ve imalât karakteristiklerinin bileşiminden oluşur. (15. S. 4)

Şekil - 1: Kaliteyi meydana getiren faktörler.

2.2. Kontrol

Mal ve hizmetlerin istenilen şartlara uygun olup olmama problemi kontrol kavramını ortaya çıkarmıştır.

Kontrol bir faaliyetin önceden tesbit edilen kurallar çerçevesinde, belirli amaçları gerçekleştirecek biçimde yürütülmesini sağlamak fonksiyonu olarak tanımlanabilir. Kontrol kelimesinin çeşitli anlamları olmakla beraber genellikle plânlanmış faaliyetler devresini belirtir. Bu süre içerisinde belirlenmiş bir hedef veya standart elde edilir (24, S. 16).

Standart bir örneklik karakteri ile yapıları aynı olan madde ve mamûlleri, hizmet ve metodları belirli şartlar altında kendi aralarında mukayeseye ve ona göre değerlendirmeye yarar. Standart nerede ve hangi işte olursa olsun bilimsel ve teknik esaslara dayanır. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere standartlaşmanın kalite ve kontrol üzerindeki etkisi çok önemlidir. Kalite ve kalite kontrolü konusunun giderek önem kazanması standartlaşma konusunu da gündeme getirmiş ve bu konuda faaliyet gösteren bazı kurumların doğmasına sebep olmuştur. ISO (Uluslararası Standartlaşma Örgütü) ve TSE (Türk Standartlar Enstitüsü) gibi. (16, S. 2-13)

Mal veya hizmetlerin güvenilirliğini artırmak için, üretimin plânlanması safhasında belirlenen bu hedef de standartlara ne ölçüde uyulduğunun denetlenmesi ihtiyacı kalite kontrol olayını ortaya çıkarmıştır. İşletme yönetiminin her dalında mevcut olan kontrolün kalite konusunda da önemli bir yeri vardır.

2.3. Kalite Kontrolü ve Toplam Kalite Kontrolü

İmalâta kalite kontrolü kavramı yanlış veya eksik anlaşılmakta üretimin bir aşamasında yapılan hata tesbiti veya kalite kontrol fonksiyonunun sadece bir kısmını oluşturan muayene işlemi kalite kontrolü olarak değerlendirilebilmektedir.

Kalite kontrolü özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra önemi anlaşılan ve uygulama alanı giderek yaygınlaşan bir bilim dalıdır. Çoğunun sandığı gibi kalite kontrolü devletin yetkili kuruluşları tarafından yapılan denetim değildir. Yine kalite kontrolü belirli yöntemlerle belirli analiz ve ölçümlerin yapılması da değildir.

Kalite kontrolü, tüketici tarafından beğenilen ve kanuni belirlemelere uygun nitelikteki malın en düşük maliyetle üretilmesi amacı ile belirli bir sisteme göre yapılan uygulamadır. Kalite kontrolü görüldüğü gibi gereksiz bir harcama da değildir. Aksine maliyeti düşürmenin en etkili aracıdır. (9, S. 5)

Kalite kontrolü kalite geliştirme ve kalitenin devamlılığını sağlama ve kaliteyi düzeltmek için, tüketicinin tam ihtiyacını karşılayan en ekonomik düzeyde üretim ve hizmete imkân vermek üzere, bir örgütün en alt seviyedeki elemanından en üst seviyedeki elemanına kadar bütün personelinin sorumlu olduğu, hammadde girişinden, mamülün depolanmasına kadar her aşamada gerçekleştirilen etkin faaliyetler topluluğudur. Amaç, tüketici veya kullanıcının isteklerini en ekonomik biçimde karşılayabilecek bir kaliteye ulaşmak ve bunu koruyup geliştirmektir. Bu nedenle ilgili tüm ünitelerin bu amaç doğrultusunda plânlama ve koordinasyonu gerekir.

Kalite kontrolünün dört ana prensipten oluştuğu söylenebilir:

- 1- Standartların tesbiti,
- 2- Uygunluğun sağlanması,
- 3- Gerektiğinde düzeltici kararlar alınarak harekete geçilmesi,
- 4- Geliştirme çalışmaları.

Bu ana aşamalardan da kalite kontrolünün işletmenin hemen tüm departmanlarını değiştiren derecelerde de olsa ilgilendiren bir fonksiyon olduğu anlaşılabilir. Bu özelliği vurgulamak amacı ile toplam kalite kontrol kavramını ortaya atan Feigenbaum "Tüketici isteklerini en ekonomik düzeyde karşılamak amacı ile işletme organizasyonu içindeki çeşitli ünitelerin; kalitenin yaratılması, yaşatılması ve geliştirilmesi yolundaki çabalarını birleştirip koordine eden etkili sisteme Toplam Kalite Kontrolü denir." demektedir.

Kalite kontrolünü oluşturan (yukarıda belirtilen) dört ana prensip, üretim süreci içinde üç ana aşamada gerçekleştirilir. (15. S. 14)

2.3.1. Yeni Tasarım Kontrolü

Üretime geçmeden önce tüketici isteklerinin tesbiti ile başlayarak mamülün fonksiyon ve kalite özelliklerinin sınıflandırılması, kalite düzeyi ve standartlarının tes-

biti, proses ve tezgâh imkânları, örnek mamûl üretimi ve performans testleri, tolerans analizi, güvenilirlik ve tamir - bakım standartlarının geliştirilmesi faaliyetlerini içeren üretimde ortaya çıkabilecek kalite kontrol sorunlarını ortadan kaldıracak ve ya azaltacak bir dizi tedbirin alınmasıdır.

2.3.2. Gelen Malzeme Kontrolü

Mamûlün üretiminde kullanılan hammadde, yarı mamûl parça ve yardımcı malzemenin ambara veya doğrudan üretim hattına istenilen kalite özelliklerine sahip olma şartı ile girişinin sağlanmasıdır. Bu amaçla çeşitli tedarik imkânlarının değerlendirilmesi, malzeme şartnamelerinin hazırlanması, kabul muayenesi ve test yöntemlerinin belirlenmesi, ekonomik örnekleme yöntemlerinin seçimi faaliyetleri yer alır. Bir fabrikada kalite niteliklerinin belirlenmesi, muayene ve kabul işlemleri ile uğraşan Kalite Kontrol ile Satınalma ünitelerinin sıkı işbirliği içinde bulunmaları zorunludur.

2.3.3. Mamûl Kontrolü

Bu aşamada ürünlerin özellikleri ölçülerek önceden belirlenen standartlarla karşılaştırılır. Mamûl kontrolü muayene noktalarını ve işlemlerini belirleyen plânın hazırlığı, proses duyarlılık araştırması, örnekleme, kontrol diyagramları uygulaması, alet ve aparat kontrolü, ölçme aletleri kalibrasyonu, işçiye talimat verme, eğitim ve maliyet analizi faaliyetlerinden oluşur. Bazı durumlarda mamûlün dağıtımı ve kullanımını sırasında ortaya çıkan hata ve şikayetlerin araştırılıp incelenmesi de mamûl kontrolünün kapsamı içerisine girer.

Böylece hammadde veya parçaların ambar dışından, montaj hattının sonunda mamûl hale gelinceye kadar belirli yerlerde uygulanan muayene işlemleri ile kalite şartlarından sapmalar belirlenir ve hata nedenlerini giderici düzeltici kararlar alınır.

Belirtildiği gibi geniş kapsamlı faaliyetlerden oluşan bir fonksiyon olan Kalite Kontrolü tüketici isteklerinin araştırılması, mamul dizaynı, üretimi ve pazarlanması na kadar olan faaliyetler zincirinin her halkasından etkilenir. Bu üretim süreci içerisinde;

- Pazar ve tüketici özellikler,
- Finans kaynakları,
- Hammadde,
- İnsangücü,
- Tesis, makina ve üretim yöntemleri,
- Teknolojik, kültürel ve eğitim düzeyi,
- Ülkenin kanunları gibi işletme içi olduğu kadar işletme dışı faktörlerden de etkilenerek şekil alır.

3. KALİTE KONTROLUNUN AMAÇLARI

Kalite kontrolü belirli bir mamûlü istenilen kalite düzeyinde imâl etme amacına yönelik teknik ve yönetim faaliyetlerinden meydana gelen bir sistemdir. İstenilen kalite düzeyini tüketici talepleri oluşturmaktadır.

Kalite kontrolü tüketiciyi tatmin etmek ve daha iyi hizmet sunmak temel amacına bağlı olarak şu alt amaçları gerçekleştirmeye çalışır.

- a. Mamûl tasarımının geliştirilmesi ve kalite düzeyinin yükseltilmesi,
- b. Daha kolay işlenebilir ve ekonomik malzeme temini,
- c. İşletme maliyetlerinin azaltılması,
- d. Kullanılan hammadde, enerji, işçilik, ıskarta kayıplarının mümkün olan en düşük seviyeye indirilmesi,
- e. Üretim sistemini daha sağlıklı işleyebilir hale getirmek.
- f. Rakip firmalara karşı prestij sağlamak,
- g. İşçi - işveren ilişkilerinde olumlu gelişme sağlanması ve personelin moralinin yükseltilmesi.

Bütün bu amaçlar, birbirleri ile bağlantılı olup, birinde sağlanacak başarı diğerlerini de olumlu yönde etkileyecektir.

4. KALİTE KONTROLUNUN GELİŞİMİ

Kalite kontrolünün üretim faaliyeti kadar uzun bir geçmişi olduğu söylenebilir (15, S. 19). Bir mamûl üretilirken amaca uygunluk ve istenilen özelliklerin kazandırılması çalışmaları kalite kontrolünü de birlikte getirmekteydi. Ancak ilk çağlarda yapılan üretimlerde, kalite kontrolünde bilimden söz edilemezdi.

XIII. yüzyılda kurulmaya başlanan ahî birliklerinde ise meslek kuruluşları ve kâdılar tarafından kalite kontrole ilişkin denetimler yapılmaktaydı. Genelde bu kontroller manevî yönden rahatlatma, vicdanî sorumluluğu yerine getirme, ticari örf ve ahlâka ters düşmeme açısından önem kazanmaktaydı (12, S. 51). Çünkü toplumun ahlâki değer yargılarını çiğneyen, ticari ahlâka uymayan ve tüketiciyi koruyucu ürünler üretmeyen, üreticilere loncalar, meslek kuruluşları, kadı v.b. merciler tarafından çeşitli müeyyideler uygulanmaktaydı (21, S. 6). Mesele kanun dışı davrananların ürünleri kendilerine iade edilir, hataları topluma teşhir edilir, gerekirse ustalık belgesi iptâl edilirdi.

Küçük işletme ve atölyelerin üretim yaptığı devirlerde ise, ustabaşı (belki aynı zamanda işyeri sahibi) olan kişi tedarik, plânlama, denetim faaliyetlerinin yanı sıra kalite kontrol sorumluluğunu da yüklenmekteydi. Hammadde tedarik kaynaklarının sayısı arttıkça, üretim sistemi ve üretim yapısı karmaşık hale geldikçe ölçme işlemleri yapılmaya başlandı. Zamanla ölçme işlemlerini yapanlar kalite kontrolünden sorumlu olmaya başladılar. İlk takım tezgâhlarının ortaya çıktığı XVIII. yy. sonların-

dan II. Dünya Savaşı'na kadar muayene ile kalite kontrol eş anlamda kullanılmaktaydı (15, S. 19).

İstatistiki yöntemler ise 1945'li yıllarda II. Dünya Savaşı sırasında kalite kontrol de yoğun olarak kullanılmaya başlamıştır. Amerikan silahlı kuvvetleri çeşitli ülkelerden silah ve harp malzemeleri almış, bu malzemelerin kontrolü için kalite kontrol metodları geliştirmiştir (24, S. 21). Savaşın ağır şartları büyük miktarda ve çok duyarlı ölçüde üretim ihtiyacı ve savaşın sona ulaşan firmalar ve uluslararası rekabet ölçme gereçlerinin ve istatistik yöntemlerin uygulanmasını zorunlu hale getirmiş ve giderek artırmıştır. Dr. Walter A. Shewhart tarafından 1924'de temelleri atılıp kısa zamanda geliştirilen istatistiksel kalite kontrol, Shewart Grafikleri adı verilen kontrol grafikleri ile H. F. Dodge ve H. G. Romig adındaki iki Amerikalı istatistikçi tarafından hazırlanan ve kendi adlarıyla Dodge - Roming Örneklem Muayene Tabloları olarak tanınan tablolar sayesinde geniş bir uygulama yeteneğine kavuşturulmuştur (11, S. 59).

Ancak kısa bir süre sonra, ne kadar bilimsel olsa da matematik ve istatistiki yöntemlerin yeterli olmadığı görüldü. Kalite kontrolünün teknik imkânlar ve istatistiğin yanısıra insan gücünü de devreye sokmakla gerçekleşeceği görüşü önem kazandı (14, S. 529).

1960'lı yıllarda ise Arman V. Feigenbaum ve J. M. Juran Toplam Kalite Kontrol kavramını ortaya atmışlar ve uygulamaya başlamışlardır. Böylece ürün ve hizmetlerin tüketicileri tamamen tatmin etmek şartı ile en ekonomik düzeyde olması için işletmenin çeşitli fonksiyonları tarafından belirli bir kaliteye ulaşmak, bunu korumak ve geliştirmek üzere gösterilen çabaları bir bütün halinde birleştiren etkili bir sistem anlayışı toplam kalite kontrol kavramını açıklamaktadır. Kalite kontrol aşamalarında bir sonraki aşama bir öncekinin yerine tamamen geçmektedir. Ancak önceki aşama duruma göre aynen uygulanabilmekte, geliştirilmiş ve yenileştirilmiş sistemlerle birlikte kullanılmaktadır (22, S. 7).

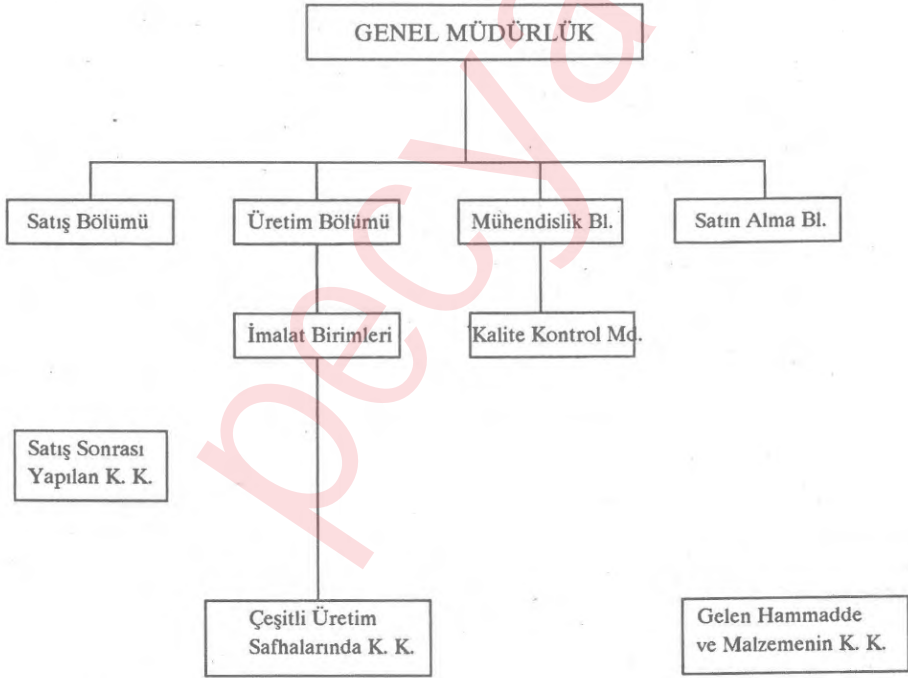
5. KALİTE KONTROL ORGANİZASYONU

Kalite kontrol organizasyonu işletmelerin büyüklük küçüklüğüne, ürettiği mal çeşidine, otorite ve yetki dağılımına, bölgelere dağılımına ve üretim sistemlerine göre değişiklikler göstermektedir. Küçük bir işletmede bir ustabaşı veya işletme sahibi kalite kontrol organizasyonu oluştururken, karmaşık bir işletmede çok sayıda personel ve uzmandan oluşabilmektedir.

İşletmelerin organizasyon yapılarını buldukları çevrenin ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve tabiat şartları gibi dış etkenler ve üretim konusu, üretim ve yönetim teknolojisi, büyüklüğü, büyüme hızı, şekil ve yönetimi gibi iç etkenler belirlenmektedir (20, S. 1).

Sağlıklı ve etkili bir organizasyon yapısı oluşturmanın temel şartı prensip ve politikaların baştan açıkça belirlenmesidir (15, S. 44). Yine iyi bir organizasyonun varlığından söz edebilmek için prensip ve politikaları yalnızca belirleyerek görevleri gruplamak yeterli değildir. Ustalık ve becerileri göz önüne alınarak seçilmiş grubun üyelerinden her birine yeteneklerine göre görevler verilmelidir. Grup üyelerinden her biri neyi, nasıl, ne zaman yapacaklarını net olarak bilmelidir. Gerekli araç ve imkânlarla iyi çalışma şartları sağlanmalı ve ustalığa dayanan bir yardım ile yeterli bir denetim de unutulmamalıdır (18, S. 223).

Kalite kontrol genelde işletmenin bütün personeli tarafından yerine getirilse de, her işletme kalite kontrolden tamamen sorumlu olacak bir kalite kontrol organizasyonu veya departmanı kurmalıdır. Kalite kontrol departmanı genel organizasyon prensipleri ile birlikte departmanı ile ilgili özel ilkeler geliştirmeli ve uygulamalıdır (Şekil - 2).

Şekil - 2: Kalite kontrolün organizasyondaki yeri.

Kalite kontrol organizasyonunda genel yapı itibarı ile görev dağılımı kriteri göz önüne alındığında iki organizasyon tipi sözkonusudur. Bunlar;

- 1- Merkezi organizasyon,
- 2- Merkezi olmayan organizasyondur.

Kalite kontrol organizasyonunda merkezi ve merkezi olmayan organizasyon modeli, faaliyetlerin yürütülmesinde yöneticilerin yönetim teknikleri ve zihniyetleri ile ilgilidir.

Kalite kontrol fonksiyonu tek bir merkezde bütün yönleri ile bir yönetici tarafından yönetilirse Merkezi Organizasyon modeli oluşur. Tam merkezi olan bir kalite kontrol organizasyonunda bütün kalite kontrol fonksiyonları bir üniteye toplanmıştır. Üretimin çeşitli aşamalarında yapılan muayene ve test sonuçları bir merkezde toplanarak değerlendirilir ve sonuçlar ilgili ünitelere dağıtılır. Bütün faaliyetler kalite kontrol müdürlüğüne bağlı elemanlar tarafından yürütülür. Üretim personelinin az da olsa kalite kontrol faaliyetlerinde görev alması sözkonusu değildir. Çünkü kalite kontrol denetçileri, üretim personelinin denetlemede, optimal kalitenin inşaa için zaman zaman kurmay görevi yapmaktadırlar (17, S. 43).

Kalite kontrol müdürü kendi konusuna giren her aşamada faaliyetleri izler ve hangi üniteye olursa olsun aksaklıklara bir kurmay olarak müdahale edebilir.

Merkezi kalite kontrol organizasyonu planlama, standartlaştırma, tasarım koordinasyon ve geribesleme etkinliği açısından üstünlüklere sahiptir. Buna karşılık üretimin işbirliği ve yardımından yoksun bulunma gibi önemli bir sakıncası vardır.

Tamamen merkezden ayrı bir kalite kontrol organizasyonu günümüz şartlarında düşünmek mümkün değildir. Çünkü kalite kontrolün kesinlikle bir merkezde bulunması gereken faaliyetleri vardır (15, S. 430). Merkezi Olmayan Organizasyon görevlerin uygun kısımlara bölünmesiyle, yetki ve sorumlulukların alt kademeler dağıtılması ile kısmen yetki devrini ihtiva eden bir model olmaktadır.

Kismen merkezi olmayan bir kalite kontrol organizasyonu kurulacağı zaman, kalite kontrol mühendisliği tarafından yazılı bir kalite kontrol planı hazırlanıp üretimle ilgili birimlere verilmelidir. Ayrıca yetki ve sorumluluk devredilen kişilere devraldıkları görevlerle ilgili bütün bilgiler ve gerekli eğitim verilmiş olmalıdır. Bu tip organizasyonda işlemlerle ilgili plânlama, lokal test ve muayenelerle günlük kayıtların tutulması gibi işler ustabaşı veya operatörün sorumluluğuna verilebilir. Bu durum psikolojik yararlarının yanısıra kalite kontrol departmanının iş gücünden önemli ölçüde tasarruf sağlar. Fakat değerlendirme ve düzeltici önlem almada büyük önem taşıyan geribesleme devresi merkezi olmayan organizasyonda daha geniş bir alana yayılır. Bu nedenle problemin tespiti karar arasındaki aşamalar ve süre artar. Bazı işlemler kalite kontrol departmanının kontrolü dışına çıkabilir (15, S. 432).

Kalite kontrol yöneticisi, merkezi ve merkezi olmayan organizasyonun yukarıda bahsedilen avantaj ve dezavantajlarını iyice incelemeli daha sonra optimal dengeyi sağlayacak şekilde tamamen veya kısmen merkezi veya merkezi olmayan organizasyon modelini seçip uygulamalıdır.

Doğru bir organizasyonda Kalite Kontrol Bölümü doğrudan yönetime bağlıdır.

Yapılacak en büyük hata, Kalite Kontrol Bölümü'nün üretim bölümüne bağlı olmasıdır. Çünkü üretim bölümünün hedefi gelen hammadde ve işletme kapasitesine bağlı olarak en çok ürünü işlemektir. Bu nedenle üretim bölümü yetkilisi kaliteye düşkün olsa bile kalite seviyesini korumak açısından bir kalite kontrol elemanı kadar titiz olamaz. Diğer taraftan kalite kontrol elemanının belirlediği bir aksaklığı düzeltirme yetkisi olmalıdır. Kısaca Kalite Kontrol Bölümü yönetim ve yönetici ile direkt ilişki içerisinde olmalıdır. Ancak bu şekilde bu bölümün sesi diğerleri kadar duyulabilmektedir. Yönetim açısından ise Kalite Kontrol Bölümü, kalite seviyesine dair yetki ve sorumluluğun kullanılma aracıdır ve böylece yönetim, ayrıntıya girme külfetine girmeden ürünün kalite düzeyini doğrudan teminat altına almış olmaktadır. Kalite kontrol programının başarısı öncelikle yönetimin desteğini sağlamasına bağlıdır (9, S. 6).

Bir işletmede kalite kontrol bölümünün görevleri aşağıdaki noktalarda yoğunlaşmaktadır.

1- Spesifikasyonların oluşturulması. Üretim ve pazarlama bölümüyle işbirliği içinde çalışmalıdır.

2- Örnek alma programının hazırlanması. Bu işlem minimum maliyetle maksimum güvenilirliğin sağlanmasına yöneliktir. Kalite kontrol bölümü bu görevi yerine getirirken araştırma ve geliştirme bölümü ile ilişki kurmalıdır.

3- Test ve analiz yöntemlerinin belirlenmesi. Bu işlem ölçümlerin duyarlılığı açısından çok önemlidir. Bölüm bu görevini de araştırma ve geliştirme bölümü ile işbirliği içinde yerine getirmelidir.

4- Kayıt tutma ve sonuçların bildirilmesi. Bu işlem öncelikle işletmeye ve prose- se uygun bir kalite kontrol kartının hazırlanmasını gerektirmektedir. Bu görev gerçekleştirilirken üretim bölümü elemanlarından da yararlanılmalıdır.

5- Aksaklıkların ve özel problemlerin çözülmesi.

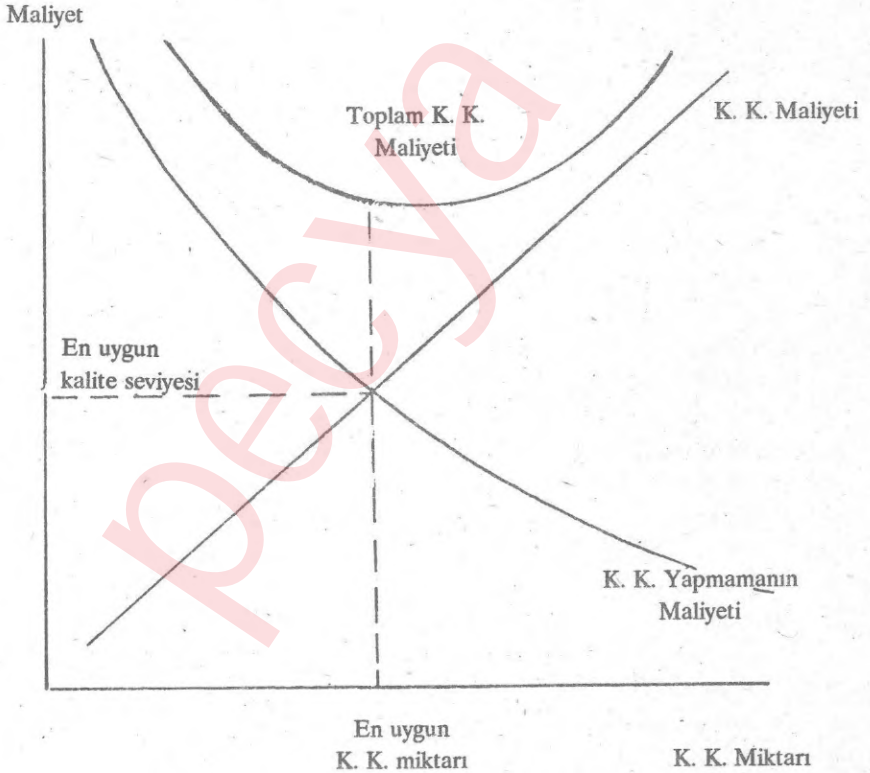
6- Personelin eğitilmesi. Kalite kontrol işlemini başaran çalışan personelin kalite sınırı ile de ilgilidir ve bu sınır yönetimin desteği ile kalite kontrol bölümü tarafından yerine getirilmelidir (9, S. 6).

Kalite kontrol bölümü olmayan bir işletmenin gelişmesi bir yana yaşaması bile güçtür. Kalite kontrol bölümünün işletmeye sağladığı yararlar kısaca şöyle sıralanabilir.

- Bozulmuş ve kalite düşüklüğünden dolayı reddedilen ürün oranının azalması.
- Kalite seviyesinin sürekli korunması ile firmaya güvenin artması.
- Alıcı ve tüketici zevkinin gelişmesi.
- Firmada çalışanların moralinin yükselmesi ve aralarında işbirliği ve ilişkilerin gelişmesi.
- Maliyetin minimal seviyeye indirilmesi.

6. KALİTE KONTROL MALİYETLERİ

Kaliteli ürün üretimi gerçekte daha fazla harcama yapmayı gerektirmektedir. Kalite kontrol faaliyetlerinde çeşitli maliyet değerlerini minimum seviyeye düşürmeye çalışmak her işletmenin amacıdır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki sonuçta kaliteli ürünün işletmeye sağladığı yararlar yüklediği maliyetleri çok fazla oranda aşmaktadır. Bunun için kalite kontrolü için gereken maliyet giderleri iyi tesbit edilmeli, gerekli harcamaları yapmaktan kaçınmamalı ve mümkün olan en ekonomik maliyetle iyi kalitenin sağlanmasına çalışılmalıdır (Şekil - 3).

Şekil - 3 : En uygun kalite kontrol maliyeti.

Temel olarak kalite kontrol maliyetlerinin analizinde iki tür maliyeti karşılaştırmak gerekir.

Birincisi, üretilen ürünlerde belirli bir kalite düzeyine ulaşma ve bu kalite düzeyini devam ettirmek için katlanılan maliyetler. İkincisi ise istenilen düzeyde kaliteye sahip olamamaktan ileri gelen maliyetlerdir (19, S. 248). Dikkat edilecek olursa birinci grup maliyetler kalitenin iyileştirilmesi ve devamı için kalite kontrol organizasyonunun gönüllü katlandığı maliyetlerdir ki, genelde yöneticiler bundan kaçınmaktadırlar. Bunun sonucu olarak da ikinci grup maliyetler gerekli kalite kontrolün yapılmamasından, yeterli kalite düzeyine ulaşılmamasından dolayı ortaya çıkan kaçınılmaz maliyetlerdir. Bu tür maliyetler daha önemli yekûn tutmaktadır.

Kalite kontrol maliyetlerini genel olarak sınıflara ayırarak incelemek gerekirse, öncelikle direkt ve indirekt maliyetler olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Direkt Maliyetler:

Kalite kontrol organizasyonunun doğrudan sebep olduğu maliyetlerdir. Tespiti kolaydır ve düşürme çalışmalarından verimli sonuçlar alınabilir. Bu maliyetler de kendi içinde ikiye ayrılır (Şekil - 4).

Şekil - 4 : K. K. Maliyetlerinin sınıflaması.

Kalite Kontrol Yatırım Maliyetleri:

Labaratuar araçları, ölçme aletleri bina ve ilgili tesisata yapılan harcamaların faiz amortisman ve fırsat maliyetlerinden oluşur. Kalite kontrol faaliyetlerinin yürütül-

mesi için yapılan harcamalardan doğan maliyetler ise koruma, ölçme ve değerlendirme, başarısızlık maliyetleri şeklinde üç grupta toplanır (15, S. 39).

6.1. Koruma Maliyetleri

Talepleri karşılayamama endişesi ile ortaya çıkar. Kalitenin geliştirilmesi, üretim yöntemlerinin geliştirilmesi, üretimin kalite yönünden değerlendirilmesi için yapılan çalışmalardan kaynaklanan faaliyetlerdir. Bu faaliyetler kısaca şöyle açıklanabilir;

- Tüketici talepleri rekabet, tasarım şartları, teknolojik imkânlar göz önüne alınarak kalite standart¹ ve spesifikasyonlarının² tespiti muayene ve test yöntemleri ile yönetmeliklerin oluşturulması.

- Eldeki üretim araçlarının kaliteye ilişkin kapasitelerinin belirlenmesi, kalite kontrol yöntemlerinin uygulanmasında ilgili atölye personeline yol gösterilmesi, proses etkinliğini artırma çarelerinin araştırılması, düzeltici önlemlerin alınması.

- Güvenilirlik, yeni malzeme, ölçme aletleri ve yöntemleri, test araçları vb. konularda, kaliteyi daha düşük maliyetle daha yüksek düzeyde gerçekleştirmeyi amaçlayan araştırma faaliyetleri.

- Etkin ve doğru haberleşmeyi sağlayacak bir sistemin kurulması.

- Kalite fikrinin tam olarak anlaşılması ve benimsetilmesi amacı ile personelin eğitimi için düzenlenen programlar.

6.2. Ölçme ve Değerleme Maliyetleri:

Hedeflenen kalitenin gerçekleşip gerçekleşmediğini anlamak için yapılan muayene ve kontrol masraflarıdır. İşletmeye giren her türlü materyale teslim alınışından mamül hale gelinceye kadar çeşitli aşamalarda uygulanır. Bunlar:

- Laboratuvar testleri.

- Ölçme aletlerinin ve test araçlarının tamir - bakım işleri ve kalibre edilmesi.

- Üretimin her safhasında yapılan ölçme, mukavemet ve performans testleri gibi muayeneler,

- Test ve muayeneler sırasında harcanan malzeme ve enerji.

- İşçilik kontrolü, personelin performans ve çalışmasını değerlemek amacı ile gerçekleştirilen faaliyetler.

- Gelen malzeme, üretim işlemleri ve mamül üzerinde yapılan muayene sonuçlarının Kalite Kontrol departmanında analiz edilerek değerlendirilmesi ve bulguların düzenlenen raporlarla ilgili ünitelere duyurulması,

- İşletme dışında uzman kuruluşlara yaptırılan veya mamülün kullanılma yerinde uygulanan muayene ve testlerdir.

1. Belli bir konuda tespit edilmiş kurallardır.

2. Bir işin nasıl yapılacağını belirten ayrıntılı talimat (14, S. 520-521).

6.3. Başarısızlık Maliyetleri:

İki nedenden kaynaklanır. Birincisi talebi doğru olarak belirleyememekle ilgilidir. Diğeri ise belirlenen talebi doğru şekilde karşılayamamaktan doğar (10, S. 15).

Yeterli ve verimli kalite kontrol uygulanmasından kaynaklanan ve sonuçta amaca uygun üretilmediğinden dolayı kullanılmayan mamüllerin sebep olduğu maliyettir. Bunlar:

- Iskarta ürünler. Yani istenen özelliklere uymadığı tespit edilerek hurdaya ayrılan malzeme, yarı mamül ve mamüllerdir.

- Düzeltme ve tamirlerle istenen işçilik şartlarının sağlanabileceği iskartalıktan kurtarılacak ürünler için harcanan işçilik ve malzemeler.

- Bozuk ve arızalı ürünler nedeniyle müşterilerden gelen şikayetlerin tespiti, cevaplandırılması ve giderilmesi amacıyla yürütülen faaliyetler ve ek olarak müşterinin ürüne olan güveninin yitirilmesi.

- Şikayete sebep olan mamülün onarımı veya değiştirilmesi için yapılan servis hizmetleridir (15, S. 393 - 19, S. 248).

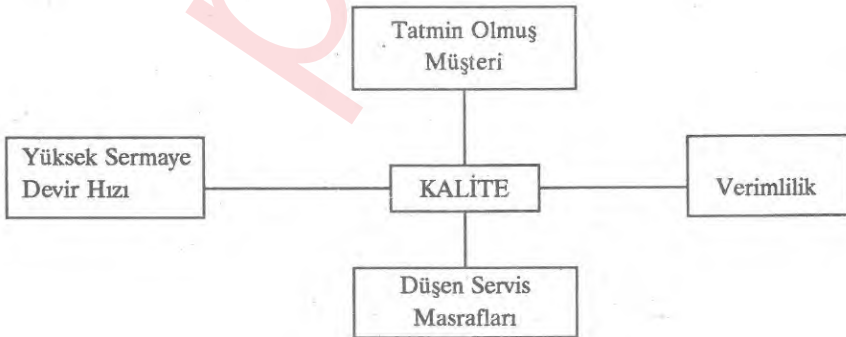
Bir mamülün maliyeti hesaplanırken, kalite kontrol maliyetinin de dahil edilmesi tabiidir. Kalite Kontrolle ilgili insangücü, malzeme, ölçme yöntemleri veya yöntemden kaynaklanan bazı hatalar sebebiyle ürün iskarta çıkabilmektedir. Bundan doğan bir maliyette söz konusu olduğundan;

Iskarta maliyeti = Mamül maliyeti + Kâr olmaktadır.

Çünkü iskarta ürüne, bir mamül için gerekli bütün masraflar yapılmakta, buna karşılık iskarta olduğu için satış gelirinden de yoksun kalınmaktadır.

Koruyucu maliyetlerin olumlu değerlendirmeler sonucu artırılması, ölçme - değerlendirme ve başarısızlık maliyetlerini azaltacaktır.

Kalite kontrol organizasyon personeli bütün maliyetleri en ince detayına kadar inceleyip değerlendirmeli, yerinde ve zamanında koruyucu maliyetleri arttırmalı ve çalışmalarını yapmalıdır. Ölçme ve değerlendirme maliyetlerinin optimum dengesini bulmak ve bozuk ürün maliyetlerini sıfıra düşürmeyi hedeflemelidir (Şekil - 5).

Şekil - 5 : Kalite fayda ilişkisi

7. KALİTE KONTROL YÖNTEMLERİ

Kalite kontrolu uygulamada iki şekilde anlaşılmakta ve uygulanmaktadır. Bitmiş üründe kontrol, toplam-kalite kontrolu. Bilindiği gibi ülkemizde genellikle Kalite kontrol denilince üretim sonrası (bitmiş üründe) yapılan kontroller, hatalı ve bozuk olanların ayıklanması anlaşılmaktadır. Halbuki daha önce de açıklandığı gibi etkin bir kalite kontrolu üretimin bütün aşamalarında uygulanan esas amacı bozuk ve hatalı olanları ayırmak değil, hatalı ve bozuk mal üretmemek suretiyle girdilerde tasarruf sağlayan toplam kalite kontroludur.

Bu anlamdaki kalite kontrolunda, yani hammaddelerin parçaların ana malların ve bitmiş ürünlerin kontrolunda çok ve çeşitli yöntemler kullanılır.

Bunlar:

1. Yalnızca duyu organları ile yapılan kalite kontrolu kişinin yetenek ve tecrübelerine dayanarak, ürünün renk, tad, koku gibi özelliklerinin kontrol edilmesidir. Çok güvenilir bir yöntem değildir.

2. Çeşitli araç ve gereçlerin yardımıyla yapılan ölçümleme ve değerlemeler. Kontrolde, ürünün boyutları, ağırlığı, hacmi söz konusu ise bu yöntem kullanılır.

3. Çeşitli fiziksel, kimyasal, mekanik ve benzeri özellikleri değerlendirmek için laboratuvar da deney yoluyla kontrol: Ürünlerin yapı, bileşim, dayanıklılık, iletkenlik, ısınma gibi özelliklerinin kontrolu söz konusu olduğunda hassas aletler yardımıyla uzmanlar tarafından laboratuvar da deney yoluyla yapılır.

4. Uygulama ve kullanma yoluyla kalite kontrol: Bitmiş ürünlerin gerçek kullanım şartlarında denenerek önceden belirlenen spesifikasyonlara uygunluğu bu yolla kontrol edilir (6).

8. İSTATİSTİKİ KALİTE KONTROLU

İstatistikî yöntemlerin üretim sorunlarına uygulanması biçiminde ortaya çıkmıştır. Temeli 1924'de istatistiksel kontrol grafiğinin uygulanışına dayanmaktadır. İstatistikî kalite kontrolu yardımı ile ürünün kalitesi kontrol altına alınabilir, geliştirilebilir ve böylece standarda uymayan bozuk mamül üretimi büyük ölçüde önlenebilir.

İstatistikî kalite kontrolu bir kalite muayenesi değildir. Kalite muayenesi ürünü kontrole yöneliktir. Başka bir deyişle muayene geçmişte yapılmış iş ile ilgilidir. Kalite muayenesi ile standartlara ve normlara uymayan ürün ayıklanmaktadır. İstatistiksel kalite kontrolu ise üretim süresini kontrol eder. Şimdiki durum ve gelecekle ilgilidir. Böylece istatistiksel kalite kontrolunun amacı üretim sürecini kontrol altında tutarak kusurlu mal oranını mümkün olan en düşük düzeye getirmek olarak özetlenebilir (23, S. 92).

İstatistikî kalite kontrolu tesadüfî örnekler yardımıyla sürekli teste dayanarak muayene eden ve üretilen maddelerin kalitesini bütün üretim işlemi boyunca devam

ettiren ve geliştiren ekonomik ve etkili bir sistem olarak tanımlanabilir. Yani kalite kontrolünde üretilen maddeler örnekleme yoluyla sürekli test edilmektedir (1, S. 48).

Modern üretimde mamül yapısının ve üretim yöntemlerinin karmaşıklığı ve üretim miktarlarının büyüklüğü kalite sorunlarının kaynaklandığı sebepler arasındadır. Bu sorunların çözümlenmesinde büyük adetler ve tesadüfi değişmeler ile ilgilenen istatistikten yararlanma zorunluluğu vardır.

Bu açıklamalar doğrultusunda "İstatistik çeşitli nedenlerin etkisi altında bulunan olayların gözlenmesi ve gerekli bilgilerin sistematik biçimde toplanarak incelenmesi sonunda belirli duyarlılıkta tahmin ve yorumlar yapmasını sağlayan bir tekniktir" (15, S. 40) şeklinde tanımlanabilir.

İstatistiğin gelişmesinde ve uygulanmasında başlıca iki düşünce ve amacın etken olduğu ileri sürülür (15, S. 40).

1. Tanıma yönelik istatistik.
2. Yorumla yönelik istatistik.

Tanıma yönelik istatistikte miktar ve özelliklerine göre bilgilerin sistematik sınıflandırılması, histogram ve benzeri grafiklerin çizimi, frekans dağılımlarının incelenmesi, ortalama, mod, medyan, standart sapma dağılım aralığı ve bunlarla ilgili ölçülerin hesaplanması sözkonusudur.

Yorumla yönelik istatistikte olaylarla ilgili toplanmış olan bilgilerin gerçeği tam yansıtamadığı veya eksik olduğu varsayımından hareket edilerek tahmin ve yorumlarda bulunulur. Diğer bir deyişle belirsizlik karşısında olayların yapısı veya özelliklerini belirleme, değişmelerin nedenlerini araştırma, belirli bir duyarlılıkla tahminler yapma ve geleceğe yönelik kararlar alma yorumsal istatistiğin temel amacını oluşturur. Bunun için bir ana küleden tesadüfen seçilen örnek grubu üzerinde yapılan gözlem ve ölçmeler değerlendirilir ve ana kütle hakkında yargıda bulunulur.

Örnekleme yolu ile yapılan kontrollerin şu yararı vardır (7, S. 311).

- Kalite kontrolü yapılacak birimlerin az olması az sayıda personeli gerektirir.
- Sadece alınan örnekler gözden geçirileceği için dikkatli bir kontrolün yapılmasını sağlar.
- Kalite kontrol süresini azaltır.

İstatistiksel kalite kontrol aletleri içinde kontrol grafiği en fazla kullanılan ve bilinenidir. Doğru bir karar ve doğru olarak uygulanabilirse işletmeye büyük yararlar getirebilir. İstatistiksel kalite kontrol alanında önerilen ve yaygın olarak kullanılan bir araç durumunda olan kontrol grafiklerinde veriler önceden belirtilmiş limitler arasında (kontrol sınırları - spesifikasyon sınırları) zamana dayalı olarak işaretlenmekte ve değişimi izlenmektedir. Burada belirtilen limitlerden spesifikasyon sınırları, ürün kalitesinin kabul edilebilir uç değerlerini gösteren tolerans sınırlarını; kontrol sınırları ise üretim işleminin belirlenen sınırlar içinde kontrol altında tutulup tutulmadığını ifade eder (23, S. 98-99).

Kontrol grafiği aksaklığı en kısa zamanda haber veren etkili bir araçtır ve mamül üzerindeki kalite değişiminin özelliğine göre değişik türleri kullanılabilir.

dir. Örneğin; boyut, ağırlık, hacim v.b. ölçülebilir değişkenler veya bunların ortalama, dağılıma aralığı ve standart sapmaları için kontrol diyagramları çizilebilir. Kalite kontrolünde; iyi - kötü, sağlam - bozuk, kusurlu gibi özelliklerle ilgili ölçülemeyen değişkenlerin de oran ve sayısı ile ilgili kontrol diyagramları çizilebilir (15, S. 346-351).

İstatistiki kalite kontrol tekniklerinin uygulandığı durumlarda izlenen yol genellikle şöyledir (7, S. 210):

1. Mamül için toleranslar tesbit edilir.
2. Belirli sürelerde alınan örnekler kontrol edilir.
3. Kontrol edilen birimlerle ilgili bilgiler kalite kontrol şemasına işlenir.
4. Bir düzeltmenin gerekli olup olmadığına karar vermek için kayıtlar incelenir.

9. KALİTE KONTROL GRUPLARI VEYA KALİTE KONTROL HALKALARI (ÇEVİRİMLER)

İkinci dünya harbinden sonra Japonya'da geliştirilen ve daha sonra A.B.D. ve Batı Avrupa'da uygulanan bir Kalite Kontrol sistemidir. 1962 yılında kullanılmaya başlanan bu sistem kısa zamanda geniş uygulama alanı bulmuştur (3, S. 42).

Kalite kontrol halkaları, bir kuruluşun verimlilik, etkenlik, kalite gibi çok çeşitli sorunlarını görüşmek, tartışmak ve çözmek amacıyla oluşturulan, küçük çalışan kümelerdir. Japonya'da bu kümelere "Jishu Kanri" adı verilmektedir. Türkçe'deki karşılığı "Kendi Kendine Yönetim" anlamındadır (8, S. 137).

Bir başka deyişle, herhangi bir iş yerinde, o işle doğrudan ilişkisi olan bir iş ekibinin tamamen gönüllülük ilkesine dayalı olarak haftada ortalama bir toplanmak ve kalite, verimlilik, koordinasyon gibi alanlarda karşılaşılan problemleri belirlemek, tartışmak ve çözümler getirmek amacıyla oluşturduğu kümelerdir (8, S. 138).

Ana hatlarıyla bakılırsa kalite kontrol gruplarının temellerini kalite problemlerinin çözümünde katılmalı yönetim ve problem çözmede grup yaklaşımı oluşturmaktadır.

Bu uygulama ile kalite kontrol organizasyonunda çalışanların işe ve çalışma gruplarına bağlılıkları artmakta, organizasyonla kaynaşmaları sağlanmaktadır. Gruba girme, gönüllülük ilkesine bağlı olduğu için çalışanlar üzerinde olumlu etkiler de yapmaktadır. Grupların olumlu beşeri ilişkileri ile yönetimle en alt kademedeki personel kaynaşabilmektedir (4, S. 126-13).

Buna göre kalite kontrol haklarının amacı ve temel felsefesi kısaca şöyle ifade edilebilir; Yönetimin temel felsefesi, kalite kontrol problemlerinin çözümünde çalışanların potansiyelinden de yararlanmaktır. Yani en alt düzeyde çalışan işçilerin sadece fizik güçlerinde değil, aynı zamanda gönüllü olarak onların beyin kapasitelerinden de yararlanmaktır. Daha açık bir şekilde başlıca amaçları;

- Kişiyi geliştirme.
- Kalite duyarlılığın artırılması.

- Çalışanların beyin gücünün ve yenilikçiliğinin kullanılması.
 - İşçinin moralinin yükseltilmesi.
 - Grup liderlerinin yöneticilik yeteneklerinin geliştirilmesi (3, S. 42).
 - Kabul edilen fikirlerin yönetilmesi ve uygulanması olarak sıralanmaktadır.
- Temel Esaslarına gelince; yönetimin temel esasları üç noktada toplanabilir.

a. Gönüllülük: Kalite kontrol halkalarına katılma daha önce de değinildiği gibi bir zorlama ile değil tamamen gönüllülük düzeyinde olduğu için kendi yetenekleri ve ilgi alanıyla çakışan sorunların çözümünde yer almaktadır. Çalışanları ise gönüllü olarak katıldıkları için yaptığı işi kendisine ait bir işi yapar gibi yapmaktadır.

b. Karara Katılma: Kalite Kontrol gruplarındaki en önemli uygulamalardan biri grup üyesi olan herkesin kararlara katılmasının sağlanmasıdır. Kararlara katılma problemin ortaya çıkışından çözümüne kadar her aşamada gerçekleşir.

Katılımcı kararlar almanın önemli avantajları:

- Kişinin çevresini anlamakta sağlayacağı fayda.
- Kişilerin tek başlarına düşebilecekleri hataları baştan yok etme imkânı.
- Kararların alındıktan sonra aşamaların süratle aşılması.
- Kişiler arası işbirliğini geliştirme ve grup ruhu oluşturma olarak sıralanabilir.

c. Grup üyelerinin kendi işleri ile ilgili problemlerin çözümünde yetkili olmaları ve sorunları kendilerinin çözmeleri: Üyeler böyle bir yetki ile donandığı için herkes yaptığı işe daha dikkatli eğilmekte kendi işi ile ya da çevresi ile ilgili problemleri çözmektedir. Bu tutum uzun vadede grup üyelerinin giderek de bütün çalışanların kalite bilincinin ve duyarlılığının artmasını sağlamaktadır.

Grup üyelerinin bu görevleri gerektiği şekilde yerine getirebilmeleri için iyi eğitilmiş olmaları gerekir. Bu eğitim problem çözme tekniklerini öğretmeye ve grup içinde çalışma yöntemlerini üyelere kazandırmaya yöneliktir (3, S. 43).

Kalite kontrol grupları dinamik bir yapıya sahiptir. Kalite kontrol organizasyonunun herhangi bir hiyerarşik kademesinde ve herhangi bir göreve rahatlıkla uygulanabilir.

Kalite kontrol grupları ile çalışan bir organizasyon üyeleri karşılıklı ilişkilerinde yumuşak ve ölçülü, destekleyici ve yardımcı, başkalarının menfaatini de gözeten, duyarlı ve saygılı tutum - davranış geliştireceklerdir (2, S. 29-30).

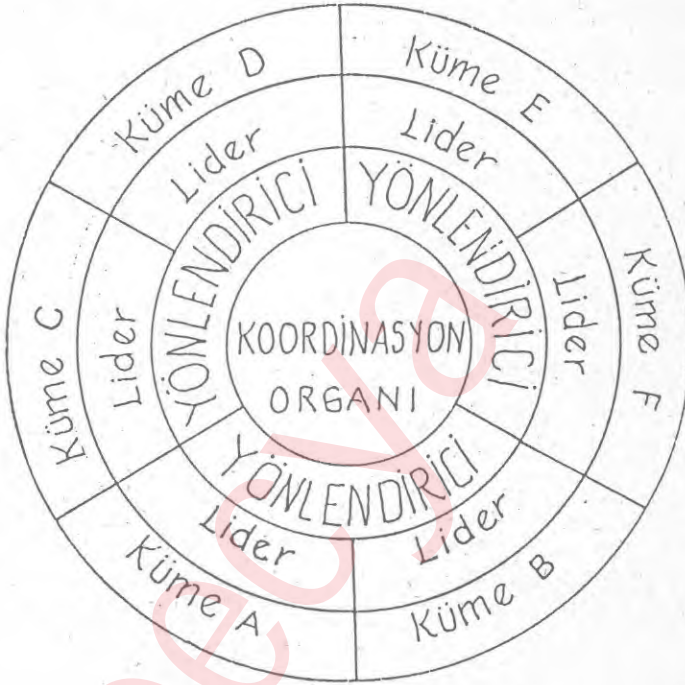
Kalite kontrol halkalarının organizasyonuna gelince; Kalite kontrol grup uygulamasında üç grup sorumlu vardır (Şekil - 6):

- **Yönlendirme Komitesi:** Bu komite, temel yöneticilerinden oluşur. Genel politika ve yayılma hızını tespit görevi bu komitenindir.

- **Koordinatör:** Yönlendirilme komitesi oluşturulduktan sonra bir koordinatör seçilir. Koordinatörün görevi kalite kontrol grupları arasında koordinasyonu sağlamaktır. Koordinatörün bu konuda yetenekli olması gerekir. Görevleri arasında, liderleri grup davranışları, kalite kontrol teknikleri, liderlik toplantı yönetimi gibi ko-

nularda bilgilendirmek ve grup kurulduktan sonra lidere destek olmak da vardır. Koordinatörün seçimi ile kalite kontrol grupları uygulaması tanıtılır, felsefesi ve amaçları açıklanır, yöneticilerin desteği sağlanır.

- **Kalite Kontrol Grubu:** Bu iş grubu gönüllü olarak bir araya gelmiş işçilerden (3 - 10 kişiden) ve kendilerinin seçtiği bir liderden oluşur. İşçilerin hepsi eğitilmiş olup, çözülecek konuda bilgi ve tecrübe sahibidirler. Liderler ise koordinatör tarafından eğitilir ve kendi grup üyelerini eğitirler. Lider grubunun sorumluluk almasında plânın ve zamanın kullanılmasında grubu destekler ve yardım eder.

Şekil - 6 : Kalite Kontrol Halkası

Bir kalite kontrol grubunun başarılı bir çalışmasının sonucu işletme içinde yayınlanır. Eğer çözüm bir yenilik ise veya çok önemliyse organizasyon veya sektör düzeyinde hatta millî düzeyde övgüye layık görülür. Organizasyon uygulamada dikkate alınan bütün önerilerin toplam etkisini bildirir. Böylece herkes kendilerinin başarısı ile organizasyonun başarısı arasındaki ilişkiyi ve ödüllerin miktarını görerek sonraki çalışmalarını için motive olur (3, S. 43).

Yönetimin başarılı olması için şu hususların dikkate alınması gerekir.

- Uygulamaya bütün işletmede birden değil yavaş yavaş geçilmeli önce pilot uygulaması ile başlanmalıdır.

- Kafalarında soru işareti olanların aydınlatılmasına çalışmalıdır.

- Pilot proje uygulanmalıdır. Problemleri bir grup başarısızlık riskini artırır.
- Bölüm yöneticileri katılımcı yönetim felsefesine yakın kişilerden oluşmalıdır.
- Grupların üzerinde çalışacakları ilk problemler basit olmalıdır.
- Uygulama zamanı iyi seçilmeli sendikal problemlerin var olduğu kriz anlarına denk gelmemeli.

- Hiç bir zaman zorlamaya gidilmemeli, zorlamanın yerini gönüllülük almalıdır.

Japonya'daki uygulamalar kalite kontrol gruplarının çalışanların sorumluluk anlayışı üzerine olumlu etkiler yaptığını ortaya koymuştur. Gönüllülük ve kararlara katılma gibi uygulamaların insanın kendisine ve ihtiyaçlarına değer verildiğine inanmasına yol açtığı böylece insanın işi ile daha olumlu ilişkiler kurduğu belirtilmektedir. Çalışan kendisine insan olarak değer verenlere, sahip olduğu değerleri ortaya koyarak karşındakilere değer vermekte olduğunu göstermektedir (3, S. 43).

Sonuç olarak ülke ekonomisinin sağlam temellere oturtulması, can ve mal emniyetinin sağlanması, hammadde kaynak ve enerji israfının önlenmesinde, dış pazarlarda mamüllerimize karşı talep yaratılmasında ve bunun artan şekilde devam etmesinde en önemli faktör açıklamalardan da anlaşılacağı gibi kalitedir. Kalite içinde en önemli faktör eğitim ve etkili bir kontroldür.

10. EL SANATLARINDA KALİTE KONTROLU

10.1. El Sanatlarının Tanımı

En basit tanımı ile el sanatları el becerisine dayanan, el becerisi ile faydalı olma amacı taşıyan sanatsal ürünlerin ortaya konmasıdır.

Bir ürüne el sanatı olma özelliğini, toplumda çok yaygın olarak üretilmemesi, üretim işinde teknolojiden çok fazla yararlanılmaması, yani el emeği yoğun üretim olması ve üreticisine karşı daima gıpta ile bakılması gibi kriterler kazandırmaktadır denilebilir.

Daha ayrıntılı bir tanımlama ile el sanatları atıl iş gücünü harekete geçiren, öz kaynaklarımızın değerlendirilmesine yarayan, tarımdan arta kalan veya kendi kendine yetişen veya tabiatla varolan değişik hammaddelerin yerinde değerlendirilmesini sağlayan, bazı dallarında hiç enerjiye ihtiyaç göstermeyen, bazı dallarında çok az enerji tüketen, büyük sermaye ve tesis gerektirmeyen, her yaşta, her cinsiyette, her öğrenim düzeyinde sağlam ve özürsüz bireyler tarafından yılın her mevsiminde, günün her saatinde uygulanabilen, gelecek için endişe verici seviyeye ulaşmakta olan, işgücü istihdamında emek gücünden tam yararlanmada, işgücü savurganlığını önlemede yardımcı olabilen sanatlardır (13).

10.2. El Sanatlarının Sınıflandırılması

El sanatlarını çeşitli açılardan sınıflandırmak mümkündür. Genel olarak işlendikleri hammaddeye göre sınıflandığında sekiz grupta toplanabilir. Bunlar:

1. Hammaddesi lif olan el sanatları (Buna tekstil el sanatları da denilebilir).
2. Hammaddesi ağaç olan el sanatları,
3. Hammaddesi ince dallar, sap, saz, kamış, ağaç şeridi olan el sanatları,
4. Hammaddesi toprak olan el sanatları,
5. Hammaddesi taş olan el sanatları (Yontulabilen ve işlenebilen taşlar. Eskişehir - Oltu taşı, oniks, elmas v.b.),
6. Hammaddesi mineral ve maden olan el sanatları (altın, gümüş, bakır, piring işçiliği v.b.),
7. Hammaddesi deri ve post olan el sanatları,
8. Hammaddesi deniz olan el sanatlarıdır.

10.3. El Sanatlarının Önemi

El sanatları bir milletin yüzyıllar boyu süregelen hayat boyunca oluşan ve nesilden nesile aktarılan en önemli kültür varlıklarıdır.

Sanat ürünleri belli mesajlar ileten, üretildikleri çağın değer yargularını, teknik araç, gereç, beceri ve estetik yönlerini, dünya görüşlerini, yapılarını belgeleyen özellik taşırlar.

Halk sanatlarımız da çeşitli ürünleri ile farklı yönlerden, açıklanan bu fonksiyonları yüklenmişler ve kendilerine has özellikler göstermişlerdir.

Halk sanatları ürünlerimizin el sanatları ürünleri toplumumuzda önemli birer iletişim aracıdır, yazıda, mektupta olduğu gibi karşılıklı fikirleri, anlaşmaları, duyguları simgeler ve vurgular, çağlarına tanıklık ederler. Toplumumuzda bilhassa kültürel yapısı ile tanıtım açısından büyük potansiyele sahip ve önemli ölçüde fonksiyonları bulunan el sanatlarımız, fonksiyonları, faydaları, ekonomik ve kültürel yapıımızdaki önemi, sanatçısı, malzemesi, üretim şartları, orjinal örneklerinin çağlarına tanıklık etme özellikleri yönünden tanıtılıp değerlendirilebilme ve korunabilmeleri için farklı açılardan geniş kapsamlı çalışmalar yapılmasını gerektiren karmaşık bir yapıya sahiptir.

10.4. El Sanatları Üretiminde Kalite Kontrolü

İlk çağlardan bu yana ülkemizde yapılmakta olan el sanatlarının zaman içinde tüm dünya piyasasında aranan ve beğenilen duruma gelmiş olması büyük ölçüde kurumlaşmış olmalarından ileri gelmektedir. Anadolu'da yapılmakta olan el sanatlarının, Türk'lerin Anadolu'ya yerleşmeleri ile daha bir önem kazanmasında, Anado-

lu'nun coğrafi konumu, ulaşım araçlarının bugünkü gibi hızlı ve modern olmaması yanında el sanatları ile uğraşan kesimin kendi aralarında örgütlenmelerinin de rolü büyüktür. Osmanlı Devletinde esnaf ve sanatkârların aynı meslekten olanları, Lonca adı altında derneklede toplanmışlardı. Ahilikle yakın ilgisi olan loncalar sıkı bir disiplinle yönlendiriliyordu. Üretim ve üretilmiş ürünlerin kontrolü konusunda gerekli kanunî düzenlemeleri yapmışlardı. Ayrıca loncalar kendi aralarında genel kurullarla yönetilen ve inanca dayalı kuruluşlardı. İş ahlâkı değişmez kurallara bağlıydı ve kanaatkârlık, el işçiliğine özel bir değer vermek, meslekte başarılı olmak, meslek sırrını saklamak, sanat kıskançlığı göstermek, görenek ve otoriteye bağlılık her şeyin üstünde tutulurdu. Usta - çırak sistemine dayanan loncalar üyelerine gerekli sosyal yardımı yapmakla da yükümlüydü. Ayrıca, kurallara uymayan, kural dışı çalışmalarda bulunan üyeler için çeşitli cezalar uygulanmakta hatta üyeliğine de son verilebilmekteydi. Bu özelliklere sahip bir teşkilat olan loncalar sayesinde başlangıçta ve gelişme dönemlerinde XII. asırdan itibaren el sanatları Anadolu'da büyük ilerleme kaydetmiştir (5, S. 45).

Zamanla bilim ve teknolojiadaki gelişmeler özellikle 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan endüstri inkılâbı ile başlayan ucuz ve bol bol mal üretimi, yeni ticaret ve ulaşım yollarının keşfi ile Anadolu'dan geçen İpek ve Baharat yolunun kullanılmaz oluşu, Osmanlı Devletindeki iç karışıklıklar, loncaların yozlaşması ve bozulması gibi nedenlerle Türk el sanatlarında gerileme başladı. Bu durum, köyden - kente olan göçler, nüfus artışı, hayat şartlarının değişmesi, moda ve el sanatlarında kullanılan hammaddelerin üretiminin giderek azalması, ya da ortadan kalkması gibi nedenlerle hız kazanmıştır (5, S. 43-48).

Bugün 20. yüzyılın son döneminde bütün sanayii dallarındaki gelişmeye rağmen el sanatları zaman zaman şekil değiştirerek, yani hayat şartlarına bağlı olarak yeni sanat dallarının ortaya çıkıp, ağırlık kazanması ile de olsa önemini devam ettirmektedir. Tanımından da anlaşılabilceği gibi el sanatlarının çok yönlü fayda sağlaması bu önemin devam etmesinde etkilidir. Üretim alanında teknoloji hangi ölçülerde gelişirse gelişsin, insanların kendi becerilerini gösterme ve kendi mesajlarını kullanacağı eşyalara yansıtma duygusu ortadan kalkmadıkça el sanatları toplum hayatındaki yerini koruyacaktır. Hatta son yıllarda bu konuda kamu kuruluşlarınca ve bazı özel kuruluşlarca, üniversite ve diğer eğitim kurumlarınca ele alınan çalışmaların yoğunluk kazandığı dikkati çekmektedir.

Ancak el sanatları konusunda uzun yıllardan beri hizmet veren çeşitli kamu kuruluşlarının çalışmaları bu konuda çalışma ve üretim yapmak isteyenlere kredi, araç, gereç, bilgi yardımı yapmak, ülkenin el sanatlarını kültür açısından incelemek, belgelemek, arşivlemek ve az miktarda (ülkemiz el sanatları üretiminin % 1'lik kısmını) üretim yapmaktan ileriye gidememektedir. El sanatları ürünlerimizin hemen tamamını özel kesim üretmekte ve pazarlamaktadır (25, S. 256). Bunun yanında el sanatı ürünlerini kalite açısından geliştirecek araştırmalar ve kontroller de gerektiği şekilde yapılamamaktadır. Özel kesimle kamu kuruluşları arasında, hatta kamu kuruluşlarının birbirleri arasında koordineyen yoksun çalışmaları el sanatları üretimi olumsuz

yönde etkilemekte ve bilinçsizlikten dolayı bozulmasına, yozlaşmasına sebep olabilmektedir. Bu açıdan el sanatlarında değişik yönlerden ele alınacak kalite kontrol çalışmalarını ve uygulamasını mecburiyeti önem taşımaktadır.

Türk mamûllerinde üretim, kalite, miktar ve güvenilirlik yönünden gelişme ve bir örneklik sağlamak amacı ile kurulmuş bulunan Türk Standartlar Enstitüsü bu amaçla el sanatları ürünlerinden bazıları için de standartlar geliştirilmiş ve bir kısmını mecburi uygulamalı olmak üzere yürürlüğe koymuştur. Bunun yanında el sanatlarına temel teşkil eden, üretilmesi günümüzde artık bir el üretimi olmaktan çıkmış ve büyük ölçüde mekanize olmuş iplik, kumaş, deri v.b. materyalin bazıların da standartları hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur.

Türk Standartlar Enstitüsünce hazırlanan standartlar daha çok hammaddesi lif olan el sanatları dalında yoğunlukta bulunmakta, bunlar arasında da hammaddeye yönelik standartların çokluğu dikkati çekmektedir. Hammaddesi lif olan el sanatları için evvelce de değinildiği gibi, daha çok fabrikasyon olarak üretilen iplik çeşitleri ile ilgili standartlar hammaddenin kalitesi açısından önem taşımaktadır. El sanatları ürünlerinde de hammadde özelliği, her üretim sahasında olduğu gibi mamûl kalitesini büyük ölçüde etkilemektedir. Doğrudan ürüne yönelik standartların ise dokuma alanında, el dokusu halı ve kumaşlar için düğüm tipleri, hav boyu tayini v.b. gibi tekniğine ağırlık vererek belirlendiği dikkati çekmektedir. Standartların, el dokumaları özellikle de halılar için tesbit edilmiş olmasında, el dokusu halıların el sanatları konularında içinde en uygun ve önem verilen konuda bulunmasının, çeşitli kurumların (Sümerbank, Kültür Bakanlığı gibi) bu konuda çalışmalarla birlikte bizzat üretim yapmalarının etken olduğu söylenebilir. Gerçekten Türk El Sanatları konularının her biri çok büyük değere ve öneme sahiptir ve kalite açısından endişe onlar için de söz konusudur.

Ancak daha önce de belirtildiği gibi standartta amaçlanan bir örnekliği sağlama el sanatlarının tabii karakterinden dolayı çok zordur ve hazırlanan standartlara uygunluğu sağlamakta buna bağlı olarak zorlaşmaktadır. Aslında yoğun el emeği isteyen, özelliği orjinalliği ile kendisine özgü olan el sanatları ile standart olmanın birbirine ters düştüğü bir gerçektir. Bu yüzden de bu konuda geliştirilen standartlar sınırlı kalmış ve daha çok bir örnekliğin kısmen sağlanabileceği alanlarda standartlar çıkarılmıştır.

Bununla beraber el sanatları ürünleri için hammaddede, tasarımda, desende, teknikte, sergilemede ve pazarlamada yozlaşmaları kesinlikle önleyici tedbirler alınmalı ve tüm zorluklarına rağmen, koordineli çalışmalarla bu konularda standartlar geliştirilmelidir.

Aslında standartları hazırlayıp, mecburi uygulamalı olarak yürürlüğe koymanın da çok kısıtlayıcı olmadığı bir gerçektir. Üretimde bu standartlara, kontrol eden ve denetleyen bir kurum olmamasından ve eğitimsizlikten dolayı uyulmamaktadır (25, S. 255-256). Yukarıda da söz edildiği gibi el sanatları ürünlerimizin hemen tamamını üreten özel kesim, bu konuda belli standartların olmayışı, olsa bile uyma mecburiyeti bulunmayışı, uyma mecburiyeti olan standartlara da uyulup uyulmadığını denet-

leyecek bir kurumun olmayışı gibi sebeplerle istenmeyen özelliklerde mamül üretilebilmektedirler.

Bununla beraber el sanatları üretimi konusunda istenen sıkı bir denetim değildir. Çünkü denetim çoğu zaman caydırıcı etki yapmaktadır. Yani el sanatları üreticilerinin bu konuda çalışmaktan vazgeçmeleri söz konusu olabilir. Ancak bu konuda üretici ve tüketici kesimin bilinçlendirilmesi Türk kültürünün geleceği açısından değerli bir kaynak olan el sanatlarını korumak ve yozlaştırmadan geliştirmek açısından mecburidir. Ülkemizde el sanatları üreticilerinin genellikle kırsal kesimde küçük atölyelerde veya kişisel olarak üretim yapmaları ve genellikle konunun bilincinde olmamaları kalite kontrol uygulamalarında doğal olarak güçlükler sebeptir. Ancak bu konunun hiç taviz vermeden, doğru kararlarla üzerine gitmeyle, uzun vadede mutlaka çözüm bulacağına inanıyoruz.

10.5. El Sanatları Ürünlerinde Kalitenin İyileştirilmesi Çalışmaları İçin Öneriler

El sanatlarının küçük atölyelerde veya kişisel olarak üretilmesi kalite kontrol yöntemlerinin basitleşmesine sebep olmakta bu açıdan kolaylık sağlanmaktadır. Ancak kalite kontrolü gereğinin her yerde iyice anlaşılması ve kaliteli üretim yapma isteğinin gerçekleşmesi zorunludur. Küçük işletmelerde yönetici, kalite kontrol sistemi ve kaliteli üretim yapma isteği arasında bir denge kurulmalıdır. Böyle bir denge kurulmazsa sistemi yürüten düzen bir yerde duracak yöneticinin onu yeniden çalıştırma çabaları boşa gidecektir.

Böyle bir düzenin kurulabilmesi için tarihte lonca adı ile geçen derneklerin özelliği dikkate alınarak el sanatlarında belirli üretim yapmanın bir devlet politikası olarak benimsenmesi ve desteklenmesi şarttır.

El sanatları üreticilerinin bağlı olma mecburiyeti bulunan ülke çapında bir merkez kurulmalı, bu merkez denetim görevini üstlenmelidir.

El sanatları konularında olabildiğince standartlar belirlenmeye çalışılmalı ve üretimin kalitesini yükseltecek şekilde mecburi uygulamalı olarak yürürlüğe konmalıdır. Hammaddede, üretim ve mamul aşamalarında yapılan sürekli kontrollerle bu standartlara uygunluğun sağlanması yoluna gidilmelidir.

Mamül üzerinde yapılan denetimlerde kalite düzeyinin tesbit edilerek belirtilmesi, kalitenin iyileşmesinde ve alışverişlerde mala gerçek değerini buldurmada önemli rol oynar. Bu görev, denetim görevini üstlenecek merkez tarafından gerçekleştirilebilir.

Ancak esas üzerinde durulacak nokta 9. bölümde açıklanmaya çalışılan Japon modeli, Kalite Kontrol Gruplarının el sanatları işletmelerine rahatlıkla uygulanabilir ve sonuç alınabilir özellikle olduğudur. Dikkat edilecek olursa lonca teşkilâtının yapısına çok benzeyen bu sistem, el sanatları işletmeleri için çok uygun bir kalite kontrol mekanizması meydana getirebilir.

Kalite kontrol gruplarının temel esaslarını meydana getiren gönüllülük, kararlara katılma ve grup üyelerinin kendi işleri ile ilgili problemlerin çözümünde yetkili olmaları gibi ilkeler grup üyelerinin işlerini benimsemelerinde ve severek yapmalarında etken olmaktadır. Ancak grup üyelerinin bu görevlerini gereken şekilde yerine getirebilmeleri için iyi eğitilmiş ve alanlarında tam bilgi ile donatılmış olmaları gerekmektedir.

Kalite kontrol gruplarının organizasyonunda bulunan yönlendirme komitesi görevini, ülke çapında kurulması gerektiği belirtilen bir merkez üstlenmelidir. Bu komite el sanatları konusunda yapılan çalışmaları ve gelişmeleri yakından takip ederek genel politikayı tesbit etmeli ve çalışmaları bu doğrultuda yönlendirmelidir. Genel politikanın tesbitinde geleneksel şekil, desen, renk, motif, teknik gibi özellikler korunurken, bunlardan esinlenerek çağdaş yorumlarla yeni dizaynlar getirilmesi hususu özellikle dikkate alınmalıdır.

Yine kalite kontrol grupları organizasyonunda bulunan koordinatör, el sanatları işletmeleri için yönlendirme komitesi ile üretim yapan gruplar arası koordinasyonu sağlamak amacıyla hizmet eder pozisyonda olmalıdır. Koordinatör bir değil, bir kaç tane olabilir. Bölgelere göre görev almış koordinatörlerin ülke çapında koordinasyonu sağlamada etken olabilecekleri düşünülmektedir. Böylece de günümüzde kurumlar arasında, kurumlarla üreticiler arasında bulunan kopukluk ve başı boşluk büyük ihtimalle önlenebilecektir.

Koordinatörün irtibat sağlayacağı kişiler grup liderleri olacaktır. 5 - 10 kişiden meydana gelen atölye çalışanları veya kişisel üretim yapanlardan kurulmuş grupların kendi aralarında seçecekleri lider, koordinatörden grup davranışları, kalite kontrol teknikleri, liderlik, toplantı yönetimi gibi konularda bilgi alır ve grubu bu doğrultuda koordinatörün desteği ile bilgilendirir. Yani liderler koordinatör tarafından eğitilecek ve grup üyelerini eğitecektir.

Tamamen gönüllülük ilkesine dayalı olarak bir araya gelmiş olan grup çalışanlarının hepsinin çalışacakları el sanatları dalında eğitilmiş, konularında bilgi ve tecrübe sahibi olmaları çok büyük önem taşımaktadır. Grup içerisinde olumlu, beşeri ilişkilere dayanan, karşılıklı güven ortamı, kararlara her aşamada katılma çalışanların kişiliklerinin gelişmesine de yardımcı olacaktır. Dolayısıyla bir grup ruhu ortaya çıkacak ve bu üretime büyük ölçüde yansiyacaktır.

Bununla birlikte üretimde başarılı sonuçların, kurulması teklif edilen El Sanatları Kalite Kontrol Teşkilâtınca duyurulması, grup üyelerinin moral gücünü yükselterek sonraki çalışmalarına motive olmalarını sağlayacaktır.

Aynı zamanda tüketici kesiminde bu konuda bilgilendirilmesi önem taşımaktadır. El sanatları ve el sanatları ürünlerinde kalite konusunu geniş kitlelere tanıtmak ve benimsetmek için TRT ve basın ile işbirliği yapılmalı, faydalanılabilecek tüm imkânlar cömertçe kullanılmalıdır.

El sanatları üretimi böyle bir sistemle yürütüldüğü takdirde yürürlükte bulunan ve belirlenebilecek standartlara uygun mamül üretimi mümkün olabilecek ve el sanatları ürünlerinde istenen kalite düzeyine ulaşılabilecektir.

KAYNAKLAR

- (1) AKALIN, Ayşe: **Kalite Çemberlerinin Yararları**. Verimlilik Dergisi. Cilt: 15, Sayı: 9. Milli Produktivite Merkezi Yayını. Ankara, 1986.
- (2) AKALIN, Sedat: **Üretim ve Kalite Kontrolü**. İzmir İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 64/30, E. Ü. Matbaası, İzmir.
- (3) AKSÖZ, İbrahim: **Tekstil Endüstrisinde Kalite Maliyet İlişkileri. Kalite Kontrol Maliyeti ve Kalite Kontrol Organizasyonu**. Tekstil ve Teknik. Tekstil İhtisas Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 63, İstanbul. Nisan / 1990.
- (4) ARKIŞ, Nurdoğun: **Grup Davranışlarının Organizasyon Açısından Önemi ve Kalite Kontrol Grupları**. Kalite Kontrol Grupları (QCC) Semineri. Milli Produktivite Merkezi Yayını. Ankara, 1985.
- (5) ARLI, Mustafa: **El Sanatlarının Gerileme Kaybolma ve Üretim Biçimlerinin Değişme Nedenleri İle Geliştirme ve Yaşatılmasına İlişkin Öneriler**. 1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir 1981.
- (6) BARUTÇUGİL, İsmet. S: **Üretim Sistemi ve Yönetim Teknikleri**. Uludağ Üniversitesi Basımevi Yayını. Bursa, 1983.
- (7) CEMALCILAR, İlhan - D. Bayer, İ. C. Aşkun, Ş. Ö. Alp: **İşletmecilik Bilgisi**. Ankara, 1976.
- (8) DİCLE, Ülkü: **Kalite Kontrol Çevrimleri (QCC) Sorun Çözmede Grup Yaklaşımı**. Kalite Kontrol Grupları Semineri. Milli Produktivite Merkezi Yayınları, Ankara 1985.
- (9) EKŞİ, Aziz, F. Açıktan: **Domates Salçası İşletmelerinde Kalite Kontrol Uygulamaları**. Standart, Ekonomi ve Teknik Dergi, Yıl: 24, Sayı: 285, Ankara, Eylül 1985.
- (10) ERKUŞ, Zehra: **Toplam Kalite Kontrol ve Yarının Kalite Kontrolü ve Yarının Kalite Kontrol Yöneticisi**. Standart Ekonomik ve Teknik Dergi, Yıl: 27, Sayı: 316, Ankara, Nisan 1988.
- (11) İŞÇİL, Necati: **İstatistiksel Kalite Kontrolü**. Kalite Matbaası. Ankara, 1976.
- (12) İVGİN, Hayrettin: **Ahilikte Kalite Kontrolü**. Kooperatifçilik Dergisi. Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları. Sayı: 55, Ankara 1982.
- (13) KAYA, Firdevs: **El Sanatları**. Basılmamış ders notları.
- (14) KOBU, Bülent: **Üretim Yönetimi**. İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1984.
- (15) KOBU, Bülent: **Endüstriyel Kalite Kontrolü**. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları. İstanbul 1981.
- (16) KUTLUTAN, İbrahim: **Standart Kalite Uygulamaları ve Yaşamımıza Etkileri**. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1973.
- (17) LEBENBAUM, JR. Paul: **Industrial Systems and Organization**. Handbook of Industrial Engineering and Management. Second Edition. Prentice - Hall. Inc. New Jersey, 1971.
- (18) OLUÇ, Mehmet: **İşletme Organizasyonu ve Yönetimi**. İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1978.
- (19) ÖZGEN, Hüseyin: **Üretim Yönetimi**. Bizim Büro Basımevi, Adana, 1987.
- (20) TOSUN, Kemal. **İşletmelerde Hukuksal Biçimin Seçimi ve Örgütlenmesinin Temel İlkeleri**. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi. Cilt: 4, Sayı: 2, İstanbul, 1975.

- (21) Türk Standartlar Enstitüsü: **Kuruluş Görevleri ve Çalışmaları**. T.S.E. Yayınları, Ankara 1977.
- (22) UYSAL, Güngör: **Plânlı Kalkınmada Kalite Kontrol ve Uygulamaları**. Devlet Plânlama Teşkilâtı Basılmamış Uzmanlık Tezi, Ankara 1978.
- (23) ÜNVER, Özkan: **İstatistiksel Kalite Kontroluna Giriş**. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları. No: 98, Kalite Matbaası, Ankara 1977.
- (24) YAYLALI, Muammer: **Üretimde Kalite Kontrolü**. Plânlama Dergisi, Devlet Plânlama Teşkilâtı Yayını, Sayı: 20. Ankara, 1986.
- (25) YAZICIOĞLU, Yahşi: **El Sanatları Ürünlerinin Kalite Kontrol ve Standartlara Uygunluklarının Denetlenmesi Çalışmaları ve Bu Konuda Alınabilecek Önlemler**. 3. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak. si Yayınları, İzmir 1983.

becya

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASINDA KONUT VE KONUT KOOPERATİFÇİLİĞİ

Dr. Kemâl GÖRMEZ

GİRİŞ

Türkiye Kırsal ve kentsel alanda konut sorunları ile Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri karşı karşıya bulunmaktadır. Elimizde kesin rakamlar olmamasına rağmen özellikle 19. yüzyıla doğru göçler ve diğer bazı sebeplerle yöneticiler bu sorunla uğraşmışlardır. Cumhuriyetin başından itibaren de başta Ankara olmak üzere çoğu büyük kentlerimizde sorun devam etmiştir. Özellikle kırsal alan konutlarının konut standartlarından yoksun oluşu bu dönemin en önemli sorunu olarak karşımıza çıkmıştır. 1940'lı yıllardan itibaren kısmen sanayileşme sonucu özellikle de sanayileşmeye bağlı olarak ya da başka sebeplerle hızlanan kentleşme daha sonraki yıllarda konut açığını sürekli olarak artırmıştır. Sanayileşmeyle desteklenmeyen kentleşme öncelikle İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi büyük kentlerde sorunu büyütürken diğer bazı kentler de bundan payını almıştır. 1970'li yılların sonuna gelindiği zaman ise Ülkemizde konut açığı uzunca bir süre kapatılamayacak seviyeye yükselirken, konuta bağlı bazı problemlerin de artmasına yol açmıştır. Bir taraftan konut ihtiyacı gecekondu ve benzeri yapılaşmalarla karşılanmaya çalışılırken, diğer taraftan da sürekli olarak konut, bir barınma problemi olarak görülme ve konut standartlarına uygun olmayan konutlar üretilmeye başlanmıştır. Bunlar bile hızla büyüyen ihtiyacı karşılamaya yetmemiştir.

Konut sorununun artmasına paralel olarak Cumhuriyetin ilk yıllardan itibaren konutla ilgili bazı politikalar oluşturulmuşsa da bu politikalar sorunun çözümünde etkili olamamıştır. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında bizzat devlet tarafından konut kooperatiflerinin desteklenmesi çalışmaları buna örnek olarak gösterilebilir. Aynı şekilde Gecekondu Kanun'unun çıkarılması, Bayındırlık İskan Bakanlığı ile Arsa Ofisi'nin faaliyetleri, sağlıklı, dengeli ve tutarlı bir konut politikasının üretilmesini sağlayamamıştır.

Konut probleminin çözümünün önemli bir aracının kentleşme olduğu bilinmek-

tedir. Çünkü konut sorununun Türkiye’de bu derece ağırlaşmasının sebebi Türkiye kentleşmesinin bazı özelliklerinden dolayıdır. Türkiye’nin kentleşme politikasına baktığımızda da konut sorununa çözüm üretecek, nitelikli bir çalışmanın karşımıza çıkmadığını görebiliriz. Sonuç olarak 1980’li yıllara gelindiğinde konut büyük bir sorun olarak gündeme gelmiştir. Biz bu çalışmamızda 1980’den itibaren Türkiye’de konut alanındaki gelişmeler, konut politikaları ve bu süreçte konut kooperatifçiliğini ana hatları ile özetlemeye çalışacağız.

1980 Sonrası Konut Politikasının Temel Özellikleri:

Türkiye’nin 1980 sonrası konut politikası toplu konut olarak açıklanabilir. Çünkü, 1980’lere kadar sürekli olarak büyüyen açığı kapatabilmenin ve Türkiye’nin konut sorununu kısmen de olsa çözmenin 1980 öncesi politikalarla gerçekleşemeyeceği ortaya çıkmıştır. 1980 öncesi uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında devletin konut alanında "kaynak israfı" yapmaması temel ilke olarak benimsenmiş ve konut sektörünün toplam yatırımlar içindeki payı da sürekli olarak küçük tutulmuştur. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda da konut sektörünün toplam yatırımlar içindeki payı az tutulma geleneği bozulmamışsa da bu dönemde geçmiş dönemlerden farklı olarak toplu konut yapımının özendirilmeye başlandığını görüyoruz. Bu plan döneminde, 1979 yılında "Yeni Kentsel Alanlar Yerleşim Kararnamesi", 1978 yılında ve 1980 yılında "Sosyal Sigortalar Kurumu Bireysel Kredi Yönetmeliği", 1979 yılında "Memurları Konut Edindirme Yönetmeliği" ve yine 1979 yılında "Bağ-Kur Konut Kredi Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir (1). Aynı şekilde Bağ-Kur’un bu dönemde kredi vermeye başladığı da görülmektedir.

Bu dönemde çıkarılan Milli Konut Kararnamesi, orta ve alt gelir gruplarının ev sahibi olması, gecekondü bölgelerinin iyileştirilmesi, devletin konut alanında etkin denetim yapması, toplu konut yapımının özendirilmesi gibi ilkeleri ortaya koymuştu.

1980’li yıllara yaklaşıldığında ekonomik istikrar bozulmuş, enflasyon hızı çok yükselmiş, bankerlik ve bazı olumsuz gelişmeler, artan konut açığına inat konut sektörünü olumsuz bir biçimde etkilemişti. Plan döneminde öngörülen konut üretiminin hemen hemen tamamı gerçekleşse bile mevcut konut açığının yarısını bile karşılayacak sayıda ve yeterlilikte değildi. İşte bu gerçeklerden hareketle 10 Temmuz 1981’de 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu çıkarıldı. Bu kanunun "Devletin, ayırdığı kaynaklara, dar ve orta gelirli ailelerin tasarruflarını ve bankalar sistemini, kredi imkanlarını biraraya getirerek, bu aileleri toplu konut yerleşme alanlarında konut sahibi yapmak" şeklinde belirlenen amacı, dönemin temel özelliği olarak belirtilebilir. 1982 Anayasası ile de desteklenen bu amaçdan 1985 sonrasında kısmen sapmalar görüldüyse de dönemin temel özellikleri aynı kalmıştır.

2487 Sayılı Toplu Konut Yasası Dönemi

2487 sayılı Toplu Konut Kanunu geçmiş dönemin tecrübelerinden hareketle toplu konutu temel almıştır. Oluşturduğu fondan toplu konut alanlarına destek verileceği ifade edilmiştir. Kanun özellikle dar ve orta gelirli ailelerin konut sorununa yönelik çalışmalara öncelik verirken, bir yandan da bu kesimlerin tasarruf yapmaları amacını da gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bunu ise daha ziyade "sosyal konut" diye nitelenebilecek, yüz metrekareden küçük ve düşük maliyetli konutlara öncelik vererek gerçekleştirmeye çalışmayı amaçlamıştır. Kredilendirmede büyük kentlere yığılmayı önlemek amacıyla bazı caydırıcı hükümler getirirken, konut mülkiyetinin bireye ait olması ilkesi de benimsenmiştir. Ancak özellikle büyük kentlerde konut açığının çok yüksek boyutlara ulaşması sorunun çözümünde bir çelişkiyi ortaya koymaktadır.

Bu kanunla sosyal güvenlik kuruluşlarının da konuta ilişkin etkin görevler yüklenmesi arzusunda bulunduğu için, bu kuruluşlara konutla ilgili kuruluşlar gözüyle bakılmıştır.

Devletin fiili desteği konuta aktarılırken, "Kamu Konut Fonu" adıyla kurulan fona genel bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamından % 5 pay aktarılması ilkesi kabul edilmiştir.

Bu dönemde "Kamu Konut Fonu, Yapı Tasarruf Hesabı, Toplu Konut Yüksek Kurulu" isimleri ile konutla doğrudan ilgili üç de kurum oluşturulmuştur.

2487 Sayılı Yasa Döneminde Kooperatifçilik

Genel hatları ile kısaca özetlediğimiz 2487 sayılı kanun ve ilgili yönetmelikleri Türkiye’de konut kooperatifleri açısından kooperatifleşmeyi hızlandırıcı bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (2). Gerek’kanunda, gerekse Toplu Konut yönetmeliğinde Kamu Konut Fonu adıyla oluşturulan ve devlet bütçesinden pay aktarılan kurumlardan özellikle Toplu konut kuruluşlarını ve kooperatifleri teşvik edici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 1970’li yıllarda 2500 - 3000 civarında olan konut kooperatifi sayısı 1984 yılında 19000 civarına yükselmiştir.

Dönemin ilk yıllarında kooperatifler, önemli miktarda kredi alarak konut inşaatlarını başlatmışlar ve dar ve sabit gelirlilere de bu noktada hizmet etmişlerdir. Ancak, bir taraftan genel bütçe gelirleri tahsilat toplamından aktarılacak payın fona aktarılmaması diğer taraftan, konut maliyetlerinin enflasyon dolayısıyla sürekli yükselirken, konut kredilerinin bunu takip edememesi, konut kooperatiflerinin bazılarının hataları dönemin ilk yıllardaki gibi sürmesini engellemiştir. Daha sonra 2487 sayılı kanun ihtiyacı karşılayamadığı ve uygulamada bazı aksaklıklara sebep olduğu gerekçesiyle yürürlükten kaldırılarak 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu yürürlüğe girmiştir (3).

Bu kanunla 2487 sayılı kanunla kurulan Kamu Konut Fonu kaldırılarak yerine

Toplu Konut Fonu kurulmuştur. Fona, Tekel idaresi ve tekel dışında kalan içkilerden ve diğer bazı maddelerden, akaryakıttan, yurtdışına çıkışlardan başta olmak üzere pekçok kaynaktan gelir aktarılmıştır. Kanunda Fonun, Ferdi ve toplu konut kredisi, konut kredisi faiz sübvansiyonu, toplu konut iskan sahalarına arsa temini, araştırma, turizm, altyapıları, konut altyapıları v.s. ye kullanılacağı belirtilmiştir.

Bu kanunun amacı da temel olarak toplu konut üretimini hızlandırmak olmasına rağmen ferdi konut ve diğer bazı alanlara kredi verilmeye başlaması bir yenilik ve 2487 sayılı kanunun amaçlarından uzaklaşma olarak görülebilir.

Ancak kanunun ilk defa konut sorununu, arsa üretiminden konut çevresinin donanımına kadar bir bütün olarak alması bir yenilik olarak algılanabilir. Kararları uygulayıcı bir Toplu Konut İdaresinin kurulması da bu açıdan bir olumlu adım şeklinde değerlendirilebilir (5).

2985 Sayılı Konut Kanununun Temel Özellikleri

Her ne kadar adı Toplu Konut Kanunu olsa dahi bu dönem toplu konuttan kısmen vazgeçildiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 2487 sayılı Toplu Konut Kanununun Kamu Konut Fonu için öngördüğü payın ödenmemesi, siyasal iktidarın değişmesi, özellikle özel sektörün siyasal iktidar üzerindeki baskıları, inşaat piyasasındaki durgunluğun atlatılamaması yeni konut kanununun çıkmasına yol açarken(6), tabii olarak yeni kanunun eskisinden farklı özellikler taşımasına da sebeptir.

Çerçeve bir kanun niteliği taşıyan 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'nda Toplu Konut Fonu'nun kuruluşu, kaynakları ve denetlenmesine ilişkin hükümler dışında ayrıntıya girilmemiştir. Ayrıntılar, tüzük ve yönetmeliklere bırakılmıştır. Bu Kanunla Toplu Konut İdaresi konuttan sorumlu tek örgüt olarak düşünülürken, özellikle yerel yönetimlerin konut alanındaki sorunları gözardı edilmiştir. 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu çerçeve nitelikte bir kanun olduğu için bu dönemi kavrayabilmek için yönetmeliklere ve diğer düzenlemelere bakmak gerekmektedir.

Toplu Konut alanlarının tesbiti, inşaata hazır hale getirilmesi, kredilendirme ve Fon'un diğer kullanım sahalarına ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla çıkarılan yönetmelik (7), toplu konut alanlarının tesbiti ile ilgili olarak koyduğu kurallarda, bu alanların belediyelerle işbirliği içinde valiliklerce tesbit edileceğini belirtmektedir. Tesbit edilecek alanların "yerleşme yerinin nazım imar planı veya imar planı uygulama planı sınırları içinde ise bir yapı adasından, yerleşme yerinin nazım imar planı veya uygulama imar planı sınırları dışında ise bir ilkokul yapımını gerektirecek nüfusun yerleşeceği alandan küçük olamayacağı" belirtilmiştir.

Ayrıca toplu konut yapımcılarının kendi mülkiyetlerinde bulunan arazi-arsalarının Toplu Konut Alanı olarak belirlenmesini valiliklerden isteyebilecekleri de kararlaştırılmıştır.

Anılan yönetmelikle önceki düzenlemelerden farklı olarak Konut Ferdi Kredisi verilmesi de benimsenmiştir. Yönetmeliğin 13. maddesinde Toplu Konut alanlarının

da, İdareden uygunluk belgesi alarak inşaat yapan konut yapımcılarından, yapılmakta olan veya bitmiş konut satın alanların, brüt 150 m² yi geçmeyen konutlar için konut kredisinden yararlanacakları belirtilmiştir. Bu durum Toplu Konut dönemi özelliklerinden farklı bir uygulama olup, dönemin kooperatif faaliyetlerini kısmen de olsa olumsuz biçimde etkilemektedir. Ancak anılan yönetmeliğin üçüncü kısmında "Konut Kooperatifleri, Konut Kooperatif Birlikleri ve Sosyal Yardımlaşma Kurumlarına Açılacak Krediler" başlığı altında yer alan hükümler yine de konut kooperatifçiliğini destekler mahiyettedir.

Yönetmeliğin 23. maddesinde "konut inşa edecek olan konut kooperatifleri, konut kooperatif birlikleri ve sosyal yardımlaşma kurumlarının ortak ve üyeleri, mensup oldukları kooperatif, birlik ve kurumları aracılığıyla krediden yararlanırlar" denilmektedir. Ancak yönetmelikle kredilendirilme, inşaatların en az ortalama yüzde on seviyesine getirilme şartına bağlanmıştır. Bu hükmün kooperatiflerin mali durum ve ortakların kooperatife katılımı açısından olumsuz bir niteliği bulunmaktadır.

Anılan yönetmelikle Turizm Bakanlığı'nın belirlediği öncelikli turizm alanlarının altyapılarına, Fon'un yıllık finansman programının öngördüğü çerçevede ve Bakanlık ile idare arasında yapılacak protokol hükümlerine göre finansman sağlanabileceği de belirtilmektedir. Bu durum da toplu konut döneminin genel özelliklerine aykırı ve konut kaynaklarının konut dışı alanlara kullanılması açısından olumsuz bazı gelişmeleri getiren bir nitelik taşımaktadır.

1985 sonrasında Konut ve özellikle toplu konut alanında pek çok düzenleme daha yapılmıştır. Bunlar da dönemin özelliklerini tesbit etmek de en az Toplu Konut Kanunu kadar önemlidir. Bu düzenlemelerden birisi 2985 sayılı kanuna göre Toplu Konut Fonu'ndan Faydalanan Devlet Memurlarına ve Diğer Kamu Görevlilerine Açılacak Konut Kredisi Yönetmeliğidir. Yine aynı dönemde çıkarılan 2985 sayılı Kanuna göre Toplu Konut Fonu'ndan Faydalanan 506 sayılı Kanuna Tabi Sigortalılara Açılacak Konut Kredisi Yönetmeliği bu çerçevede düşünülebilir. Bu yönetmelikler genelde tasarrufları teşvik amacıyla çıkarılmış olup, dönemin daha sonraki yapılan diğer düzenlemeleri gibi dar ve sabit gelirli konut ihtiyacı ve isteklerini karşılamayacak hatta zaman zaman bu arzuların istismarına yönelik düzenlemeler olarak algılanabilirler.

2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ve dönemini iki ayrı toplu konut yönetmeliği çıkarıldığı için genelde iki döneme ayırarak incelemek mümkündür. İkinci Toplu Konut yönetmeliği dönemine geçmeden önce birinci dönemin bazı özellikleri üzerinde kısaca sözetmek de faydalı olacaktır.

Bu dönemin temel özellikleri arasında önemli sayılabilecek noktalardan biri, yasanın bireysel krediye imkan vererek, konut yatırımlarını özel sektörün kârlı bir işi haline getirerek, konut kooperatifçiliğine soğuk bakılmasıdır.

Yine aynı dönemde sosyal konut politikasından sapıldığını belirtmek yerinde olacaktır. Özellikle 150 metrekarelik konutlara kredi verilmesi bu fikri desteklemektedir.

Son olarak, bu dönemde toplu konuta sadece ekonomik açıdan bakılmaktadır.

Konutun sosyo - kültürel boyutu, çevre şartları ve benzeri hususlar bu dönemde çok az düşünülmüştür (8).

1988 Sonrasında Toplu Konut ve Kooperatiflere Bakış

2487 ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunları Türkiye’de hem konut ve toplu konut hem de kooperatifçilik alanında çok önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Özellikle 1980’in ilk yıllarında toplu konut üretiminde ciddi artışlar görülmüş, kooperatif sayılarında ise görülmedik artışlarla karşılaşmıştır. O kadar ki son on yılda 40 civarında konut kooperatifi kurulmuştur. Toplu Konut Kanunlarının, özellikle de 2487 sayılı kanunun kooperatifleşmeyi teşvik edici hükümleri bunda etkili olmuştur. Ancak 1988 yılından itibaren kooperatifleşmede ve toplu konut yapımında ciddi bir geriye dönüş başlamıştır.

Cumhuriyet tarihinde Ankara’nın imarı sırasındaki faaliyetler dışında ilk olarak 1980’li yıllarda belediyelerin de toplu konut alanına girmesi konut sorununun çözümü açısından sevindirici olmuştur. Biraz önce de belirttiğimiz gibi 1988 yılı sonrasında bu süreç tersine işlemeye başlamıştır.

Bu geriye dönüşün ana sebeplerini birkaç noktada özetlemek mümkündür.

Bunlardan birincisi 2487 sayılı kanunla Kamu Konut Fonu olarak kurulan daha sonra ise Toplu Konut Fonu olarak ismi değiştirilen Fondan 1988 sonrasında hem toplu hem de bireysel konut kredisi verme işlemi hemen hemen durdurulmuştur. Geçtiğimiz yıllarda, mesela 1947 - 87 yılları arasındaki dönemde, kamu kaynaklarından kredi açılarak üretilen konut sayısı sadece 26 bin civarında iken 1984 - 1987 yılları arasındaki dört yıllık dönemde bu sayı 150 bine yaklaşmıştır (9). Bu rakam konut sorununu bu biçimde çözen batılı ülkeler için küçük olmasına rağmen Türkiye için önemli bir rakamdır. Dolayısıyla, devlet kredilendirme sisteminden yararlanmak isteyen dar ve sabit gelirli bütünlük varlıklarını ortaya koyarak konut kooperatifleri kurmuşlar ya da kurulu bulunan kooperatiflere üye olmuşlardır. Ancak daha sonraki yıllarda Toplu Konut Fonu’nda daha büyük meblağlar biriktiği halde kredilendirilen konut sayısı önemli ölçüde düşmüştür. Toplu Konut Fonu’nun Eylül 1990 yılı itibarıyla geliri 6.7 trilyon civarındadır. Bunun ise sadece yarısına yakın bir kısmı konut kredilerine ayrılmıştır. Diğer kısım ise ya genel bütçeye, ya da diğer fonlara aktarılarak başka işlerde kullanılmıştır (10).

İkinci olarak bu dönemde konutla ilgili görülen ve esas olarak başka amaçlara yönelik düzenlemelerin öne çıkarıldığını görmekteyiz.

Bunlara bir örnek konut sertifikası uygulamasıdır. "Konut finansmanı konusunda devlet, vatandaş, sermaye piyasası ilişkilerine işlerlik kazandırılması ve sermaye piyasası imkanlarının devreye sokularak gayrimenkule yapılan yatırımların işletilmesini sağlamak amacıyla başlatılan uygulama, kısa süre sonra istenilen neticeye ulaşamayacağı sonucunu vermiştir. 1989 yılında 250 bin adet çıkarılan konut sertifikası ancak 32 bin civarında satış yapabirmiştir.

Bu dönemdeki konutla ilgili faaliyet olarak adlandırılan uygulamalardan birisi de "Arsa Sertifikası"dır. Bu faaliyet, Toplu Konut İdaresi faaliyetleri dışında görüldüğünden daha sonra Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na devredilmiştir.

1989 yılında 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'nun uygulama yönetmeliği değiştirilmiştir. Bu yönetmelikle Toplu konut kredilerinin 100 metrekareden düşük konutlara verilmesi yeniden benimsenirken (11) konutlara kredi verilmesi şartları ağırlaştırılmıştır. Yine diğer taraftan bir kişiye birden fazla konut ve yazlık konut kredisi verilme imkanı da getirilmiştir. Birden fazla kişiye kredi verme ve yazlık konut kredisi verme gibi hükümlerin dar ve sabit gelirli konut sahibi kılmak hedefinden uzaklaşan düzenlemeler olduğu gerekçesiyle bu yönetmelik ağır eleştirilere konu olmuştur. Aynı şekilde kredi verme şartlarının ağırlaştırılması ve Konut Fonundan kredi verilmemesi uygulaması da giderek sayıları artan kooperatifleri büyük bir darboğaza itmiştir. Hatta bu dönemde kısa süre içerisinde kooperatif sayılarında düşme görülme-ye de başlanmıştır.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan hemen sonra konut sorunlarıyla karşılaşmıştır. 1980'li yıllara kadar da konut politikası olarak adlandırabileceğimiz, tutarlı, uyumlu, sistemli ve diğer politikalarla desteklenen bir politikaya rastlanılmamıştır. 1980'li yıllara doğru sorunun boyutları oldukça büyümüş ve sorunun özel sektöre bırakılamayacağından hareketle fiilen devlet destekli toplu konut politikası dönemi başlatılmıştır. Dolayısıyla toplu konut politikasının yürütülmesi için de kooperatifçilik hareketi kısmen desteklenmiştir. Ancak 1980 sonrası dönem genelde toplu konut dönemi olarak adlandırılmaz. Bu dönemde çıkarılan iki temel yasa toplu konut adını taşımasına rağmen, toplu konut dışı uygulamalar da fiilen devletce desteklenmiştir. Özellikle 1988 sonrası dönemde toplu konutların desteklenme dönemi de kapanmıştır sayılabilir. Bundan kooperatiflerin de payını alması kaçınılmazdır. Türkiye'nin konut sorununun çözümünde kooperatifler herşey olmamakla birlikte, önümüzdeki dönemde sorunun çözümünde, hiç olmazsa hafifletilmesinde yeniden kooperatiflere ihtiyaç duyulacaktır. Özellikle de dar ve sabit gelirli konut sahipleri dışında konut sahibi olma imkanlarının yokluğu düşünülürse kooperatifçiliğin bu alanda önemi daha iyi anlaşılabilir. Her zaman söylendiği gibi konut politikalarının başka politikalarla, özellikle de ekonomi, sanayileşme, kentleşme ve bölgesel gelişme politikalarıyla desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- 1- Görmez, Kemal: "Toplu Konut Yasaları Döneminde Konut Kooperatifçiliği" Karınca, Mayıs 1991, S. 653, s. 98.
- 2- Keleş, Ruşen: "Türkiye'de Konut Kooperatifçiliği", Konut Kooperatifçiliği Semineri 1, Ankara 1982, s. 22.
- 3- Keleş, Ruşen: Kentleşme Politikası, Ankara 1990, s. 347.
- 4- Resmi Gazete. Tarih 17 Mart 1984, sayı 18344.
- 5- Erdem, Vahit: "Türkiye'de Toplu Konut Olayına Genel Bakış", İnşaat Dünyası Dergisi, Ankara 1987, s. 12-13.
- 6- Keleş, Ruşen: Kentleşme..., s. 347.
- 7- Resmi Gazete, Tarih 17.2.1986, Sayı 19022.
- 8- Kulaksızoğlu, Erol: "Toplu Konut ve Gecekondu Sorunu", İş Dünyasında Dayanışma, Nisan - Mayıs 1988, s. 10.
- 9- Kahveci, Adnan: "Toplu Konut Uygulaması Cumhuriyet Tarihimizin En Önemli Girişimlerinden Biridir", Yeniden Yapılanma, s. 1, Eylül 1988, s. 7.
- 10- Bakınız, T. C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Faaliyet Raporu.
- 11- Görmez, Kemal. a. g. e., s. 100.

KONYA OVASINDA ŞEKER PANCARI TARIMI*

Prof. Dr. Celâl ER

Talat ŞENTÜRK

GİRİŞ

Günümüzden 2.5 asır önce, ANDREAS SIGSMUND MARGRAF pancar pekmezine tad veren maddenin kamış şekerinin aynı olan pancar şekeri, yani sakkaroz olduğunu kimyasal analizlerle ortaya koymuştur. Margraf aynı zamanda pancar şurubunu kristalleştirmiştir. Daha sonra talebesi F. K. ACHARD pancardaki şeker oranını % 1 - 3 iken, seleksiyonla bunu % 5 - 7 ye çıkarmıştır. İçindeki şeker varlığı daha önceden yapılan çalışmalarla bilinmesine rağmen şeker pancarından şeker elde edilmesi 19 YY'ın başlarında endüstri haline gelebilmiştir.

Bu endüstrinin başarılı bir şekilde gelişmesine;

- Pancardan şeker elde edilmesindeki yönetim geliştirilmesi
- Yüksek verimli yeni çeşitlerin ıslah edilmesi
- Savaşlar nedeniyle bazı ülkelerin şeker ithal ve ihracatına ambargo koymaları.
- Agronomik çalışmalarla yeni yetiştirme tekniklerinin geliştirilmesi, birim alana düşen girdi maliyetlerinin azaltılması ve mekanizasyonun yaygınlaştırılması sebep olmuştur.

Türkiye'de şeker pancarı tarımı Tanzimat Dönemine başlamıştır. Muşir Necip Paşa tarafından 1840'lı yıllarda bu endüstrinin geliştirilmesi için muhtelif teşebbüsler yapılmasına rağmen, şeker fabrikası kurulması başarılamamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1923 yılında Nuri Şeker tarafından bugünkü şeker endüstrisinin kurulması için çalışmalar yapılmıştır. Bunun sonucu olarak 1926 yılında Uşak ve Alpullu Şeker Fabrikaları faaliyete geçmiştir. 1926 - 34 yıllarında kuruluş safhasına tamamlayan bu sanayii dalı 1934 yılından sonra gelişmeye başlamıştır. 1935 yılında Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. kurularak şeker pancarı tarımı ve sanayii bu şirketin kontrolüne geçmiştir. 1950 - 63 yılları arasında 13 yeni şeker fabrikası kurulmuştur. 1962 yılından sonra da şeker fabrikaları yerli olarak yapılmaya başlanmıştır. Halen 27 adet şeker fabrikası üretimini sürdürmektedir.

*) Bu makale Talat ŞENTÜRK'in A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalında Verdiği Seminerden kısaltılarak hazırlanmıştır.

Şeker pancarı tarımının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Çünkü şeker pancarının yan ürünleri de küspe olarak hayvan beslemede ve alkol sanayiinde kullanılmaktadır. Bugün ülkemizde 1.5 milyon nüfus geçimini şeker pancarı tarımı ve şeker sanayiinden sağlamaktadır. Endüstri bitkileri içinde ekim alanları bakımından ayçiçeği ve pamuktan sonra şeker pancarı 3. sırayı almaktadır. Ülkemiz tarımsal potansiyeli çok yüksek; toprak, su ve güneşlenme gibi tabii kaynakları yeterince değerlendirilmeyen bir ülkedir. Bu sebeple tarımın bu üç girdisini akılcı bir şekilde kullanmak durumundayız. Şeker pancarı bu üç girdiye en iyi cevap verebilecek bitkilerden birisidir.

Modern tarım teknolojinin uygulanmasına çok elverişli bir bitki olan şeker pancarı ülkemizde ve Konya bölgesinde Türk çiftçisine büyük faydalar sağlamaktadır. Şekerpancarı;

1. Birim alandan yüksek gelir temin ederek arazi kıymetini artırır.
2. Modern tarım alet ve ekipmanlarının kullanımı yaygınlaştırır.
3. Bitki besleme, yetiştirme teknikleri ve mücadele işlerinde diğer bitkiler için de çiftçilere yol gösterici olur.
4. Geniş bir istihdam sahası yaratarak işsizliği azaltır.
5. Şeker sanayii, tarım alet ve makineleri sanayii ve bunların yan sanayiilerinin gelişmesine yol açar.
6. İspirto, hamur mayası ve bazı gıda sanayiilerine hammadde kaynağıdır.
7. Ülke hayvancılığının gelişmesine katkı sağlar.

ŞEKER PANCARININ EKOLOJİK İSTEKLERİ

Şeker pancarı fazla ışık ve sıcaklık isteyen 2 yıllık bir bitkidir. Değişik iklim kuşakları ve bölgelerinde yetişir, bu nedenle iklim isteği çok sınırlı değildir. Ekimi yapılan pancar tohumunun (uygun sıcaklıkta 4 - 5 C°'in üzerinde) optimum 15 - 20 C°'de yeterli besin maddesi ve nem bulunan topraklarda çıkış oranı artar ve 4 - 5 günde çimlenerek toprak yüzüne çıkar. Çıkıştan sonra yeterli ışıktaki ilk yaprakçıklar hızla büyür. Optimum sıcaklık isteği 20 - 25 C°, en fazla sıcaklık isteği 28 - 30 C°'dir. Şeker pancarı 2 - 4 yapraklı devrede -1, -2 C°'de zarar görür. Toprak yapısı, bitki besin maddeleri, su durumu ve uygulanan kültürel işlemlere göre büyüme ve gelişmesini sürdürür. İlkbaharda toprak üstü aksamı, 2. aydan sonra da kök oluşumu hızlanır, köşkte şeker depolanması daha çok gündüzleri güneşli ve geceleri serin geçen dönemlerde olmaktadır. Bu dönemdeki bakım çok önemlidir. Pancarın toplam sıcaklık ihtiyacı 2400 - 2900 C°, yıllık yağış isteği en az 600 mm'dir. Bitkinin su isteği en az 600 mm. olmasına rağmen, Konya'da yapılan bir araştırmada toplam su isteği 850 - 950 mm., Eskeşehir'de yapılan bir araştırmada da 1080 mm bulunmuştur. Yetiştirme dönemindeki yağışlar dikkate alınırsa bölgede en az 600 - 700 mm toplam suya ihtiyaç vardır.

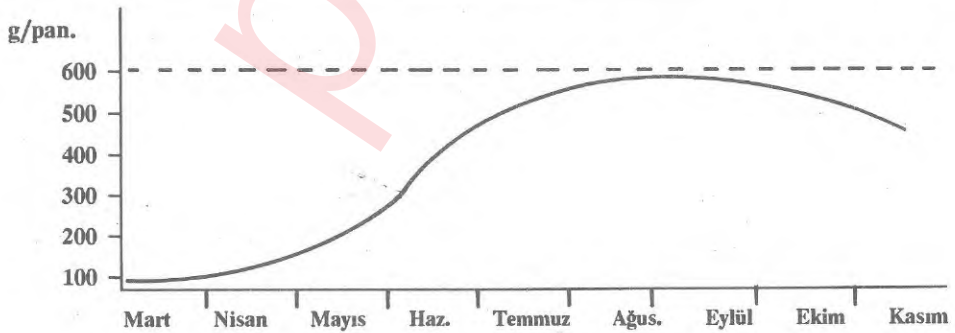
Çizelge 1'de uzun yıllara ait iklim özelliklerinin ortalama değerleri verilmiştir. Buna göre yıllık yağış toplamı 300 - 700 mm. arasında değişmektedir. Sıcaklık ve yağışın farklılık gösterdiği Konya Ovasının değişik kesimlerinde ekolojik yapı değişmekte, buna bağlı olarak yetişen bitki türü de değişmektedir. Çizelge 1'de görüldü-

ğü gibi şekerpancarı tarımı için Konya ovasında yağış ve nisbi nem yeterli değildir. Özellikle ilkbahar yağışlarının yetersiz olduğu yıllarda pancar ekili araziler çıkış için bile sulanmaktadır. Ancak bu uygulama bölgede yaygın değildir.

Konya Bölgesinde yaz aylarında sıcaklığın yüksek, yağış ve nisbi nemin düşük olması bitkinin suya olan ihtiyacını artırmaktadır. 58 yıllık meteorolojik değerlere göre en düşük sıcaklık Ocak ayında -28.2°C , en yüksek sıcaklık ise Ağustos ayında 40°C olarak ölçülmüştür.

Çizelge 1. Konya ilinde uzun yıllara ait (1929 - 1989) bazı ortalama iklim verilerinin aylara göre dağılımı görülmektedir.

Aylar	Yağış mik. mm.	SICAKLIK ($^{\circ}\text{C}$)			Nisbi nem (%)	Güneşlenme süresi saat dak/gün
		En düşük	En yüksek	Ortalama		
Ocak	39.8	- 3.3	5.7	0.8	78	3.22
Şubat	23.2	- 3.2	5.5	1.0	70	4.38
Mart	30.5	- 0.2	11.6	5.3	65	5.44
Nisan	27.2	4.1	17.5	10.7	57	7.14
Mayıs	44.4	7.6	21.8	14.6	56	9.15
Haziran	25.2	11.0	26.1	19.2	49	11.20
Temmuz	6.3	13.3	28.9	21.8	41	12.15
Ağustos	5.6	11.0	28.2	23.0	40	11.44
Eylül	13.2	7.3	22.4	14.9	47	9.42
Ekim	26.7	4.3	18.1	11.3	59	7.17
Kasım	30.8	0.8	12.7	6.1	72	5.47
Aralık	42.9	- 1.7	7.9	2.5	80	3.18
TOPLAM	325.8	-	-	-	-	-
ORTALAMA	-	4.2	17.2	10.9	59.8	7.37

Şekil 1. Şekerpancarının gelişme ve büyüme seyri (KONYA)

Şeker pancarı tarımında düşük sıcaklık zararı ekim ve çıkıştan sonraki dönemde bazı yıllar görülmekte ve böyle durumlarda çoğu zaman ikinci ekim yapılmaktadır. Büyüme ve gelişmenin ileri dönemlerinde pancar bitkileri -4°C 'den aşağı sıcaklıklardan ve 12 saat kadar devam eden donlardan büyük ölçüde zarar görür. Olgunlaşmış pancarlar sonbahar erken donlarına, kısa süreli gece donlarına veya -6°C 'e dayanabilmektedir. Bölgede çok geç kalan sökümlerde düşük sıcaklık zararı az da olsa görülmektedir. Şeker pancarı çok yüksek sıcaklıklarda (40°C) 25 - 42 saat canlı kalabilmektedir. Bu nedenle yüksek sıcaklığın zararı bölgemizde söz konusu değildir. Vegetasyon süresi (160 - 220 gün) yönünden bölgemiz pancar tarımı için uygundur. Gün uzunluğu 8 saatten 10 - 14 saate çıktığında pancarın şeker varlığında biraz yükselme ve kök büyüklüğünde önemli artış olmaktadır. Konya Ovaları güneşlenme süresi yönünden şeker pancarı yetiştiriciliğine uygundur.

Ovada şeker pancarı tarımının yapılmasını sınırlayan önemli faktör yağıştır. Yağış noksanlığı bir çok kültür bitkisinin yetiştirme alanını daraltmakta veya düşük verim alınmasına sebep olmaktadır. Şekerpancarından yüksek verim alabilmek için uygun zaman ve miktarda sulama suyu kullanılması gerekmektedir.

KONYADA TARIMSAL YAPI

Arazi varlığı 5085700 hektar olan Konya Ovalarında arazi kullanım durumu çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Konya ili arazi kullanım durumu

Kullanım şekli	Alan (ha)	Payı (%)
1. İşlenen arazi	3.011.410	59
Yıllık ekilen alan	2.034.929	68
Nadas	976.481	32
2. Çayır Mera arazileri	990.839	19
a) Çayır	42.649	
b) Mer'a	948.192	
3. Orman	706.129	14
4. Tarım dışı araziler	337.322	8
TOPLAM	5.085.322	1020

Çizelge 3. İşlenen arazilerin dağılımı

Kullanım şekli	Alan (ha)	Oranı (%)	
1. Tarla tarımı		93.4*	
a) Hububat	1.608.324	84.6	
b) Bakliyat	141.426	7.4	
c) Endüstri bitkileri	134.721	7.1	
d) Yem bitkileri	16.115	0.9	
TOPLAM	1.900.586	100.0	63.1
2. Bağ - Bahçe tarımı		6.6*	
a) Sebze	20.496	15.3	
b) Meyve bahçeleri	55.892	41.6	
c) Bağlar	57.955	43.1	
TOPLAM	134.343	100	4.5
3. Nadas	976.481		32.4
TOPLAM	3.011.410		100.0

**) Nadas alanları hariç işlenen alanlar içindeki oranları*

KONYA OVASINDA PANCAR TARIMI

Her yıl ekilen tarım arazilerin içerisindeki 134.721 ha. ekim alanı olan endüstri bitkilerinin payı % 7.1'dir. Endüstri bitkileri içinde şeker pancarı ve diğer endüstri bitkilerine göre dağılımı ve oranları çizelge 4'de verilmiştir.

Çizelge 4. Endüstri bitkilerinin ekim alanları ve oranları (1987 Yılı)

Bitki	KONYA		TÜRKİYE	
	Ekim alanı (Ha)	Oranı (%)	Ekim Alanı (Ha)	Oranı (%)
Şeker pancarı	62.192	46.2	391.592	17
Diğerleri	72.529	53.8	1.917.517	83
TOPLAM	134.721	100.0	2.309.105	100

Türkiye’de ekim alanı yönünden ayçiçeği ve pamuktan sonra 3. sırada bulunan şeker pancarının endüstri bitkileri içindeki payı % 17 dir.

Halen 3 şeker fabrikası bulunan Konya’da şeker pancarı tarımı 1954 yılında Konya Şeker Fabrikasının kurulmasıyla başlamıştır. 1978 de Ilgın, 1988’de de Ereğli ayrı birer bölge haline gelmiştir. Çizelge 5’de Konya, Çizelge 6’a Ilgın, Çizelge 7’de Ereğli ve Çizelge 8’de 3 bölgenin toplam ekim alanı üretim ve verimleri verilmiştir.

Çizelge 5. Konya Bölgesi Şeker Pancarı Ekim, Üretim ve Verim Durumu

Yıllar	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/da)
1954	8.741	104.000	1.190
1960	23.820	483.918	2.032
1970	10.670	368.116	3.450
1978	23.431	891.135	3.803
1980	18.421	971.553	5.275
1985	34.070	1.242.755	3.650
1988	25.939	1.130.941	4.360
1989	29.504	1.094.915	3.700

Konya Şeker Fabrikası

Çizelge 6. Ilgın Bölgesi pancar ekim, üretim ve verim durumu

Yıllar	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (kg/da)
1978	7.646	269.000	3.500
1980	11.332	362.000	3.200
1982*	15.563	550.158	3.550
1985	15.253	564.765	3.700
1988	14.857	750.656	5.052
1989	17.340	699.000	4.031

** Ilgın Şeker Fabrikası 1982 Yılında Üretime Geçmiştir.*

Çizelge 7. Ereğli Bölgesi pancar ekim, üretim ve verim durumu

Yıllar	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (kg/da)
1988*	9.653	369.701	3.830
1989	8.794	294.522	3.349

* Ereğli Şeker Fabrikası 1988 yılında üretime geçmiştir.

Çizelge 8. 3 Bölgenin bazı yıllarındaki ekim, üretim ve verim durumu

Yıllar	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (kg/da)
1978	23.431	891.135	3.800
1980	29.753	1.133.557	4.482
1982	58.548	2.064.142	3.526
1985	49.323	1.807.520	3.665
1988	50.449	2.251.298	4.460
1989	55.638	2.088.437	3.754

Çizelgelerden de görüldüğü gibi şeker fabrikası sayısının artması pancar ekim alanı ve üretimini olumlu yönde etkilemiştir. Halen Cihanbeyli ilçesinde 4. Şeker Fabrikası çalışmaları da devam etmektedir.

İklimi şeker pancarı yetiştiriciliğine uygun olan Konya Ovaları şeker pancarı üretiminde Türkiye içinde önemli bir yere sahiptir. Çizelge 9'da görüldüğü gibi 1987 ekim alanı içinde % 15.9, toplam üretim içinde de % 18.9'luk bir paya sahiptir. Çizelge 10'da Türkiye ve Konya'nın dekara şeker pancarı verimleri görülmektedir.

Çizelge 9. Türkiye ve Konya'da şeker pancarı ekim ve üretimdeki gelişme

Yıllar	EKİM ALANI (HA)			ÜRETİM (TON)		
	Türkiye	Konya	Oranı (%)	Türkiye	Konya	Oranı (%)
1956	119.509	11.503	9.6	1.791.702	181.644	10.1
1965	157.749	15.603	9.9	3.421.353	347.580	10.2
1975	214.534	19.702	9.2	6.948.637	806.682	11.6
1985	322.449	49.323	15.3	9.830.060	1.807.520	18.4
1987	391.592	62.192	15.9	12.717.000	2.397.820	18.9
1988	317.253	50.450	15.9	11.534.153	2.251.298	19.4

Çizelge 10. Türkiye ve Konya ilinde verim ortalamaları (kg/da)

Yıllar	Türkiye	Konya	Fark
1956	1.499	1.580	81
1965	2.169	2.250	56
1975	3.239	4.100	861
1985	3.049	3.640	601
1987	3.248	3.856	608
1988	3.635	4.460	825

Birim alandan alınan pancar veriminde genellikle Konya Ovası Türkiye ortalamasından daha yüksektir.

1985 sayımına göre 1.769.050 olan Konya nüfusunun % 51.8'i kırsal kesimde, % 48.2'si il ve ilçe merkezlerinde oturmaktadır. 12 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun % 42'si tarım kesiminde çalışmaktadır. Konya'da toplam aile sayısı 338.319 adet olup, bunun % 40'ı olan 136.308'i çiftçidir. Çizelge 11'de pancar eken çiftçi sayıları yıllara göre verilmiştir.

Çizelge 11. Şeker Pancarı ekici çiftçi sayısı

Yıllar	Konya P. Böl.	İlgın P. Böl.	Ereğli P. Böl.	Toplam
1954	12.125	-	-	12.125
1955	13.215	-	-	13.215
1965	16.591	-	-	16.591
1975	16.933	-	-	16.933
1978	24.124	6.184	-	30.304
1982	31.730	15.070	-	46.800
1985	30.529	15.050	-	45.579
1988	18.996	13.715	6.547	39.252
1989	20.644	14.700	7.110	42.452

İlgın ve Ereğli Şeker Fabrikalarının üretime açılmasıyla pancar ekici sayısı artarak çiftçi ailesinin yaklaşık 1 / 4'i pancar tarımı ile ilgilenir duruma gelmiştir.

KONYA OVALARI PROJESİ İÇİNDE ŞEKER PANCARI TARIMININ GELİŞME DURUMU

Pancar yetiştiriciliğinde, toprak ve iklim özellikleri yönünden bitki yetiştirmeye uygun olarak Konya Ovalarında daha çok yağış veya sulama suyu yönünden sınırlama vardır. Bu nedenle toprak işleme sudan azami faydayı sağlayacak şekilde yapılmalıdır. Şeker pancarı ekilecek tarlanın hazırlığı ön bitkinin hasadından sonra başlar, gölge tavından faydalanılarak anız bozma denilen yüzlek sürüm (7 - 10 cm) yapılır. Anız bozmadan sonra yağın yağmurların oluşturduğu tavadan faydalanarak gübre verilir, arkasından toprak anız bozma yönüne dik olarak 20 - 30 cm derinlikte pulukla alttaki organik maddece zayıf (çiğ) toprak yüze çıkmayacak şekilde mutlaka zamanında (Ekim - Kasım aylarında) sürülür ve sürümden sonra tarla kışa tesviyeli gi-recek şekilde tapan, kültüvator, kazayağı v.s. çekilerek düzlenmelidir. Böylece toprağın her tarafı düzenli bir şekilde su alır, bu da düzenli bir üniform çıkışı sağlar. Çiftçiler tarafından sonbahar sürümü genellikle uygulanmamaktadır. Yapılan denemelerde sonbahar sürümünün ilkbahar sürümüne göre en az % 10 ve daha fazla verim artışı sağladığı görülmüştür. Bu konuda yapılan deneme sonucu şu şekildedir.

Çizelge 12. Sonbahar Toprak İşlemesinin Verime Etkisi

	Hafif Topraklar		Ağır Topraklar	
	Kg/da Pancar verimi	% Şeker Oranı	Pancar Verimi	% Şeker Oranı
Sonbahar sürümü	7.169	15.44	7.290	14.96
İlkbahar sürümü	6.642	15.41	6.642	15.04
Sürümsüz	6.602	15.53	6.072	15.50

Konya'da genellikle uygulanmayan bu işlem önemli verim kayıplarına sebep olmaktadır. Toprak yaş ve kuru olduğu zamanlarda sürüm yapılmamalıdır. Şeker pancarı derin köklü bir bitki olduğundan toprak hazırlığında kök bölgesi önemle ele alınmalıdır. Toprağın aynı derinlikte peş peşe bir kaç yıl sürülmesi ile altta bir puluk tabanı (taban taşı) veya sert yarı sıkışık bir tabaka oluşur. Bu taban bitki kökünün toprağa nüfusuna engel olduğu gibi, suyun ve havanın toprak içindeki hareketini de engeller. Bu tabakanın hiç olmazsa 3 - 4 yılda bir kırılması gerekir. bundan dolayı dipkazan veya çizel adı verilen aletler kullanılmalıdır. Böylece;

- Suyun toprağın derinliklerine sızması sağlanır,
- Hava toprağın derinliklerine iner,
- Rüzgâr ve su erozyonu önlenir.
- Toprak içine sızan tuzların tekrar toprak yüzeyine dönmesi engellenir.

Bütün bu faydalarına rağmen dip kazan kullanımı da yörede pek yaygın değildir. İlkbaharda ise tarla tohumun ekileceği derinlikten (5 - 7 cm) daha derin işlenmemelidir. Hazırlıkta mutlaka kombi kürümler kullanılmalıdır (Tırmık, merdane veya bunların bileşimi).

Kullanılan aletlerin tırmıkları tarla yüzeyine paralel çalışacak şekilde ayarlanmalıdır. Aksi halde tarla derin işlenir. Tarla yüzeyindeki toprak toprakların iriliği ceviz - fındık büyüklüğünün altına düşmeyecek şekilde işleyici aletler ayarlanıp en fazla iki en az bir işleme yapılmalıdır. İlkbahar toprak işlemesiyle çimlenen otlar öldürülür, üst tabaka gevşetilir.

KONYA OVASINDA PANCAR YETİŞTİRİCİLİĞİ

Toprak hazırlığından sonra pancarın tohumunu ekmek için şartlar sağlanmıştır. Ekilen pancarların veriminin yüksek olması, yağın bahar yağmurlarından daha çok faydalanarak gelişmesi, pancarların hızla büyüyerek zararlı tahribatına karşı daha mukavim olması ve pancarın kısa zamanda tarlayı örterek toprak neminin kaybolmasına mani olarak 6 - 7 °C'ı bulduğunda, yağış şartları ve tarlanın nem durumu elverdiği sürece hemen (tohum yatağı hazırlayıp) ekilmelidir. Ülkemizde ekimdeki 1 - 7

günlük gecikmeler dekara pancar verimini 25 - 30 kg, şeker varlığını 0.01 0.02 düşürür. Genel olarak en uygun ekim zamanı bölgede Mart ortalarına doğrudur. Ekim, yağış ve sıcaklığın seyrine bağlı olarak 7 - 15 gün kadar kayabilir.

Pancar için normal ekim derinliği 2 - 4 cm dir. Hafif topraklarda derin, ağır topraklarda yüzlek ekilir. Monogerm tohum ekimi tekleme ve seyreltmede % 20 - 35 oranında işçilikten tasarruf sağlar. Ekimde en önemli konulardan biri, çok iyi bir tohum yatağı hazırlayarak düzenli bir çıkış sağlamak ve üniform bitkiler elde etmektir. Örneğin 8000 bit/da bulunacaksa, bunun hiç olmazsa 6 - 7 bininin aynı zamanda ve düzenli çıkması sağlanmalıdır. Aksi halde çıkış zamanındaki farklılıklar hem tekdüzeliği bozar, hemde verim kayıplarına neden olur. Geç çıkan pancarlar erken çıkanların etkisiyle gelişmemektedir.

Yine sık ekimde filizler 3 - 4 yapraklı olur olmaz seyreltme ve tekleme işlerine başlanmalıdır. Bu işlem geciktiğinde özellikle yağışlı yıllarda çıkış sıklığı yüksek olan sıralarda pancarlar birbirinin gelişmesini engellemektedir.

Tek rüseyimli tohumun hassas mibzerle tek tek istenen aralık ve derinliklerde düzgün olarak ekim çizgisine bırakılmasıyla bitkilerin seyrek çıkması sağlanır, böylece seyreltme ve tekleme işleri kolaylaşmaktadır. İleride seyreltmesiz ekime geçildiğinde buna da gerek kalmayacaktır.

Ekim sırasında, ekimin kısa sürede bitirilebilmesi için yeterli sayıda mibzer bulundurulmalı ve mibzerin ayarlarının yapılması ve traktör hızının saatte 4 - 5 km'yi aşmamasına dikkat edilmelidir.

Seyrek ekimde, sıra aralıklarının bir yandan verim ve kalite için yeterli bitki sıklıklarını sağlayacak kadar dar, öte yandan da seyreltme işçiliğini kolaylaştıracak kadar geniş seçilmesi gerekir.

Şeker pancarı tarımında bitki sıklığı çeşit, toprak, iklim ve işletme özelliklerine göre 7 - 10 bin bitki/da arasında değişir. Konya Ovası şartlarında 7 - 8 bin dolaylarında olması istenmektedir. Pancar iyi gelişebilmesi için 2 - 3 yapraklı dönemde teklelenmelidir. Teklemedeki 3 - 4 haftalık bir gecikme verimi 1 / 3 oranında azaltmaktadır. Şeker pancarı tarımında tekleme zamanında ve itinalı yapılınca olumlu etkisi her zaman görülür. Çapa sayısı genellikle 2 seviyesinde olmalıdır. Aşırı çapalamayla kökler zedelenebilir.

Ekimden sonra tohumun çimlenmesi için genellikle yeterli nem vardır. Fakat yok ise, hafif bir intaş sulaması yapılması pancarın normal ve düzenli çıkışını garanti etmesi bakımından önemlidir. Konya Ovalarında genellikle bu intaş sulaması yapılmadığından yer yer bitki çıkışlarında düzensizlikler görülmektedir. En önemli husus üstteki 30 cm'lik toprak kısmını nemli tutmaktır.

Pancar kurak dönemlerde, öncelikle yaz aylarında en az 4 - 6 defa sulanmalıdır. Gündüz sıcak öğle saatlerinde yatan ve pörsüyen yapraklar, serin sabah ve akşam saatlerinde doğrulmadıkları takdirde pancarın sulama zamanı gelmiş demektir. Pancara her sulamada 50 - 100 mm. su verilerek hasattan 2 - 3 hafta öncesine kadar düzenli olarak topraklarda kuruma kaybına sebep olmadan sulanmalıdır. Aksi halde yeni yapraklar gelişeceğinden şeker varlığı olumsuz etkilenir.

Pancarın mevsimlik su tüketiminin büyük kısmı temmuz ve ağustos ayları içinde olmaktadır. Eylül ayın da ise pancar gelişmesi genel olarak ağustostaki gelişme hızının yarısına düşmektedir. Şeker pancarı için yağmurlama veya karık usulü sulamaların her ikisi de tatminkâr olduğu halde, salma sulama hastalıkları teşvik edeceğinden elverişsizdir.

Yağmurlama ile yapılan sulama, su dağılımını en iyi şekilde kontrol etmekte, besin maddelerinin toprağa düzenli yayılmasını sağlamakta ve yıkanmalarını azaltmaktadır. Bu nedenle yağmurlama sulama teşvik edilmelidir. Fazla sayıdaki sulama, verilen gübrenin yıkanmasına neden olmaktadır. Bitki, verilen gübrenin tamamından yeterince faydalanamamaktadır. Bu nedenle fazla gübre vermek zorunlu olmaktadır.

Erken kuraklık (1 Haziran - 1 Ağustos), geç kuraklık (1 Ağustos - 1 Eylül) dönemlerinde şeker verimi olumsuz yönde etkilenmektedir. Bundan dolayı bu devrelerde sulamaya çok dikkat edilmelidir.

Konya ovalarında ekilebilir arazilerin % 89'u sulanabilir durumdadır. Ancak sulanabilir arazilerin % 15.7 si sulamaya açılmıştır. Sulanabilir arazilerin 1.6 milyon ha'ı su beklemektedir. Bölgede sulama suyu yeraltı ve yerüstü kaynaklarından sağlanmaktadır. Ovanın geleceği çiftçilerin ve ülkemizin geleceği bakımından DSİ tarafından etüd ve proje çalışmaları hızlandırılmalıdır. DSİ tarafından işletilen sulama işletmelerinde şeker pancarı sulama alanı toplam alan içinde % 11 - 12'lik bir paya sahiptir. DSİ dışında sulama yapılan alanlarda şeker pancarının payı % 26 dır. Buna göre bütün sulanan alanlar (298.071 ha) içinde şeker pancarı alanlarının (62.192 ha) payı % 20.86 dır.

Çizelge 13. Konya Ovasında sulama alanı ve pancar üretiminde beklenen artışlar

Sulanacak Arazi	550.000 hektar
Sulamaya açılan arazi	298.071 hektar
Sulamaya açılacak arazi	251.929 hektar
Mevcut pancar ekim alanı	62.192 hektar
Ekim alanında beklenen artış	52.656 hektar
Mevcut pancar üretimi	2.937.820 ton *
Pancar üretiminde beklenen artış	2.030.906. ton
Beklenen toplam pancar üretimi	4.425.726 ton

* Birim alanı verim 3.586 kg alınmıştır.

Bugün için sulamaya açılmış arazi sulanacak arazi miktarına ulaştığında 251.929'ha artış olacaktır. Yani şeker pancarı ekim alanı 52.565'ha daha artacaktır. Böylece toplam üretim 4.425.726 ton'a ulaşacaktır. Bu da 6.000 ton/gün kapasiteli

3 şeker fabrikasına daha ihtiyaç olduğunu ortaya çıkaracaktır.

Verim üzerindeki bariz etkisi nedeniyle bitkiler için gerekli olan üç ana besin maddesi içinde azotun özel bir yeri vardır. Yeterli azotla beslenen şeker pancarı hızlı bir gelişme göstererek iri ve normal koyulukta yeşil renkli bol yaprak sistemi geliştirir. Yeterli azot alamayan şeker pancarı yaşlı yaprakları açık yeşil renk alarak solarlar. Fazla azot gelişmeyi teşvik eder, olgunlaşmayı geciktirir. Şeker oranını azaltır ve kristelizasyonu güçleştiren zararlı azotun birikmesine neden olur.

Ülkemizde pancar bedelinin pancardaki şeker varlığı gözönüne alınarak hesaplanması uygulamasına geçilmiş olmakla beraber, bu uygulama çiftçi esasına göre değilde kantar ortalaması üzerinden yapılması nedeniyle, bazı çiftçilerin fazla azot kullanmasını engelleyememektedir. Çiftçiler kullanılan fazla azot nedeniyle kalitenin düşeceği konusunda aydınlatılmalıdır.

Azotlu gübrenin 2/3'ü ilkbahar tohum yatağı hazırlığından önce, kalanı seyreltme çapasının veya en geç bunu izleyen ilk ot çapasının altına verilmelidir. Alınabilecek pancar verimi 3 - 7 ton/da arasında değiştiği zaman verilecek azot 12 kg/da'dan az 14 kg/da'dan fazla olmamalıdır. Optimum miktarının üstünde fazladan uygulanan 10 kg/da azot gübrelemesinde; Pancar verimi 30 kg/da;

Şeker varlığı % 4 (0.70 °S)

A. Şeker varlığı % 8 (1.10 °S) düşer,

İstenmeyen;

Amino Azot % 40 (1.05 m.mol)

Na (Sodyum) % 30 (0.62 m.mol)

K (Potasyum) % 5 (0.24 m.mol) artar.

Fosforlu ve Potaslı gübrenin tamamı derin sonbahar sürümünden önce 5 ton pancar veriminin alınacağı hesabıyla 10 - 12 kg/da P_2O_5 ve 14 - 16 kg/da K_2O ve potaslı gübre uygulanmalıdır.

Şeker pancarı ekiminde başarı sağlamanın esası pancarın yetiştirileceği bölge şartlarına uyum sağlayan çeşitlerden elde edilen kaliteli pancar tohumunun bulunmasına bağlıdır. Buna göre pancar çeşidinin yetiştirildiği bölge şartlarına uyması, fabrikasyon faaliyetini ekonomik hale getirebilecek şeker oranını ihtiva etmesi, birim alandan elde edilen ürünün çiftçiye yeteri kadar gelir sağlaması ve diğer ürünlerle rekabet edebilecek durumda olması esastır. Çeşit ve pancar çiftçisini hem de şeker fabrikalarını aynı derecede ilgilendirmektedir. Şeker sanayii taşıdığı özellik itibarıyla, şeker pancarı tohumluğu fabrikalarca sağlanır. Temin edilen tohum çeşidinin verimi ve şeker oranı yüksek hibrit çeşitler olması, kaliteli, yaprak ve kök veren, bölge özelliklerine uyması, hastalık ve zararlılara dayanıklılık göstermesine dikkat edilmelidir. Ayrıca tohumluğunun çimlenme gücü, teknik monogermelerde % 75'in, genetik monogermelerde % 85'in üstünde olmalıdır. Teknik monogermelerde 3.5 - 4.75 mm., genetik monogermelerde 3.25 - 4.25 mm. irilik kalibrasyonuna uyulmalıdır.

Normal bir şeker pancarı tarlasında bulunması istenmeyen her türlü pancarlara ot pancar denir. Şeker pancarı tarlasında tohuma kalkıp çiçek açan bir kaç bitki bir sonraki periyotta geniş bir pancar popülasyonunun ortaya çıkmasına neden olur.

Çünkü iyi gelişmiş kısır olmayan bir bitki binlerce tohum meydana getirir. Konya Ovalarında bu problemle zaman zaman karşılaşmaktadır. Bu nedenle bu ot pancarların temizlenmesi ve mücadele edilmesi gerekir.

Tohuma kalkmayan pancarlar tohuma kalkanlardan daha fazla verim verir. Tohuma kalkanlar, kalkmayanlardan daha kaba, odunsu, lifli ve sert olduğundan fabrikada işlenmesi daha zordur. Tohuma kalkan pancarlar çok sıkı kontrolle, hemen sökülüp atılmalıdır. Aksi halde bulaşma hızla artarak tarlalar pancar ekilemeyecek duruma gelir.

Ülkemizde gerçek anlamda yerleşmiş bir ekim nöbeti sistemi yoktur. Şeker pancarından önceki iki senede, bölge özelliklerine göre şeker şirketinin kontrolü dışında çeşitli bitkiler ekilmektedir. Bu iki yıldan birine bir kaç baklagil çeşidinin yerleştirilmesi konusunda çok çalışma yapılmasına rağmen önemli bir uygulama sağlanamamıştır.

Genelde 3'lü kısa ekim nöbeti, hastalıklı ve polikültür yerlerde ise en azından 4'lü ekim nöbeti uygulanmalıdır. Münavebede kullanılacak ön ve sonraki bitkiler hububat, haşhaş, biber, kabak, bostan, marul, patates, domates ve baklagillerdir. Yörede buğday, pancar, arpa, fasülye, baklagil, pancar, buğday fiğ pancar, arpa, patates, buğday ekim nöbeti sistemlerinin uygulanması uygun olabilecektir.

Diğer bir çok bitkide olduğu gibi iklim faktörleri şeker pancarı hasadının şekil ve gidişini belirleyen en önemli faktördür. Hasat işleminde en önemli konu hasadın pancarda şeker varlığının hemen hemen optimum düzeyi bulunduğu zaman başlatılmasıdır. Yani teknolojik olgunluğu doruk noktasına ulaşmasına 10 - 15 gün kala erken dönemde başlanmalıdır. Şeker pancarı olgunlaşmadan sökülürse;

Şeker oranı, şeker verimi düşer, kristalleşmeden melesa geçen şeker oranı yükselir. Don olaylarının fazla olduğu yerlerde don başlamadan önce hasata geçilmelidir. Hasat zamanı şartlara göre Konya Ovasında Eylül, Ekim ayında yapılır. Tarla sulanır sulanmaz pancar sökülürse, verimi artar söküm işçiliğini azaltır, şeker oranı düşer ve silo kayıpları artar. Bunun için su son sökümden 15 - 20 gün önce verilmelidir. Söküm dikeli denilen bellerle veya Roder denilen hasat makinalarıyla yapılır hasattan sonra baş kesimi uygun yapılmalıdır. Baş 1 cm. yüksek kesilmeyle % 6,2 cm. kesilmeyle % 9 oranında verim artar. Pancarda elle yapılan söküm ve baş kesimi ve bunların taşıma araçlarına yüklenmesi fazla işçilik gerektirir. Bu nedenle pancar hasadı makineleştirilmelidir. Konya Ovasında henüz hasat işlerinde kullanılan modern aletler yaygın değildir. Hasat zamanında düşük sıcaklık devreleri olan Eylül ve Ekim rastlaması büyük problemler oluşturmakta işçi sıkıntısını hat safhaya çıkarılmaktadır.

Öte yandan tarlada yükleme ve arabanın teslim merkezinde boşaltılması da makinalaştırılmalıdır. Böylece fabrikaya istenen zamanda istenen miktarda pancar getirilmesi kolaylaşır.

İyi bir pancar verimi alabilmek için;

- Olgunluk zamanı iyi belirlenmeli
- Hasat kayıpları azaltılmalı

- İyi bir söküm yapılmalı ve uygun baş kesilmeli
- Tavlı toprakta hasat yapılmalıdır.

Şeker pancarı 3 yerde silolanır.

- Çiftçi tarlasında,
- Şirket tarafından fabrika tesellüm kantarlarında geçici silolarda,
- Genel söküm başladıktan sonra fabrikanın günlük kapasitesinden fazla alınan pancar uzun süreli silolara konur.

Ancak genel söküme kadar fabrikaların tüm kantarlarında tesellüm edilen toplam pancar miktarı fabrikada 1 günlük işleme kapasitesinin 3 katını geçmemeli, çiftçi tarlalarında ara silolama yapılmamalıdır.

Planlı ve programlı fabrikalar arası pancar taşıması ile fabrikaların hem tam kapasite ve az kayıp ile çalışması, hem de kampanya sürelerinin yok yere uzamaması sağlanmalıdır. Kampanya bitimi ülkemizde en erken aralık ortasında, en geç şubat başında olmaktadır.

zerinde önemle durulması gerekli olanlar uzun süreli silolardır. Fabrikaların kampanya sürelerine bağlı olarak pancar silolarda 50 - 70 gün hatta 100 - 120 gün bekletildikten sonra işlenir. Silolar Őekillerine göre;

- Uzun silolar
- Kapama silolar
- Yuvarlak silolar

Havalandırmalarına göre;

- Havalandırmasız
- Tabii havalandırmalı
- Cebri havalandırmalı olarak gruplandırılır.

Bu silolardan en uygun olanı cebri havalandırmalı silolardır. Batı lkelerinde fabrika meydanları otomatikleşmiş, silolar cebri havalandırmaya gevrilmiştir. Sistem hava emme veya basma usulüne göre silo ii sıcaklığı + 10 °C üstüne çıktığında otomatik çalışır ve durur.

Pancardaki silo kayıpları;

- Bekleme süresi
- Pancarın olgunluk durumu
- Pancarın sağlamlığı
- Pancarın söküm Şekli
- İklım Şartlarına bağlı olarak değişmektedir. Bu işlemler tekniğine uygun yapılırsa silo kayıpları azaltılabilir.

SONUÇLAR

1- Yağışların yetersiz ve dağılımının düzensiz olduğu Konya Ovalarında sulama suyunun teminine önem verilmeli, kaynaklar faaliyete geçirilmelidir. Şeker pancarı tarımı sulamaları devletçe desteklenmelidir. Sulama alanları genişletilmelidir.

2- Pancar tarımı yapan çiftçilerimize teknik bilgi akımı devam ettirilmeli, teknik elemanlar tohum yatağı hazırlığından hasata kadar çiftçimize önderlik etmelidir.

3- Pancar verimi üzerine etkisi fazla olan sonbahar sürümü yapılmalıdır. Dekardaki bitki sayısı 7 - 8 binden az olmamalı, İntaş sulaması gerekli hallerde yapılmalıdır.

4- Sulamaya önem verilmeli, ekim zamanı erkene alınmaya çalışılmalı, azotlu gübre 16 kg/da'ı geçmemeli, gübreleme tekniğine uygun yapılmalıdır.

5- Tohum ve çeşit yöreye uygun seçilmeli, tohumluk kalitesine çok önem verilmeli, pulluk tabanı hiç olmazsa 3 - 4 yılda bir kırılmalı, merdane çekilmelidir. Ot pancar, hastalık ve zararlılarla iyi mücadele edilmelidir.

6- Söküm iyi düzenlenmeli, silolama süresi fazla olmamalı, sevkiyat pancarın eski ve yeni olmasına göre yapılmalıdır.

7- Fire iyi tesbit edilip çamursuz yerlerde 3'lü münavebe yerine 4'lü münavebe uygulanmalıdır. Burada belirtilen hususlar dikkate alınırsa şeker pancarı tarımından önemli kazançlar sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- 1- 1987 Türkiye İstatistik Yıllığı DİE. ANKARA
- 2- 1987 TOK İl Müdürlüğü Çalışma Raporu. KONYA
- 3- 1988 Konya Ovası Projesi DSİ IV. Bölge Müd. Yayını. KONYA
- 4- GÜNGÖR H. 1984 Eskişehir koşullarında şeker pancarının su varlığında sulama zamanı ve su tüketimi, Eskişehir Bölge Toprak Su Araşt. Enst. Yayını No: 179, ESKİŞEHİR
- 5- ER, C. 1990 Şeker pancarı tarımının problemleri ve çözüm yolları. 5 Nisan 1990, KONYA
- 6- ÖZGÜR, O. 1988. Ülkemizde verimi ve kalitesi yükek şeker pancarı yetiştiriciliği. Şeker Araştırma Enstitüsü. ANKARA
- 7- KARA, Mehmet; MÜLAYİM, Mevlüt, 1990. Konya Ovası Projesi (KOP) içerisinde şeker pancarı tarımının durumu ve geleceği. Konya Ovası Projesi paneli 5 Nisan 1990. KONYA
- 8- DEMİR, Fikret; ÇARMAN, Kazım; 1990, Şeker pancarı tarımında toprak işleme ve tohum yatağı hazırlığı ile ekim teknikleri, 5 Nisan 1990. KONYA
- 9- İLİSULU, K, 1986. Nişasta, şeker bitkileri ve ıslahı, Ank. Üni. Zir. Fak. Yayınları No: 960. ANKARA

TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE KONTROLÖRLÜK BİRİMLERİNDEN BEKLENEN YARARLAR

Yard. Doç. Dr. Burhan AYKAÇ()*

GİRİŞ

Türk Kamu Yönetimi, Cumhuriyet'ten sonra yeniden düzenlenirken büyük ölçüde, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki idari yapının etkisi altında kalmıştır. Bugünkü, Türk Kamu Yönetimi'nin yapısını iyice anlayıp değerlendirebilmek için, o dönemin teşkilat yapısını iyi bilmek gerekmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen idari yapı, bazı küçük değişme ve gelişmeler bir yana bırakılacak olursa, 60'lı yıllara kadar büyük bir değişikliğe uğramamıştır. 1960 askeri müdahalesinden sonra, idari yapıda meydana gelen aksaklıkların düzeltilmesi amacıyla çalışmalara başlanmıştır. Bu amaçla çeşitli komisyonlar kurulmuş ve bazı projeler hazırlanmıştır. Bunlardan MEHTAP projesi, istenen oranda olmasa bile en çok yankı uyandıran proje olmuştur. Bu tarihleri izleyen dönemde kurulan bütün hükümetlerin programlarında, idari yapının yeniden düzenleneceği, bürokratik engellerin kaldırılacağı vaadine raslamak mümkündür. Durum böyle olunca, Türk Kamu Yönetiminde "Yönetimin Yeniden Düzenlenmesi" konusu çok sık gündeme gelmiş ancak, köklü bir değişikliğe uğramadan son yıllara kadar gelinmiştir.

12 Eylül'den sonra, "İDAREDE REFORM" tekrar gündeme gelmiştir. "Reorganizasyon Çalışmaları" adı altında çeşitli komisyonlar kurulmuştur. Ancak yine ortaya, amaçlanan nitelikte somut sonuçlar çıkmamıştır. Bütün bu çabaların istenen düzeyde olumlu sonuç vermemesinin nedenleri arasında, idari reformun, personel reformundan ayrı düşünülmüş olması ve işin basit bir düzenlemeden ibaret olduğunun zannedilmiş olması sayılabilir.

(*) Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

İdarede Reform düşüncesinin bir devamı niteliğinde olmak üzere 27.2.1982 tarih ve 8/4334 sayılı "Bakanlıkların Yeniden Düzenlenmesi ve Çalışma Esasları" hakkında Bakanlar Kurulu kararı yayınlanmıştır. Adı geçen Bakanlar Kurulu kararının 1. maddesinde: "Bakanlıklar, Bakanlıkların Kuruluş Esasları Hakkındaki Kanun" çıkarılıncaya kadar, süratli, verimli ve düzenli çalışmaları için müteakip maddelere göre yeniden düzenlenirler" denilmektedir.

Müteakip maddelerden 5. maddede Bakanlıkların hizmetlerini yürüten birimler üçe ayrılmaktadır. Bunlar:

- Esas Birimler
- Danışma ve Denetim Birimleri
- Yardımcı Birimler

Yardımcı Birimler arasında, Türk Kamu Yönetiminin bugüne kadar, sadece Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde, 1955'ten beri mevcut olan KOMPTROLÖRLÜK birimlerinin bütün Bakanlıkların teşkilat yapıları içinde yer verilmiş; ancak daha sonra 8.6.1984 tarihinde çıkarılan bir dizi KHK ile, Bakanlıkların kuruluş kanunlarında değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik ile MSB hariç, diğer Bakanlıkların tamamında KOMPTROLÖRLÜK Birimleri kaldırılmıştır.

Biz bu incelememiz çerçevesinde, KOMPTROLÖRLÜK birimlerinin tarihçesi, kuruluş amaçlarını, görev ve fonksiyonlarını Türk Kamu Yönetiminde bu birimlere niçin yer verilmek istendiğini çeşitli açılardan ele almaya çalışacağız.

I- KOMPTROLÖRLÜK KAVRAMI VE AMACI

A- KOMPTROLÖRLÜK KAVRAMININ KAPSAMI, TANIMI VE TARİHİ GELİŞMESİ

1- Komptrolörlük Kavramının Kapsamı

Komptrolörlük kelimesi İngilizcedeki "COMPTROLLER" kelimesi karşılığı olarak dilimizde kullanılmaktadır. Bu kelimenin kullanılmaya başlaması, Amerika Birleşik Devletleri'nde 80 yıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen, bizde oldukça yeni- dir. O bakımdan çoğunlukla telaffuzunda dahi güçlükler çekilmektedir.

Komptrolörlük kelimesinin Türkçede karşılığını tek kelime ile ifade etmek güç- tür. O bakımdan kelimesi yabancı dildeki şekliyle alınmıştır.

Kavram olarak açıklandığında, bu kelime ile neyin ifade edilmek istendiği daha kolay anlaşılacaktır.

Komptrolörlük kavramı, Muhasebe, Finansman, Bütçe, İstatistik Bilgi Sunma

ve Sevk ve İdare Analizlerini kapsamaktadır (1). Ancak, Komptrolörlük kavramının kapsamı, özel sektör, kamu sektörü, silahlı kuvvetler ve diğer kuruluşlar bakımından, bazı farklılıklar gösterebilmektedir (2). Böylece, Komptrolörlük kavramı, kullanıldığı kesime göre farklı anlamlara gelirken, kavramın kapsamı da, daralmakta veya genişlemektedir. Fakat, hangi kesimde kullanılırsa kullanılsın, Komptrolörlük kavramı, Finansman, Bütçe, İstatistiki Bilgi Sunma ve Sevk ve İdare Analizlerini mutlaka kapsamaktadır. Ancak, hemen belirtelim ki, Komptrolörlük kavramı hiçbir zaman sadece "Bütçeleme Faaliyeti" düzeyine indirilemez. Bu birimlerin, bütçeleme faaliyetlerini yürütmeleri asli görevlerinden sadece biridir.

Çeşitli kesimlerde yer almasına göre, Komptrolörlük kavramının anlamında bir genişleme söz konusu olduğunda, bu kavrama yüklenen anlamlardan bazıları şunlardır: Program Yapma, Gerekli Belge ve Bilgileri Toplama, Faaliyet Planları Hazırlama, Performans Analizleri Yapma, Personel İlişkilerini Düzenleme, İç Kontrolü Gerçekleştirme, Alternatif Projeler Hazırlama, Rapor Verme, Plan ve Bütçe Arasındaki Uygunluğu Sağlama, gibi faaliyetleri saymak mümkündür (3).

Ülkemizde, uygulamaya konuluş biçimi göz önüne alınarak, komptrolörlük kavramının kapsamı şu şekilde belirtilmektedir: "İş Programları, Bütçe, İstatistik Hizmetleri, Ödenek, Yatırımların Planlara göre finansmanı, Muhasebe yönünden aylık gelişmelerin izlenmesi, insan, para ve malzeme gibi kaynakların en uygun ve en verimli bir şekilde kullanılması çalışmalarının yürütülmesi" (4).

Diğer taraftan, ülkemizde ilk Komptrolörlük Birimi olan Milli Savunma Bakanlığı'nın Komptrolörlük Daire Başkanlığı'nın yapısı incelendiğinde, Komptrolörlük birimlerinin görev alanlarının neler olduğu daha da açıklık kazanır.

Milli Savunma Bakanlığı Komptrolörlük Daire Başkanlığı bir Başkan, bir Başkan yardımcısı ve aşağıdaki şubelerden meydana gelmektedir (5):

- a) İdari Şube
- b) Otomatik Bilgi İşlem Merkezi (OBİM)
- c) Bütçe Şubesi
- d) Mali Yönetim Şubesi
- e) Maliye Muhasebe Şubesi
- f) Sevk ve İdare (Management) Şubesi
- g) Program İnceleme ve Değerlendirme Şubesi
- h) İstatistik Şubesi

Öte yandan, Komptrolörlük kelimesinin kavram olarak kapsamı, kelimeyi meydana getiren her harfe bir anlam yüklenerek ifade edilmek istenmiştir (6).

(1) *Management Analysis Technician, Air Training Command, Washington, December 1958, p. 1-3*

(2) *Management Analysis Technician, a.g.e., s. 1-3*

(3) *The Comptroller's Guide, Departement of the Army Pamphlet, No 35-10, Washington, July 1956, p. 16*

(4) *Gençlik ve Spor Bakanlığı Görev, Yetki ve Sorumluluk Talimatı, GSB Yayını, Ankara, Mayıs 1983, s. 249*

(5) *ORTAÇ, Bahattin: "MSB Komptrolörlük Daire Başkanlığı", Bakanlıklararası Komptrolörlük Fonksiyonları Semineri, Ankara, 21 -25 Mart 1983, s. 6*

(6) *ORTAÇ Bahattin: a. g. t., s. 12*

K : KOORDİNASYON
O : ORGANİZASYON
M : MENAGEMENT
P : PROGRAM
T : TEVHİD
R : RAPORLAMA
O : OTOMASYON
L : LOJİSTİK
Ö : ÖDENEK
R : REORGANİZASYON

Yukarıda görüldüğü gibi, KOMPTROLÖR kelimesinin yukarıdan aşağıya doğru yazılması sonucu, her harf için adapte bir kelime bulunarak, kavramın hangi alanları kapsadığı ifade edilmek istenmiştir. Bu adaptasyon ve yapılacak yeni bir adaptasyon, Komptrolörlük kelimesinin kapsamını açıklaması bakımından faydalı olacaktır.

2- Komptrolörlük Kavramının Tanımı

Komptrolörlük kelimesi ABD'de 80 yıldan beri kullanılan bir kelime olmakla beraber, ülkemizde pek bilinen bir kavram değildir. Kelime olarak bilinmeyince, bilinmeyen bir şeyin tanımının da bilinmemesi tabiidir. O bakımdan Türkçe hiçbir sözlükte bu kelimeye veya bunun karşılığı olan bir kelimeye raslamak bugün için mümkün değildir.

İngilizce "COMROLLER" olarak kullanılan bu kelimenin, Fransızca karşılığı olarak yine "COMPTROLLER" veya "CONTROLEUR" kelimesi kullanılmaktadır. Ancak, burada "CONTROLEUR" kelimesine verilen anlam, "KONTROL" köküne dayalı olan anlamdan farklı bir anlamdır.

Hava Kuvvetleri Terimleri Sözlüğü "USAF DICTIONARY", "COMPTROLLER" kelimesinin karşılığı olarak şu tanımlı vermektedir: "Görevli bulunduğu Hava Kuvvetleri, Komutanlık veya başka teşkilatın mali hesaplarını tutmakla görevli, tavsiye ve desteği ile teşkilatın amacına ulaşmasına hizmet eden, bu birimlerde etkin bir sevk ve idarenin kurulmasını sağlayan idari memurdur" (7).

Yine WEBSTER sözlüğünde, "COMPTROLLER" kelimesi karşılığı olarak şu açıklamaya raslamaktayız: "Görevi hesapların denetimi ve harcamaların uygunluğuna karar vermek olan kamu görevlisidir. Bu terim, bir zamanlar kontrolör ile hemen hemen aynı anlamda kullanılıyordu. Fakat, bugün Komptrolör kelimesi Kontrolör kelimesinin sahip olmadığı takdir ve yönetim görevlerine de sahiptir" (8).

(7) *Management Analysis Technician, a.g.e., s. 12*

(8) *Management Analysis Technician, a.g.e., s. 12*

"WEBSTER'S THIRD NEW INTERNATIONAL DICTIONARY" ise yine, "COMROLLER" kelimesi karşılığı olarak: "1) özellikle mali hesapları, maliyeyi ve muhasebeyi kontrol eden kişi, 2) Görevi Muhasebeyi denetlemek ve harcamaların uygunluğuna karar vermek olan kamu görevlisi" (9).

Aynı sözlükte, "COMPROLLER GENERAL" karşılığı olarak şu açıklamaya raslamaktayız: "ABD'de hükümetten istenebilecek bütün hizmetleri karşılamaktan sorumlu, kamu fonlarının toplanması, kabulü ve dağıtımı ile ilgili bütün meselelerle ilgilenen kişi" (10).

Bütün bu açıklamalardan anlaşılabilceği gibi, Komptrolör kelimesinin ilk kullanılmaya başlandığı, ABD'de bile kesin ve tek anlamı yoktur. Kullanıldığı yere göre anlamı farklılaşabilmektedir.

NEWMAN, KOMPTRÖRLÜK kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: "Komptrolör, etkinliklerin yönetimi bakımından optimum kontrolünü ve karar verme olanağını sağlayacak, koordine bir muhasebe, bütçe ve rapor sisteminin geliştirilmesinden, kurulmasından ve yönetiminden sorumludur. Genel Müdürün ve öteki korporasyon yöneticilerinin planlardan ve bütçelerden sapmalarla ilgili konu ve durumlardan tam olarak ve zamanında haberdar olmalarını sağlar ve alınacak tedbirler hakkında önerilerde bulunur. Genel korporasyon hedeflerinin, politikalarının ve planlarının saptanmasında muhasebe, bütçe ve yönetsel kontrol raporları söz konusu olan hallerde, danışmanlık yapar ve önerilerde bulunur" (11).

"ENCYCLOPEDIA BRITANNICA"da da, bu konuda: "Özel işletmelerde, muhasebe kayıtlarının tutulmasından, geçmişteki hesaplardan ve sorumlulukların rapor edilmesinden sorumlu, önemli tavsiye görevleri olan kişidir" (12) denilmektedir.

"MEYDAN LAROUSSE"da, komptrolör karşılığı, Fransızcada kullanılan, kontrolör kelimesinin karşılığı olarak "BÜTÇE KONTROLÖRÜ" deyiimi kullanılmaktadır. Bu sözlükte, "BÜTÇE KONTROLÜ" başlığı altında, Komptrolörlük Birimlerinin hizmetleri anlatılmaktadır. Burada: "Bütün faaliyetleri bir tek birimle, yani para ile belirterek, bu faaliyetlerin tahminlere oranla ne durumda olduklarını kontrol etmeyi sağlar. Gerçekleştirmeler ile, bütçe arasındaki farklar, her ay belirlenir. Sapmaların analizi, farkların nereden ileri geldiğini ve sebebin ne olduğunu gösterir" (13).

"Bakanlıklararası Komptrolörlük Fonksiyonları Seminerine" sunulan bir bildiri-
de, Komptrolörlük şu şekilde tanımlanmaktadır: "Komptrolörlük, teşkilatın kadro ve hizmetleriyle bütçe arasında ödenek, fiyat düzeyinde uyum sağlamaktır" (14).

(9) Webster's Third New International Dictionary, G and C Merriam Company Publishers, Washington, 1969

(10) Webster's Third New International Dictionary, a.g.e., s. 760

(11) NEWMAN, H. William: (Çev. Kenan Sürgüt) Yönetim İşletmelerde ve Kamu Yönetiminde Sevki ve İda-
re, 3. Baskı, TODAİE Yayını, Ankara, 1979, s. 350

(12) Encyclopedia Britannica, C. 6, New York, 1970

(13) Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C. 6, İstanbul, 1971

(14) Bakanlıklararası Komptrolörlük Fonksiyonları Semineri, a.g.s., Ankara, 1983, s. 8

Yine aynı seminerde, ülkemizde ilk kurulan Komptrolörlük Birimi olan, MSB Komptrolörlük Daire Başkanlığı model olarak alındığında, yapılabilecek bir başka tanım şu şekilde ifade edilmiştir: "Silahlı Kuvvetlerin taktik ve stratejik olmayan savunma hizmet ve faaliyetlerinin ekonomik ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak için, elde mevcut insan, para, malzeme, yöntem ve mevzuat gibi tüm kaynak ve imkanların modern manajman yöntemlerine uygun olarak kullanılmasını ve bu kaynaklardan en rasyonel biçimde yararlanılması, değişen ve gelişen koşullara göre, personel, teşkilat, malzeme ve hizmete yönelik mali olanaklar sağlanması amacıyla bilimsel esaslar koymaktadır" (15).

28.2.1982 tarih ve 8/4334 sayılı Bakanlar Kurulu kararının çizdiği çerçeve esas alınarak, bugünkü Bakanlıklar bünyesinde yer alması düşünülen Komptrolörlük Birimlerinin görev ve fonksiyonları göz önünde tutularak bir tanım yapılacak olursa, şu tanımları yapmak mümkündür: Komptrolörlük, hizmet ve faaliyetlerin ekonomik ve etkin bir şekilde yerine getirilmesi için insan, para ve malzeme gibi mevcut kaynakların en uygun ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak üzere, Bakanlık bütçesini plan ve program esasına göre hazırlamak ve uygulanmasını izlemek ve hizmetleri yerine getirmek için gerekli istatistiki bilgileri toplam ve değerlendirmek ve ilgili birimlerle koordinasyon sağlamakla görevli birimlerdir.

3- Komptrolörlük Birimlerinin Tarihi Gelişimi

Komptrolörlük Birimlerinin tarihi gelişmesi incelendiğinde, bu birimlerin ilk modelinin ABD'de, Hava Kuvvetlerinde 1907 yılında kurulduğunu görmekteyiz (16).

Yine ABD'de Komptrolörlük Birimlerinin bugünkü görevlerini yapmaya 1947 yılında başladıklarını söyleyebiliriz. 1947 yılında çıkarılan Milli Güvenlik Kanunu ile ilk defa, Savunma Sekreterliğine bağlı olarak bir Komptrolörlük Dairesi kurulmuştur. Daha sonra, 1949 yılında da Hava ve Deniz Kuvvetlerinde Komptrolörlük Birimleri fiili olarak hizmet vermeye başlamıştır (17).

Bu başlangıçtan sonra ABD'de, kamu ve özel kuruluşlarda Komptrolörlük Birimlerinin sayısı hızla artış göstermiştir. Ancak, kurulan Komptrolörlük Birimlerinin hepsi farklı farklı tipte kurulmuş, farklı farklı şubelerden meydana geldiği dikkati çekmiştir. Bunun sebebi, bu birimlerden beklenen görevlerin kapsamlarının farklı olmasıdır. Sonuçta, çok farklı şube sayıları, kuruluş biçimleri, yerine getirdikleri görevler ve kuruluş amaçları az da olsa birbirinden ayrılan Komptrolörlük Birimlerinin ortaya çıktığını görmekteyiz (18).

(15) ORTAÇ, Bahattin: a.g.t., s. 8

(16) Management Analysis Technician, a.g.e., s. 11

(17) Management Analysis Technician, a.g.e., s. 11

(18) ORTAÇ, Bahattin: a.g.t., s. 5

Ülkemizde Komptrolörlük Birimlerinin kurulması daha sonraki yıllara raslamaktadır. Türkiye'de ilk Komptrolörlük Birimi, Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde 1955 yılında kurulmuştur. Bu birimin kurulmasında etkili olan faktörler arasında, Türkiye'nin 1945 yılında imzalamış olduğu Birleşmiş Milletler Şartı ile Bütçe ve Mali konularda yeni bir sistemin kullanılmasının taahhüd edilmiş olması ve Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya girmiş olması sayılabilir (19). 1952 yılından sonra, Genel Kurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları seviyesinde birer maliye ve bütçe üniteleri kurularak işe başlanmıştır.

1955 yılında MSB bünyesinde, ABD'deki Komptrolörlük Birimlerine benzer, onlardan farklı olarak Mali Yönetim ve Otomatik Bilgi İşlem Merkezi (OBİM) şubeleri bulunan Komptrolörlük Daire Başkanlığı kurulmuştur. 1956 yılında da her Kuvvet Komutanlığına bağlı ayrı ayrı Komptrolörlük Daireleri ile Harita Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir Komptrolörlük Dairesi kurulmuştur.

2.5.1920 tarihinde kurulan MSB'nın kuruluş kanunu 31.7.1970 tarihinde çıkarılmıştır. Gerek bu kanunda, gerekse 25.4.1972 tarihinde çıkarılan bu kanunda bazı değişiklikler yapan kanunda Komptrolörlük birimlerinin görevleri, "Silahlı Kuvvetlerde hizmet ve faaliyetlerin en ekonomik ve etkili biçimde yerine getirilmesi için kullanılan insan, para, malzeme, yöntem ve mevzuat gibi bütün kaynakların modern yönetim usulleri içinde yürütülmesini sağlar; bütçe, teftiş, denetleme, yönetim, program, tahlil ve istatistik hizmetlerini yürütür" şeklinde belirtilmektedir.

Bu Komptrolörlük Daireleri dışında, adı Komptrolörlük Dairesi olan, ne diğer kamu kuruluşlarında, ne de özel sektöre bağlı herhangi bir kuruluşta başka bir birim 1982 yılına gelinceye kadar kurulmamıştır. Ancak, Komptrolörlük Birimlerinin görevlerini yerine getiren çeşitli adlar altında birimlerin olduğu da unutulmamalıdır. Adı Komptrolörlük Birimi olmasa bile, Komptrolörlük Birimlerinin yaptığı işleri ve daha başka amacına göre kendisine verilen işleri yapan birimler vardır.

12 Eylül'den sonra iş başına gelen hükümeti kuran Başbakanının daha önce MSB'da Komptrolörlük Daire Başkanlığı yapmış olması, bu birimlerin fonksiyonlarını yakından bilmesi sonucu, benzer birimlerin, Türk Kamu Yönetimi Teşkilatı içerisinde yer alan bütün kurumlara yaygınlaştırılması fikrini doğurmuştur. Bu amaçla, MSB Komptrolörlük Dairesi model alınarak, 28.2.1982 tarih ve 8/4334 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla bütün kamu kurumlarında Komptrolörlük Dairelerinin kurulması hükme bağlanmıştır (20).

Daha sonra 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonra iş başına gelen hükümet, 14.12.1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan KHK ile İdari yapı yeniden düzenlenmiştir (21). Bu düzenlemede de, bütün Bakanlıklar bünyesinde Komptrolörlük Birimlerine yer verilmiştir. Böylece, 28.2.1982 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararıyla yaygın bir şekilde İdari Teşkilat içerisine giren Komptrolörlük birimleri, bu değişiklikte de varlıklarını korumaya devam etmiştir.

(19) ORTAÇ, Bahattin: a.g.t., s. 5

(20) 28.2.1982 tarih ve 17619 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurul kararı

14.2.1983 tarihinde çıkarılan KHK'de belirtilen kuruluşların tamamında, 8 ay içerisinde kuruluş kanunlarının çıkarılacağı hükme bağlanmıştır. Ancak, 8.6.1984 tarihinde çıkarılan Bakanlıkların kuruluş kanunlarında değişiklikleri öngören bir dizi KHK ile MSB hariç diğer Bakanlıkların yardımcı birimleri arasında Komptrolörlük birimlerine yer verilmediğini görüyoruz. Böylece Komptrolörlük Birimleri Türk Kamu Yönetiminde bir yıla yakın bir süre varlıklarını sürdürebilmiş olup, faydalı veya sakıncalı olup olmadıkları anlaşılamadan, kaldırılmışlardır.

B - KOMPTROLÖRLÜK BİRİMLERİNİN KURULUŞ AMACI

İdari Teşkilat içerisinde yer alan bütün birimler bir amacı gerçekleştirmek gayesi ile kurulurlar. Bizim, devlet teşkilatı içerisinde yer almaları kararlaştırılan Komptrolörlük Birimleri de bazı hizmetlerin daha etkin ve daha verimli yürütülmesi amacıyla kurulmuşlardır. Konuyla ilgili Bakanlar Kurulu kararı incelendiğinde, ülkemizde Komptrolörlük Birimleri kuruluş amacını şu başlıklar altında incelememiz mümkündür.

1- Planların Hazırlanmasına Yardımcı Olmak

Komptrolörlük Birimleri planların hazırlanmasına yardımcı olurlar. Planların maliyetleri konusunda alternatifler getirerek, plancılara maliyetler konusunda bilgi sunarlar. Böylece plancılar alternatif maliyetler arasında en uygununu seçme imkanı bulurlar. Planların mali yönden gerçekleşip gerçekleşmeyecekleri kaynak tahsisi, kaynak temini ve kaynağın optimal verimlilikte kullanımı Komptrolörlük Birimlerinin sunacakları hizmetlerin başarı derecesiyle yakından ilgilidir.

Ancak, bu sayede gerçekçi ve rasyonel planlar hazırlanması mümkün olabilecektir. Bu sayede insan, emek, para, malzeme ve zamandan tasarruf edilebilecek ve sunulacak hizmetlerin, gerçekleştirilecek faaliyetlerin maliyetleri düşürülebilecektir. Böylece, planların zamanında gerçekleştirilme çabaları daha da artırılmış olacaktır.

Yapılan planların gerçekleştirilebilmeleri, plana yeterince kaynak sağlanmasına bağlıdır. Kaynaklar değerlendirilmeden, yapılan planlar, ne kadar iyi yapılmış olurlarsa olsunlar, planı hazırlayanlar ne kadar iyi yetişmiş uzman kişiler olurlarsa olsunlar, planın gerçekleşmesi için gerekli kaynaklar sağlanmadığı sürece plan daima iyi yapılmış bir plan olarak kalır.

Programların hazırlanması ve uygulanmasında, Komptrolörlük Birimlerinin rolü daha büyüktür. Çünkü, programlar, yapılacak işlerin zamanlamalı olarak, kaynakların kullanımı, teçhizat ve maliyet yönleri ile ele alınmasını kapsadığından Komptrolörlük Birimlerini daha yakından ilgilendirirler (22).

(21) 14.12.1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

(22) YALÇIN, Mevlüt: "Program İnceleme ve Değerlendirme Konuları", Bakanlıklararası Komptrolörlük Fonksiyonları Semineri, Ankara, 21 - 25 Mart 1983, s. 2

Programların bütçe ile yakın ilişkileri vardır. Bütçesiz program düşünülemez. Planların gerçekleşmeleri, program ve alt programların gerçekleşmesine bağlıdır. Program ve alt programların gerçekleşmesi de, bunların sağlam kaynaklı bütçelerinin olup olmasına bağlıdır. Nitekim, "Bütçe, gerçekleştirilmek istenen programın parasal yönden ifadesidir" (23) konumuz bakımından bütçenin en güzel tanımıdır.

Özellikle 1973 yılından beri ülkemizde, Program Bütçe Sistemine (PPBS) geçilmiş olması, Komptrolörlük Birimlerine plan ve programların hazırlanmasında daha çok sorumluluklar yükleyecek nitelik kazandırmıştır.

Planlama Programlama Bütçe Sistemi (PPBS) sistem analizleri yapmayı, istatistik bilgi toplayıp değerlendirmeyi, organizasyon ve yöntem çalışmalarını kapsadığından, kaynakların en iyi değerlendirilebileceği bir bütçe sistemidir (24). Beklenen yararların sağlanabilmesi ise, büyük ölçüde bu çalışmaların iyi yürütülmüş olmasına bağlıdır. Bu çalışmalar, Komptrolörlük Birimlerince yürütülecektir.

2- Plan ve Bütçe Arasında Uyum Sağlanması

Planlarla, planların mali portreleri arasında bir uyum olmadığı takdirde, planlardan sapmalar olacak, hedefe ulaşmak ya gecikecek veya hedefe varılamayacaktır. Hedefe ulaşmanın gecikmesi durumunda, aksamanın maliyeti, plan yapılırken öngörülmesi gereken maliyetten genellikle yüksek olacaktır. Hedefe varılmaması halinde ise, durum daha da farklıdır. Plan için harcanan emek, para, zaman ve teçhizat boşa gitmiş olacak, zaten kıt olan kaynaklar israf edilmiş olacaktır.

Planlama yapılırken öngörülen bütçede, her ihtimal değerlendirilmelidir. Hatta olağanüstü durumlarda dahi, planlarla bütçe arasında bir uygunluğun olması zorunludur (25).

Plan, program ve alt programların bütçeye uygunluğu, diğer bir deyişle, plan, program ve alt programlara uygun bütçelerin hazırlanması Komptrolörlük Birimlerinin sorumluluğu altındadır.

Nitekim, 14.12.1983 tarih ve 18251 sayılı Resmi Gazete'de Yayınlanan 174 sayılı KHK'de "Hizmet ve faaliyetlerin ekonomik ve etkin bir şekilde yerine getirilmesi için insan, para ve malzeme gibi mevcut kaynakların en uygun ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak üzere Bakanlık Bütçesini plan ve program esaslarına göre hazırlamak ve uygulamasını takip etmek" (26) şeklinde Komptrolörlük Birimlerinin görevlerinden biri de, Bakanlık bütçesini plan ve program esaslarına uygun olarak hazırlamak olarak ifade edilmiştir.

(23) TORTOP, Nuri: *Yönetim Bilimi*, Ankara, 1983, s. 66

(24) GÜRSOY, Bedri: *Kamusal Maliye - Bütçe*, Ankara, 1980, s. 188

(25) NEWMAN, H. William: *a.g.e.*, s. 76

(26) 14.12.1983 tarih ve 18251 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 174 sayılı Kanun Hükmünde Kararname madde 29

Zaten, Komptrolörlük Birimlerinin kuruluş amacı da bu plan ve programlar ile bütçe arasında uygunluğu sağlamaktadır. Bu uygunluk sağlandığı ölçüde Komptrolörlük Birimleri görevlerini yapmış sayılacaklardır.

Plan, program ve bütçe arasında uygunluğun sağlanabilmesi, bir bütçe hazırlanırken uyulması gereken ilkelere uyulmuş olmasına da bağlıdır. Uygunluğun sağlanmasını ilgilendiren ilkelerin başında ödenek ayrılması ilkesi gelmektedir. Elbette ödeneklerin kaynaklarının sağlam olması da önemlidir.

3- Kaynakların Rasyonel Kullanımının Sağlanması

Planlama rasyonel bir yönetim için, en önde gelen şarttır. Planlamanın yararları şu şekilde ifade edilmektedir: "Planlama, insangücünün, personelin, malzeme, para ve yerin en etkili, en ekonomik biçimde kullanılmasını sağlar" (27).

Planlama fikrinin doğuşu, kıt kaynakların daha rasyonel kullanılması amacına yöneliktir. Bu bakımdan, kaynakların kullanılması, sadece kamu kurumları için değil, özel kuruluşlarda da kaynakların rasyonel kullanılması önem taşır.

Her kamu kuruluşu, elindeki kaynakları kullanırken, bu kaynakları rasyonel kullandığı inancındadır. Ancak, kaynakların, rasyonel kullanılıp kullanılmadığı, bu alanda uzman kişilerin yapacakları hesap ve değerlendirme sonucu ortaya çıkar. Kaynaklar kullanıldıktan sonra yapılacak bir değerlendirme, belki ileride aynı hataların yapılmaması için faydalıdır. Fakat, kullanılmış kaynakların geri gelmesi söz konusu olmayacağından, bu "Sınama Yanılma" yöntem, iyi bir yöntem değildir. Esas olan, kaynaklar kullanılmadan önce, fayda maliyet hesabı yapılmalı, alternatif projeler üzerinde değerlendirmeler yaparak, kaynakların kullanılmasına karar verilmelidir. Planın öngördüğü şartların, kabul edilebilir şartlara bağlanmış olması gerekir. Kaynakların rasyonel kullanıldığına sadece kendimizin inanması yeterli değildir. Öne süreceğimiz nedenlerin makul olmaları, kabul edilebilir olmaları ve anlaşılır olmaları gerekir (28).

4- Meydana Gelen Aksaklıkların Tesbiti ve Giderilmesi

Komptrolörlük Birimleri, plan ve programların hazırlanmasında, bunlara uygun bütçelerin hazırlanmasına, kaynakların rasyonel kullanılmasına yardım etmekle görevlerini tamamlamış olmazlar. Plandan ve programdan sapmaların olması halinde bunları tam olarak ve zamanında üst yöneticiye rapor ederler ve bu sapmaların nereden kaynaklandığını, bunların giderilmesi için nelerin yapılması gerektiğini bildirirler (29).

(27) TORTOP, Nuri: *Yönetim Bilimi*, a.g.e., s.52

(28) SIMON, H. A.; SMITHBURG, D. W. ve THOMPSON, V. A.: (Çev. Cemal Mithçioğlu) *Kamu Yönetimi*, SBF Yayını, Ankara, 1980, s. 300

(29) NEWMAN, H. William: a.g.e., s. 350

Aksi halde, yapılan çalışmalar izlenmeyeceğinden, plandan ve programdan sapmaların olup olmadığı anlaşılamiyacak, başarısızlık ortaya çıktıktan sonra, yani iş işten geçtikten sonra durum farkedilecektir. Böyle durumlarda, çoğu zaman artık zarara katlanmaktan başka çare kalmamaktadır.

Komptrolörlük Birimleri, plan ve programlardan sapma olup olmadığını idari denetim vasıtalarından yararlanarak ortaya koymaya çalışmazlar. Zaten kendilerine böyle bir yetki de tanınmamıştır. O halde, Komptrolörlük Birimleri, planlardan sapmaları nasıl tesbit edeceklerdir? diye bir soru akla gelebilir. Komptrolörlük Birimleri, plan ve programlardan sapma olup olmadığını bütçe yoluyla tesbit ederler. Tesbit edilen aksaklıkların giderilmesi için teklifleri de kapsayan raporlar bu birimlerce düzenlenerek zamanında üst yöneticiye iletilir. Üst yönetici bu teklifleri değerlendirmek suretiyle uygulamaya koyar, veya değiştirir, veya yenilerinin hazırlanmasını ister.

Bu durum, gerek 28.2.1982 tarih ve 8/4334 sayılı Bakanlar Kurulu kararında, gerekse 14.12.1983 tarih ve 174 sayılı KHK'nin 29. maddesinde "... Bakanlık Bütçesini plan ve program esaslarına göre hazırlamak ve uygulamasını takip etmek" şeklinde ifade edilerek, bir görev olarak Komptrolörlük Birimlerine verilmiştir (30).

Zaten, Komptrolörlük Birimi kurulması fikri büyük ölçüde kaynakların rasyonel kullanımı yanında, planlarla uygulamalar arasında sapmaların olmamasının sağlanmasına dayanmaktadır (31).

Bu sayede, Kamu Hizmetlerinin sunulması daha dengeli ve daha uyumlu olacak, vatandaşlara vaadedilen hizmetler zamanında gerçekleştirilmiş olacaktır. Böylece vatandaşların devlete olan güvenleri artacak, devlete vergi olarak verdikleri her "Lira"nın marjinal değeri ile, bu lira kendi elinde kalmış olsaydı, bunu harcamakla elde edeceği verimin değerinin eşit olacağına inancı artırılmış olacaktır.

Böyle bir kanaatin vatandaşlar arasında yayılabilmesinin tek yolu ise, kaynakların planlı ve rasyonel kullanılmasının şartlarının açık, kabul edilebilir ve makul olmalarına bağlıdır.

C- KOMPTROLÖRLÜK BİRİMLERİNİN GÖREVLERİ

Komptrolörlük Birimlerinin kurulmasını öngören 28.2.1982 tarih ve 8/4334 sayılı Bakanlar Kurulu kararında ve 14.2.1983 tarih ve 174 sayılı KHK'de, bu birimlerin görevleri belirtilmiştir.

Adı geçen Bakanlar Kurulu kararı ve 174 sayılı KHK incelendiğinde, bu birimlerin görevlerini şu başlıklar altında incelememiz mümkün olacaktır.

(30) 28.2.1982 tarih ve 17619 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ile 14.12.1983 tarih ve 18251 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 174 sayılı Kanun Hükmünde Kararname.

(31) *The Comptroller's Guide*, a.g.e., s. 22

1- Hizmet ve Faaliyetlerin Ekonomik ve Etkin Yürütülmesi

28.2.1982 tarih ve 8/4334 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 12. maddesi, 14.12.1983 tarih ve 174 sayılı KHK'nin 29. maddesi birbirinin aynıdır. Yani Bakanlar Kurulu kararının bu maddesi KHK ile güçlendirilmiştir. Ayrıca, 174 sayılı KHK'nin 29. maddesinin başlığı ise "Komptrolörlük Daire Başkanlığının Görevleri" şeklinde düzenlenmiştir.

174 sayılı KHK'nin 29. maddesinde: "Hizmet ve faaliyetlerin ekonomik ve etkin bir şekilde yerine getirilmesi için insan, para ve malzeme gibi mevcut kaynakların en uygun ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak" (32) denilmektedir.

Komptrolörlük Birimlerinin ilk ve ana görevi eldeki kaynakların en uygun alanlarda ve en yüksek verim alınabilecek bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Ancak, bunu nasıl sağlayacaklardır. Bu birimler, "Yardımcı Birimler" arasında yer almaktadırlar. İcrai bir fonksiyonları yoktur. O halde kendilerine icrai bir nitelik taşıyan bir görev niçin verilmiştir? Kendileri son karar mercii olmamakla beraber, bu görevin yerine getirilmesini nasıl sağlayacaklardır? Komptrolörlük Birimleri kendilerine verilen bu görevi ilgili birimler arasında koordinasyon sağlamak amacıyla yetkili mercie yeterli bilgileri zamanında sunarak yerine getirebilirler. Yetkili mercii, kendisine ulaşan bilgileri değerlendirerek, uygun göreceği hareket tarzını belirleyecektir. Burada, Komptrolörlük Birimleri, görevlerini doğrudan doğruya kendileri değil de, üst yöneticiye bilgi vermek suretiyle yerine getirmektedirler.

Bu görevi yerine getirebilmek için, Komptrolörlük Birimlerinin, kendi bünyeleri içinde gerekli şubeleri kurmaları gerekir. Bu amaçla, her Bakanlık kendi bünyesi içerisinde yer alan bütün birim ve şubelerin görev, yetki ve sorumluluklarını ayrıntılı olarak belirleyen talimatlar çıkarmaktadırlar. Bu sayede, birimlerin görevlerini yerine getirmeleri daha kolaylaşmaktadır. Yetki ve görev gasbı önlenirken, yetki ve görev çatışması, hizmet tekrarı giderilmektedir.

Bir Bakanlığın bu tür bir talimatını incelediğimizde, hizmet ve faaliyetlerin etkin ve ekonomik yürütülmesi görevinin, Komptrolörlük birimi bünyesinde meydana getirilen "İstatistik Kısmı" adı altında görev yapan şubeye verildiğini görmekteyiz (33).

MSB Komptrolörlük Daire Başkanlığında ise, bu görevi yapan şube "Maliye Muhasebe Şubesi" adını taşımaktadır (34).

Görüldüğü gibi, Komptrolörlük Birimleri kendilerine verilen görevleri, kendi bünyeleri içinde kurdukları, çeşitli adlar altındaki şubeler vasıtasıyla yerine getirmektedirler.

(32) 14.12.1983 tarih ve 18251 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 174 sayılı Kanun Hükmünde Kararname.

(33) Gençlik ve Spor Bakanlığı Görev, Yetki ve Sorumluluk Talimatı, a.g.e., s. 249

(34) KARABULUT, Abdurrahman: "Maliye Muhasebe Konuları" Bakanlıklararası Komptrolörlük Fonksiyonları Semineri, Ankara, 21 - 25 Mart 1983, s. 1

2- Plan ve Program Esasına Uygun Bütçenin Hazırlanması

Komptrolörlük Birimleri, görev yaptıkları, Bakanlığın, Kurumun veya Şubenin genel plan ve programına uygun olarak yıllık bütçesini hazırlamakla görevlidirler.

Bu görev gerek 28.2.1982 tarih ve 8/4334 sayılı Bakanlar Kurulu kararında, gerekse 14.12.1983 tarih ve 174 sayılı KHK'nin 29. maddesinde, bu birimlere verilmiştir.

Daha önceden, kurum ve kuruluşların bütçeleri çeşitli adlar altında kurulmuş birimler tarafından hazırlanmakta idi. Bütçenin böyle hazırlanmasının, gerek bütçe tekniği, gerekse kaynak tahsisi bakımından pek çok sakıncaları vardı. Kurum ve kuruluş bütçelerinin böylece, standart birimler tarafından hazırlanmalarının olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmüştür. Böylece, plan ve program esasına dayanan, dengeli ve sağlam esaslara bağlanmış bir bütçenin hazırlanabileceği kabul edilmektedir.

Bu sayede, bütçeden sorumlu bir birim bulunabilecek, doğabilecek tereddütlerde asli görevi bütçe hazırlamak olan bu birimden her türlü açıklama istenebilecektir. Böylece, kaynak tahsisi takdir esasından, gerçekçi gerekçeler esasına göre yapılmış olacaktır.

3- Bütçe Uygulamalarının İzlenmesi

Komptrolörlük Birimlerinin görevleri plan ve programlara uygun bütçe hazırlamakla bitmemektedir. Belki de daha önemlisi, uygulamaların, plan, program ve bütçe esasına uygun olup olmadığının izlenmesidir. İyi bir plan, iyi bir program, iyi bir bütçenin hazırlanmış olması, sonuçlarının da olumlu olacağı anlamına gelmez. Esas önemli olan, bunların uygulanmasıdır. Uygulanmayan bir plan ve program, uygulanmayan ve esaslarına uyulmayan bir bütçe, bir kağıt parçasından ibarettir. Planda, programda ve bütçede esasları uygulama ve esaslara uyma önemlidir. Bu uygunluğun izlenmesi görevinin Komptrolörlük Birimlerine verilmiş olması, bu birimlerin sorumluluğunu oldukça artırmıştır.

İstenen ödeneklerin, ek ödeneklerin plan, program, alt program, proje, harcama kalemine uygunluğu, söz konusu ödeneğin bütçeye konulup konulmadığı, ödenek isteyen makamın yetkisinin olup olmadığı, projeli ödeneklerde ödeneğin projesine uygunluğu, ödenek isteyen kuruluş ile, ödenek istenen kuruluş arasındaki ilişki incelenir (35). Bu incelemeler, her birimi, plana ve programa uygun hareket etmeye zorlar. Aksi takdirde harcama yapamaz. Harcama yapmaksızın bir hizmetin veya bir faaliyetin gerçekleştirilmesi düşünülemez.

Ancak, uygulamada, kanundaki boşluklardan yararlanılarak, başka bir harcama kaleminden, harcama kaleminde uygun görülen bir hizmet veya faaliyet yürütülmüş gibi, başka harcama kaleminden yapılması gereken harcamalara kaynak aktarılmaktadır. Böyle bir uygulama, plan, program ve bütçe esasından sapmalara yol açmaktadır.

(35) KARABULUT, Abdurrahman: a.g.t., s. 17

Bu tür aksaklıkları önlemek amacıyla bazı önlemler alınmaktadır. Bunlardan, aylık sarfiyat raporları, nakit durumu takibi gibi önlemler, plan dışı uygulamaları azaltmaktadır.

MSB Komptrolörlük Dairesi uygulamaları, diğer kuruluşlar tarafından örnek alınabilecek bir yapıdadır. Bu dairede kurulan şubelerin, diğer Bakanlıklardaki Komptrolörlük Birimleri bünyelerinde de kurulması halinde, 1955 yılından beri, uygulamaları ile tecrübe kazanmış bir daireinn örnek alınması bakımından yararlı olacaktır.

4- İstatistiki Bilgi Toplama ve Değerlendirme

174 sayılı KHK'nin 29. maddesinin (b) bendinde, Komptrolörlük Birimleri "(a) bendinde kendilerine verilen görevleri yerine getirmek için gerekli istatistikleri toplamak ve değerlendirmek" (36) görevi ile yükümlü oldukları ifade edilmektedir.

Komptrolörlük Birimleri kendilerine verilen görevleri yerine getirebilmek için, ellerinde sağlam delillere dayalı bilgiler bulunmalıdır. Bu sayede, daha inandırıcı ve daha etkili olabilirler. Bu birimler, yararlanacakları bilgileri kendileri toplayıp değerlendirmeli ve bunlardan kendi amaçları doğrultusunda sonuçlar çıkarmalıdır. Başka birimlerce derlenen bilgilerden de yararlanabilirler. Ancak, yararlanacakları bilgilerin büyük bir çoğunluğunun kendi derlemeleri olması, güvenilirlik bakımından daha çok önem taşır. Bu birimler, bilgi toplama ve toplanan bilgileri değerlendirme, tasnif etme ve kullanılabilir hale getirme amacıyla, kendi bünyeleri içinde şubeler kurma yoluna gitmek zorundadırlar.

İncelediğimiz, çeşitli Bakanlıkların Komptrolörlük Birimlerinde bu şubeler kurulmuş ve bu şubelerin görevleri belirtilmiştir. Bunlardan GSB Görev Yetki ve Sorumluluk Talimatında "Gerekli istatistiki bilgileri toplar ve değerlendirir, istatistiki bilgileri kendine göre tasnif ve düzenliyerek, gereği halinde diğer birimlere gönderir. Kurum dışından kurum çalışmalarına ilişkin istatistiki verilerin toplanması, değişimlerinin devamlı izlenmesi ve sonuçların değerlendirilmesi" (37) görevlerini yerine getirir, deniliyordu.

MSB Komptrolörlük Dairesinin İstatistik Şubesi her türlü bilginin derlenmesi ve değerlendirilmesi ile görevlidir (38).

NEWMAN, Komptrolörlük Birimlerinin görevleri konusunda şunları söylemektedir: "Komptrolörlük, etkinliklerin yönetimi bakımından optimum kontrolünü ve karar verme olanağını sağlayacak, koordine bir muhasebe, bütçe ve rapor sisteminin

(36) 14.12.1983 tarih ve 18251 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 174 sayılı Kanun Hükmünde Kararname-nin 29. maddesi.

(37) GSB Görev, Yetki ve Sorumluluk Talimatı, a.g.e., s. 250

(38) Bakanlıklararası Komptrolörlük Fonksiyonları Semineri, İstatistik Konuları, VI. Bölüm, s. 22

geliştirilmesinden, kurulmasından ve yönetiminden sorumludur. Genel müdürün ve öteki korporasyon yöneticilerinin planlardan ve bütçelerden sapmalarla ilgili konu ve durumlardan tam olarak ve zamanında haberdar olmalarını sağlar ve alınacak tedbirler hakkında önerilerde bulunur. Sonuçlar bakımından Mali İşler Genel Müdür Yardımcısına karşı sorumludur. Genel korporasyon hedeflerinin politikalarının ve planlarının saptanmasında, muhasebe, bütçe ve yönetsel kontrol raporları söz konusu olan hallerde, danışmanlık yapar ve önerilerde bulunur" (39).

Yukarıda belirtilen Komptrolörlük Birimlerinin görevlerinin bir kısmı genel nite-likte olup bütün Komptrolörlük Birimlerini ilgilendirmektedir.

Daha önceden de ifade ettiğimiz gibi, bu birimlerin temel görevleri, bütçenin plan ve programlara uygun olarak hazırlanması ve uygulamaların yakından izlene-rek, meydana gelen sapmaların tam ve zamanında üst yöneticiye bildirilmesidir. Bu görevleri tam ve noksansız yapabilmek için istatistiki bilgi toplama ve toplanan bilgi-leri, tasnif, tetkik ve değerlendirdikten sonra kullanmaktır. Bu görevler dışında da bazı ek görevi olan Komptrolörlük birimlerine raslamak mümkündür. Bu durum, ül-ke şartlarına, kurum veya kuruluşun özelliğine göre bazı hallerde ortaya çıkmakta-dır. Ancak gerek diğer ülkelerde olsun, gerek bizim ülkemizde olsun, Komptrolör-lük Birimlerinin temel görevleri bunlardır.

Ülkemizde en fazla tecrübesi olan, Komptrolörlük Birimine Teşkilat yapısı içeri-sinde ilk defa yer vererek bu birimler konusunda ülkemizde öncülük yapan, MSB Komptrolörlük Biriminin görevleri şu şekilde belirtilmektedir:

- 1- Bütçe ve Mali konularda müşavirlik yapar,
- 2- Mali Planları, ilgili mevzuatı göz önünde bulundurarak bütçeyi yapar,
- 3- Bütçenin kanunlaşmasını sağlar,
- 4- Bütçe ile uygulamalar arasındaki ilişkiyi izler,
- 5- Kaynak temin etmek, tahsis etmek, muhasebesini yapmak, ödeme emirlerini düzenlemek,
- 6- Bütçe ve Mali hizmetlerin yürütülmesinde birlik ve beraberliği sağlamak,
- 7- Komptrolörlük görevlerini geliştirmek,
- 8- Bilgisayar kullanımını sağlamak,
- 9- İstatistiki bilgileri toplamak ve rapor sistemini geliştirmek,
- 10- Ödenek akışının takibini ve denetimini yapmak" (40).

Diğer Komptrolörlük birimlerinin görevleri de bu görevlerin aynısı olacak diye bir zorunluluk yoktur. 14.12.1983 tarih ve 174 sayılı KHK'nin 29. maddesinde belir-tilen görevler, bütün Komptrolörlük Birimlerine verilmiş yerine getirilmesi zorunlu olan görevlerdir. Bu görevlerin, daha iyi yerine getirilmesini sağlamak amacıyla bu birimlere, duruma göre ek görevler verilebilir.

(39) NEWMAN, H. William: a.g.e., s. 349

(40) ORTAÇ, Bahattin: a.g.t., s. 8

II- TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE KOMPTROLÖRLÜK BİRİMLERİ

A- TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE KOMPTROLÖRLÜK BİRİMLERİNİN KURULUŞ NEDENLERİ

Kamu Yönetiminde kurulan her birim ya doğrudan bir hizmetin ifası için kurulur veya sunulmakta olan bir hizmetin daha iyi sunulmasını, daha yaygınlaştırılmasını veya hizmetin kalitesinin artırılmasını sağlamak amacını güder.

Yine Kamu Yönetiminde, bazı hizmetlerin sunulmasında aksamalar olduğunda, genellikle çoğu kez sebebi araştırılmaksızın, hizmet sunan birimlerin ilgili birimlerle birleştirilmesi veya aksayan hizmeti yerine getirmekle görevli yeni bir birimin kurulması yoluna gidilir.

Türk Kamu Yönetiminin genel yapısı incelendiğinde, bu yapı içerisinde yer alan bazı birimlerin, kendi bürokratik yönetim geleneğimizin temel çizgilerini taşıdığını görürüz. Bazı birimlerin ise, yabancı ülkelerden ya aynen alındığını, veya bazı değişikliklerle alındığını söyleyebiliriz.

İşte incelemekte olduğumuz Komptrolörlük Birimleri, yabancı ülkelerden aynen aldığımız birimlerdenidir. Her ne kadar, bu birimler alınırken, bu birimlerin alındığı ülkede görülmeyen Mali Yönetim ve Otomatik Bilgi İşlem Merkezi gibi şubeler eklenmiş ise de bu şubeler, esas birimlerin genel karakterini değiştirecek bir nitelikte değildir (41).

İdari Teşkilat içerisinde, Komptrolörlük Birimleri yer almadığı zamanlar, Komptrolörlük Birimlerinin görevlerini hangi birimler yerine getiriyordu? Böyle bir soruya, tek bir birimin adını vererek cevap vermek mümkün değildir. Çünkü, çeşitli kurum ve kuruluşlarda, bu görevleri yerine getiren birimler farklı adlar altında ve farklı yapıda düzenlenmişlerdi. Bu birimlere verilen adlardan bazılarını şu şekilde belirlemek mümkündür: "Bütçe Dairesi", "Mali İşler Müdürlüğü", "Muhasebe - Maliye Şubesi", "Bütçe Plan Dairesi", "Alım Satım İşleri Dairesi", "Araştırma - Planlama - Koordinasyon (APK) Dairesi" gibi...

Adlarından da anlaşılacağı gibi, bu görevleri yerine getiren birimler farklı statüde ve farklı amaçlar doğrultusunda hizmet veren birimlerden meydana geliyordu. Durumun böyle olması, uygulamada bazı aksamaların meydana gelmesine yol açıyordu. Bu aksaklıkların başında, kaynakların verimli ve üretken alanlarda kullanılmaması sonucunu doğuruyordu. Bütçeyi yapan birim başka, bütçe uygulamalarından sorumlu olan birim başka olduğundan, bütçe ile uygulamalar arasında ister istemez bazı farklılaşmalar meydana geliyordu.

12 Eylül'den sonra, iş başına gelen askeri yönetim, bu alanda meydana gelen aksaklıkların, MSB'da 1955 yılından beri bulunan yeni bir birim olan Komptrolörlük Birimleri tarafından büyük ölçüde giderildiğini yakından biliyordu. Bu yüzden, bu

(41) ORTAÇ, Bahattin: a.g.t., s. 5

birimlerden bütün kamu kuruluşlarına yaygınlaştırılmasının, zaten kıt olan kaynakların daha rasyonel kullanılacağı fikrini kuvvetlendiriyordu.

Bu ve benzer nedenleri şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

1- Ekonomik Nedenler

Komptrolörlük Birimlerinin ilk ortaya çıktığı ortam ve bizim ülkemizde her Bakanlıkta kurulmasına imkan veren Bakanlar Kurulu Kararı ve 174 sayılı KHK incelendiğinde, bu birimlerin kurulmasında ekonomik nedenlerin önemli rol oynadığını görürüz.

Komptrolörlük kavramının ilk ortaya çıktığı zamanda bu kavramın anlamı şu şekilde açıklanıyordu: "Büyük askeri birliklerin maliye hizmetlerini denetleyip kontrol ederek, eldeki kaynakların iktisadi biçimde kullanılmasını sağlayacak tertip ve tedbirleri kumandana teklif etmek" (42).

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, bu kavramın varlık nedeni, eldeki kaynakların mümkün olduğu ölçüde iktisadi kullanılmasının yol ve yönteminin araştırılmasıdır.

Ülkemizde de, kamuoyunda genel kanaat olarak beliren, kamu hizmetlerinin çok büyük masraflar yapılarak gerçekleştirildiği fikri son yıllarda daha da önem kazanmıştır (43).

174 sayılı KHK'de de "Hizmet ve faaliyetlerin ekonomik ve etkin bir şekilde yerine getirilmesi..." ifadesi kullanılarak bu birimlerin kuruluş nedenlerinden birinin ekonomik neden olduğu belirtilmiştir.

Bütün ülkeler belirli bir miktarda kaynağa sahiptirler. O bakımdan, bu sınırlı kaynakların iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle, geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeler açısından kaynak kullanımı büyük önem taşımaktadır. Burada ifade edilmek istenen kaynak kullanımının kısıtlanması değildir. Burada ifade edilmek istenen husus, kaynak israfının önlenmesidir. Yani bir birim kaynaktan en yüksek verimi elde etmektir.

Kamu kurumlarının bütçeleri incelendiğinde, bütçenin büyük bir kısmının cari harcamalara ayrıldığı görülecektir. Aynı harcamalar yapılarak, daha iyi hizmet sunmak, daha çok hizmet sunmak mümkün değil midir? Komptrolörlük Birimlerinin kuruluş nedenlerinin başında bu soruya olumlu cevap verme yollarının bulunması gelmektedir.

Nitekim halkın yönetim konusundaki görüşleri şu şekilde ifade edilmiştir: "Halk idareyi, yavaş, pahalı (personel sayısı hızlı artan, az iş yapan) işleyen ve halkı tedirgin edici bir organ olarak görmektedir" (44).

(42) Meydan Larousse. a.g.e., s. 464

(43) TORTOP, Nuri: *Halkla İlişkiler*, Ankara, 1982, s. 81

(44) TORTOP, Nuri: *Halkla İlişkiler*, a.g.e., s. 80

Bu imajın silinmesi gerekir. Eğer bu marj silinmezse, halkın Devlete olan güveni giderek azalacak, Devlet itibar kaybına uğrayacaktır. Böyle bir durumun devam etmesi ise Devletin varlığını tehlikeye düşürebilecektir.

İktisat ve Maliyenin ortak konularından biri, sınırlı kaynaklarla, insanların sınırsız ihtiyaçlarının en iyi biçimde nasıl karşılanacağı problemiyle ilgilenmeleridir. Komptrolörlük Birimleri, İktisat ve Maliyenin bu ortak konusunun gerçekleştirilmesi amacını gütmektedirler.

Maliye ve İktisatta geçerli olan bu ilkeye "İktisadilik" ilkesi denilir. Maliye, bu ilkeyi bütçe yoluyla gerçekleştirir (45).

Kurum veya kuruluşların ellerindeki kaynakları çeşitli nedenlerle, amaç dışında kullanma eğilimleri vardır. Kaynakların Teşkilat için en uygun alanda kullanılması yerine, teşkilatta çalışanların bazı duygularını tatmin etmek amacıyla kullanıldığı görülmüştür. Parkinson Kanunu olarak bilinen, bu davranış şekli kamu olsun, özel olsun bütün teşkilatlarda görülebilecek bir nitelik taşımaktadır (46).

Ayrıca, "Büropatoloji" olarak ifade edilen, yöneticilerin teşkilat amaçlarına eğilecek yerde, kendi kişisel amaçlarını gerçekleştirme eğiliminde olmaları, teşkilatın büyük ölçüde kaynak kaybetmesine neden olmaktadır (47).

İşte bunların önlenmesi fikri, bunları önleyecek bir birimin kurulması düşüncesini kuvvetlendirmiştir. Bu amaçla, başlangıçta denetim faaliyetlerinin büyük önem kazanmasına neden olmuştur. Ancak, iyi bir denetleme için elde bir ölçünün olması gerekir. Bu değerlerin rapor edilmesinden başka bir anlam taşımayacaktır. Elde, bir planın olması halinde ise, planda arzulan hedef nedir? Varılan hedef nedir? Bu hedeflerin çakışıp çakışmadığı, veya sapma varsa ne kadar sapma olduğu araştırılacaktır (48).

Günümüzde, gerçek başarı ile arzulan başarının karşılaştırılması şeklinde yapılan bir denetleme de yeterli değildir. Bu denetim şekline, bütçe yoluyla denetim de eklenmedikçe, istenen sonuca ulaşmanın, her zaman mümkün olmadığını ortaya çıkması, denetim aracı olarak bütçeden etkin bir şekilde yararlanılabileceğini ortaya koymuştur. Komptrolörlük Birimlerinin doğması ve gelişmesi büyük ölçüde, bu fikrin genel kabul görmesi sonucu olmuştur.

Zaten, Komptrolörlük Birimlerinin kurulmasına imkan veren 8/4334 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 174 sayılı KHK'de de bu birimlerinin kuruluş amaca bu fikir doğrultusunda ifade edilmektedir.

2- İdari Nedenler

Komptrolörlük Birimlerinin kuruluşunu sadece ekonomik nedenlerle açıklamak noksan olur. Bu birimlerin kuruluşunda idarenin daha iyi işlemesi, idarenin daha iyi hizmet sunması fikri hakimdir.

(45) GÜRSOY, Bedri: a.g.e., s. 20

(46) HICKS, G. Herbert: (Çev. Osman Teok, Bintuğ AYTEK, Birol Bumin) Örgütlerin Yönetimi, Ankara, 1979, s. 73

(47) HICKS, G. Herbert: a.g.e., s. 72

(48) HICKS, G. Herbert: a.g.e., s. 461

Daha önceden de ifade ettiğimiz gibi, son yıllarda hemen, her hükümet programında bürokrasi ile mücadele edileceği, idari aksaklıkların ve formalitelerin giderileceği ibareleri yer almaktadır. Genellikle de bu söylenenlerin, kanuni düzenlemeler yoluyla yapılacağı ifade edilmekte veya daha iddialı bir şekilde idarede reform yapılacağı söylenmektedir.

İşte, Komptrolörlük Birimlerinin kuruluşunu bu söylenenler içinde ele alıp değerlendirmek gerekir. Çünkü bu birimler, bu vaatlerin yerine getirilmesi icraatının bir halkası olarak kurulduklarından, bu yönde değerlendirilmeleri gerekir.

Nitekim bu birimlerin kuruluşuna imkan veren 8/4334 sayılı Bakanlar Kurulu kararının başlığı "Bakanlıkların Yeniden Düzenlenmesi ve Çalışma Esasları Hakkında Kararname" şeklindedir. Bu başlık bile bu birimlerin hangi espri ile kurulduklarının belirlenmesinde bir fikir verecek mahiyettedir. Yani bu birimler, idarenin yeniden düzenlenmesi çalışmalarının bir parçası olarak düşünülmüştür.

3- Diğer Nedenler

İdari hizmetlerin aksaması halinde, genel eğilim, konunun mevzuatan kaynaklandığı noktadan hareket edilmesidir. Bütün aksaklıkların, kanuni düzenlemelerle giderilebileceği fikri ağır basmakta, aksaklıklara çözüm yolu gösterilirken, ilgili mevzuatın tamamen değiştirileceği vaadedilmektedir.

Komptrolörlük Birimlerinin kurulmasında da bu genel eğilimin etkisinin olmadığı söylenemez. Yeni kurulan, birimin her şeyi düzelteceğine inanılmaktadır. Bu kanaat sadece, komptrolörlük birimleri için değil, her yeni kurulan birim için geçerlidir.

Komptrolörlük Birimlerinin kurulmasında diğer bir faktör de, yabancı ülkelerde bulunan her teşkilatın bizde de bulunmasının yararlı olacağı inancıdır. Gelişmiş ülkelerde, bu birimler bulunduğu göre, biz de de bulunması kalkınmamızı hızlandıracak, idari faaliyetlerin daha düzenli yürütmesine yardımcı olacak bir etken olacağına inanılması düşünülebilir.

Yabancı ülkelere bu tür birimlerin, aynen veya kısmen değiştirilerek alınması, ülkemizde öteden beri sık başvurulan bir yöntemdir. Bu bakımdan, dışarıdan bu tür birimlerin alınması bir gelenek halindedir. Çoğu defa da, bu birimler alınırken, kendi bünyemize uygun olup olmadıkları veya bugün için böyle birimlerin kurulmalarının gerekip gerekmediği, kurulduğunda ortaya çıkacak problemlerin ne olduğu dikkate alınmamaktadır.

B- UYGULAMADA KARŞILAŞILABİLECEK GÜÇLÜKLER

Adının bile zor telaffuz edildiği, birim başkanlarının, bu birimlerde çalışan personelin dahi, bu birimlerin kuruluş amaçlarını bilmedikleri, düşünülecek olursa, bu birimlerin kurulmalarının bazı güçlükler doğuracağı, işin aslına ve içine girmeden kolaylıkla görülebilir.

Komptrolörlük Birimleri ön hazırlık yapılmadan kurulmuştur. Birime başkan olarak tayin edilen kişilerin, bu birimlerin niçin kurulduğunu bilmemeleri, kamuoyunun bu konuda hiçbir şey bilemeyeceklerinin veya bu konuda hiçbir şey bilmemeleri gerektiğinin bir delili sayılabilir.

Bu birimlerin kuruluşu ne gibi mevzuat değişikliğini zorunlu kılacaktır, bu birimin gerektirdiği nitelikte personel nasıl bulunacaktır, bu birimlerin kuruluşu yetki ve görev bakımından neler getirecek, neler götürecektir? Bu konular yeterince düşünülmemiştir.

Bu birimlerin kuruluşlarının, uygulamada doğurabileceği güçlükleri, şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

1- Mevzuat Yönünden Doğabilecek Güçlükler

Türk Kamu Yönetiminin başta gelen özelliklerinden biri, aşırı mevzuata bağlı olmasıdır. Yöneticiler, yapılması konusunda açık hüküm bulunmayan konularda, yapılmasını yasaklayan bir hüküm bulunmasa dahi, yapılmasının faydalı sonuçlar doğuracağına inanılsa bile "Bunun yapılmasına mevzuat engeldir" hareket etmekte ve mümkün olduğunca sorumluluktan kaçmaktadırlar.

Böyle bir teamülün yaygın olduğu bir durumda, Komptrolörlük Birimlerinin çalışma alanlarını ve çalışma şekillerini belirleyecek bir mevzuatın bulunmaması, 174 sayılı KHK'de de kullanılan ifadelerin genel bir mahiyette olması bazı aksaklıkların doğmasına sebebiyet verecek mahiyettedir.

Bu yüzden, bazı aksaklıklarda, Komptrolörlük Birimlerinin asli görevlerinden sayılan bir iş, bir başka Bakanlıkta, başka bir birimin görevi olarak kabul edilebilecektir.

Komptrolörlük birimlerinin görevlerinden bazıları 174 sayılı KHK'nin 29. maddesinde açıkça ifade edilmiştir. Bu görevler arasında "Bütçeyi Hazırlamak" sayılmış olmasına rağmen, bazı Bakanlıkların teşkilat şeması incelendiğinde, hem "Komptrolörlük Daire Başkanlığı" (49), hem de "Muhasebe Müdürlüğü ve Bütçe Dairesi Başkanlığı" (50) birimlerine yer verildiği görülmüştür.

(49) GSB Görev, Yetki ve Sorumluluk Talimatı, a.g.e., s. 244-251

(50) GSB Görev, Yetki ve Sorumluluk Talimatı, a.g.e., s. 194-195

Bundan başka, 179 sayılı KHK ile yeniden düzenlenen "Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı"nın teşkilat şeması incelendiğinde, yardımcı birimler arasında, hem "Komptrolörlük Daire Başkanlığı" birimine yer verildiği, hem de "Bilgi İşlem Daire Başkanlığı" birimine yer verildiği görülecektir (51).

Bu birimler arasında, yetki ve görev uyumsuzluğu doğabileceği gibi, büyük ölçüde hizmet tekrarı söz konusu olabilecektir.

Bu bakımdan bir birim kurulmadan önce, özellikle ülkemiz gibi mevzuata sıkı sıkıya bağlı ülkelerde, ilgili mevzuatın düzenlenmesi gerekmektedir.

Önceden mevzuatı düşünülmeden ve düzenlenmeden, kurulan teşkilatlar, ya kısa ömürlü olmaktadır veya kendilerinden beklenen hiçbir fonksiyonu yerine getirememektedirler. Nitekim Devlet Tanıtma Teşkilatı, önceden mevzuatı düşünülmeden kurulmuş bir teşkilat olduğundan, kendisinden beklenen hizmetlerin hiçbirini yeteri kadar ve gereği gibi ifa edememektedir. Bu yüzden iki yıl gibi kısa bir süre önce, büyük ümitlerle kurulan bu teşkilatın kaldırılarak, bu teşkilatın görevlerinin Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne verilmesi çalışmaları son safhaya gelmiş durumdadır.

Komptrolörlük Birimlerinin aynı akibete uğramalarını beklemeden, ilgili mevzuat, yetki, görev ve sorumluluk bakımından yeniden gözden geçirilmeli, olumlu veya olumsuz görev uyumsuzluğuna meydan vermeyecek bir düzenleme yapılmalıdır.

Yönetimde yapılan değişiklikler, genellikle başlangıçta bir direnme ile karşılaşılabilir. Yapılan değişiklik çok olumlu olsa bile, sırf bu direnmeler yüzünden, yönetimde zamanla bazı aksamalar görülebilir (52). Bu aksamalar, yönetimin yeniden düzenlenmesini gerekli kılabılır. Bu açıdan bakıldığında, Komptrolörlük Birimlerinin, az bilinen birimler olması dolayısıyla, bazı direnmelere sebebiyet vereceği düşünülebilir. Mevzuatta yapılacak düzenlemeler bu direnmeden kaynaklanacak aksaklıkları gidermek için gereklidir.

Bütün bu açılardan, yani kurulan Komptrolörlük Birimlerinin mevzuat yönünden, bazı aksaklıklara yol açabileceği söylenebilir. Burada söz konusu olacak aksaklık, yetki, görev ve sorumlulukların belirlenmesinde ortaya çıkabileceği gibi, bu birimlerin kuruluş amacına aykırı olarak, kaynak israfı, görev uyumsuzluğu, hizmet tekrarı "Hizmet ve faaliyetlerin etkin ve ekonomik..." yürütülmesi ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

Bu yüzden Türk Kamu Yönetiminin genel özelliği alınarak, bu birimlerle ilgili mevzuatta düzenleme yoluna gidilerek yetki, görev ve sorumluluklar açık bir şekilde belirtilmelidir.

(51) 14.12.1983 tarih ve 18251 sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında 179 sayılı Kanun Hükmünde Kararname.

(52) İSBİR, Eylül G.: Yönetimi Geliştirme Aracı Olarak Personel Değerlemesi, Ankara, 1980, s. 2

2- Personel Yönünden Doğabilecek Güçlükler

Komptrolörlük Birimleri 27.2.1982 tarih ve 8/4334 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur. Ancak, bu birimlerde çalışacak elemanlar konusunda herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Eskiden adı başka olan bir birimin sadece adının değiştirilmiş olması, çalışan personelin niteliğinde ve sayısında bir değişikliğin yapılmamış olması eskiden sunulmakta olan hizmetlerin daha iyi olacağı fikrine ters düşmektedir.

"Yöneticiler başlarında buldukları örgütleri amaçlarına ulaştırmak için kendilerine bağlı kimselerin -astlarının- çeşitli yeteneklerinden yararlanırlar. Bu yeteneklerden örgütle yakından ilgili olanı "İş Yapabilme Yeteneğidir". İş yapabilme yeteneği örgütten örgüte değişiklik gösterir" (53). Burada ifade edilen görüş, her yerde geçerli olan, genel kabul gören bir görüştür. Fakat Komptrolörlük Birimleri, bu genel kabul gören görüşün ya bir istisnasıdır, veya kuruluş biçimleri yanlıştır. Çünkü, insanların iş yapabilme yetenekleri hem nitelik, hem de nicelik yönünden sınırlıdır. Her işi aynı başarı ile yapabilen insan, çok nadirdir. Hatta yok denecek kadar azdır. Böyle olunca, eskiden başka bir birimde çalışan ve bu birimlerin görevlerini yapamadığı düşüncesi ile yeni bir birim haline getirerek, eski birimde çalışan personeli yeni birimde görevlendirmek, yeni kurulan birimin başarısını artıramaz. Kaldı ki, yeni kurulan birim, eskiden meydana gelen aksaklıkları gidereceği iddiasındadır.

1982'de kurulan Komptrolörlük Birimleri konusunda, bu birimlerde istihdam edilen personelin, bilgisi yok denecek kadar azdır. Bu birimlerin kuruluş nedenleri ve bu birimlerin görevleri konusunda Bakanlıkların Komptrolörlük Daire Başkanlığının Başbakanlığa başvurmaları üzerine, Başbakanlık MSB Komptrolörlük Daire Başkanlığından "Komptrolörlük" konusunda bir seminer düzenlemesini istemiştir. Başbakanlığın bu direktifi üzerine MSB Komptrolörlük Daire Başkanlığı "Bakanlıklarası Komptrolörlük Fonksiyonları Semineri" adı altında bir seminer düzenlemiştir. 21 - 25 Mart 1983 tarihleri arasında düzenlenen bu seminere bütün Bakanlıkların Komptrolörlük Birimlerinin Başkanları veya yetkilileri katılmıştır (54).

Bu seminer boyunca, Komptrolörlük Birimleri personeline bu birimlerin kuruluş amaçları, görevleri, tarihçesi ve bu birimlerden beklenen yararlar açıklanmaya çalışılmıştır.

İşte bizim dikkatimizi çeken husus şudur: Bütün Bakanlıklarda yeni birimler kurulmaktadır. Bu birimlerin başına getirilen Daire Başkanları, başında buldukları birimlerinin amaç ve görevlerinin ne olduğunu bilmediklerini, Başbakanlığa resmi yazı ile sormaktadırlar. Bunun üzerine beş günlük bir seminer düzenlenerek kendilerine bilgi verilmektedir.

(53) İSBİR, Eyüp G.: *Türkiye'de Devlet Memurlarının Denetimi*, Ankara, 1977, s. 15

(54) ORTAÇ, Bahattin: *Komptrolörlük Fonksiyonları Semineri Açış Konuşması*, a.g.s., s. 1

Belki de böyle bir uygulama, dünyada ilk defa Türkiye’de görülmektedir. Amacı "Hizmet ve Faaliyetlerin ekonomik ve etkin bir şekilde yerine getirilmesi..." olması olan bir birimin başına, daha başında bulunduğu birimin görevlerini ve amaçlarını bilmeyen kişilerin getirilmiş olması, hizmet ve faaliyetlerin ekonomik ve etkin bir şekilde yerine getirilmesini nasıl sağlayacaklardır?

Bu birimlerin başkanlarının resmi müracaatlarından, durumun böyle olduğu teyid edilmiştir. Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla adı geçen seminer düzenlenmiştir. Ancak, beş günlük bir seminerle amaçları ve görevleri son derece teknik olan bu birimler konusunda, birim personeline verilen bilgiler yeterli midir? Bu konuda bir görüş belirtmeden önce, MSB Komptrolörlük Daire Başkanlığı tarafından düzenlenen seminere sunulan bildirimlere göz atmamız gerekmektedir.

21 - 25 Mart 1983 tarihleri arasında MSB Komptrolörlük Fonksiyonları seminerine, hiçbir bilim adamı çağırılmamıştır. Seminere bildiri sunanların tamamı semineri düzenliyen dairenin personelidir. Seminere sunulan bildirimlerde, genellikle MSB Komptrolörlük Daire Başkanlığının çalışmaları anlatılmıştır. Bu seminer çok faydalı olmuştur ancak, Bakanlıkların Komptrolörlük Birimleri personeli için yeterli değildir.

Ayrıca seminerin bir tartışma ortamı içerisinde değil de, bir ders düzeni içinde yapılmış olması, bu faaliyetin bir seminer olmaktan ziyade bir kurs özelliği taşıdığını göstermektedir.

Bu yüzden, bu birimlerin başında bulunan personel dahi bu birimlerin faydasına inanmamaktadır. Çünkü, bu konuda yeterli bilgiye sahip değildir.

Bu birimlerin ilk kuruluş yeri olan, ABD’de, bu birimlere atanacak personelde "Muhasebe dalında lisans derecesinden başka lisans üstü derece ve / veya Kamu Yönetimi alanında sertifika" (55) aranmaktadır. Bu birimlerde çalışacak personelde aranan nitelikler bununla da bitmemektedir. NEWMAN bu nitelikleri şu şekilde sıralamaktadır:

"1- Bütçe, imalat muhasebesi, genel muhasebe, kâr planlaması ve bunların ve ilgili öteki kontrol işlevlerinin ilkeleri ve teknikleri hakkında çok genel bilgi,

2- Kontrol görevi ve korporasyonun genel yönetimi ile ilgili korporasyon amaçları ve politikaları hakkında etraflı bilgi,

3- Büyük bir örgütü alt basamak yöneticilerinin yardımı ile yönetmek hususunda yeteneğini çalışmalarıyla kanıtlamış olmalı,

4- Korporasyonun ve Dairelerin üst basamak yöneticileriyle temas ve işbirliği kurmada etkili olmalı" (56).

Bizde kurulan bu birimlerin, hangisinde hangi özellikler aranmıştır? Sadece, eskiden adı farklı olan birimlerin adı Komptrolörlük Birimi haline getirilmiş, çok geçmeden de bu birimler ortadan kaldırılmıştır.

(55) NEWMAN, H. William: a.g.e., s. 350

(56) NEWMAN, H. William: a.g.e., s. 350

Birimlerin adlarını değiştirmek, yasal düzenlemeler yapmak yeterli değildir. Birimlerin görevlerini yerine getirebilmelerinde en önemli unsur beşeri unsur olan personeldir. Personel dikkate alınmadan yapılan her düzenleme başarsızlıkla sonuçlanmaya mahkumdur.

Ülkemizde Komptrolörlük Birimleri kurulurken, bu birimlerin personeli dikkate alınmamıştır. Bu yüzden de bu birimlerin varlıklarını sürdürmeleri uzun sürmemiştir. Bu birimler kurulmadan önce, yeterli bir ön araştırma yapılmış olsaydı, kaldırılmaları bu kadar kolay olmayabilirdi.

Bu birimlerden, gerçekten amaçlanan faydalar sağlanmak isteniyorsa, öncelikle ilgili mevzuat düzeltildikten sonra, bu birimlerde çalışacak personel için standartlar belirlenmeli ve bu personelin yetiştirilmesi amacıyla hizmetiçi eğitim kursları düzenlenerek bu kurslarda, asker - sivil ayrımı yapılmadan bu alanda yararlı olacağına inanılan kişiler görevlendirilmelidir.

Bu birimlerde çalışan personelin, yetiştirilmesi sonucu "Hizmet ve faaliyetlerin ekonomik ve etkin bir şekilde yerine getirilmesi için insan, para ve malzeme gibi kaynakların en uygun ve verimli kullanılmasını sağlamak..." hedefine ulaşılabilir.

Aksi halde, bu amaç sadece bir dilek ve temenniden öteye hiçbir anlam ifade etmez.

Kaldı ki, bir teşkilatın başarıya ulaşması için personelinin iyi yetişmiş, teşkilatın amaçlarını iyi bilen kimselerden meydana gelmiş olması gereklidir, ama yeterli değildir.

Bundan başka, personelin uyumlu ve başarılı bir şekilde çalışması için gerekli ortamın sağlanmış olması, yatay ve dikey ilişkilerin koordineli olması, personeli teşvik araçlarının yeterli olması gerekmektedir. Elbette bunlar, sadece bu birimler için değil, genel olarak geçerli olan niteliklerdir.

Bu birimler kurulmadan önce, bu birimlerde çalışacak personel bu birimlerin amaçları ve görevleri konusunda yetiştirilmiş ve birimlerin özellikleri dikkate alınarak bu birimlerde çalışacak personel seçilmiş olsaydı, bu birimlerden beklenen yararlar görülebilirdi. Ancak, Türk Kamu Yönetiminin diğer bir özelliği olarak "nce teşkilatı kuralım, aksaklıklarını daha sonra gideririz" anlayışı, burada da etkisini göstermiştir.

3- Diğer Ynlerden Karşılaşılabilecek Güçlükler.

Komptrolörlük Birimleri kendilerine verilen görevler bakımından, daha ziyade koordineli çalışmayı gerekli kılan birimlerdir. Bu birimlerin önde gelen görevlerinden, plan ve program esasları dikkate alınarak btçelerin hazırlanması büyük lde koordineli çalışmayı gerektirmektedir.

Daha önceden, bütçe hazırlanırken her birim kendi bütçe teklifini "Biz fazla fazla isteyelim, nasıl olsa bir kısmını keserler anlayışı ile" yapıyorlardı. Komptrolörlük Birimleri varlıklarını sürdürebilmiş olsalardı, bu anlayışın büyük lde ortadan kal-

kacağı söylenebilir. Ancak, bu birimler bu alanda tam yetkili midirler, hiyerarşik olarak kendilerinin üzerinde yer alan Genel Müdürlüklerin bütçelerini hazırlarken, eskiden olduğu gibi, güçlü olan yöneticiler, bütçeden istedikleri ölçüye yakın pay alamıyacaklar mıdır? Ancak, bu birimlerin yöneticileri, bütçe konusunda yetişmiş iseler, Bakanlıkların üst yöneticilerini ikna etme yönünde daha avantajlı olacaklardır. Eğer, bütçe konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip değil iseler, bütçe hazırlama konusunda, kaynakların dağılımında eskisinden farklı bir uygulamaya raslamak pek mümkün olmayacaktır.

Bu birimlerin karşılaşabilecekleri diğer bir güçlük ise, koordineli çalışma geleneği fazla yerleşmemiş olan ülkemizde, birimler arası bazı çekişmelerin söz konusu olabileceğidir. Komptrolörlük Birimleri koordineli çalışmak zorunda olduklarından, bu çalışmalarını bazen, idari yapı içerisinde kendileri ile eşit düzeyde birimlerle yürütecekleri gibi, bazen kendilerinin altında veya üstünde yer alan birimlerle yürüteceklerdir. Bu çalışmalarda, bir ast ve üst ilişkisi söz konusu olmayacaktır. Ancak, ülkemizin genel idari yapısı, ast ve üst birimlerin ilişkileri şeklinde düzenlenmiş olduğundan, bu genel kuralın bir istisnasını teşkil edecek olan bu birimlerin çalışmaları yarırganacak ve bazı güçlüklerin doğmasına neden olacaktır.

Gene ülkemizin, merkeziyetçi idare yapısının, teşkilatların bünyesine yansımış şekli olan, bütün yetki ve otoritenin üst yöneticide toplanması eğilimi, bu birimlerin çalışmalarını güçleştirecek bir mahiyettedir. Bu eğilimde olan bir üst yöneticinin, her şeyi en iyi kendisinin bileceğine inanması ihtimalinin yüksek olması bu birimlerin getirecekleri alternatif kararlara ve çözüm yollarına itibar edileceği düşüncesini zayıflatmaktadır.

Politize olmuş bir idari yapı içerisinde de, bu birimlerin hizmet ve faaliyetlerin ekonomik ve etkin bir şekilde yerine getirilmesi konusunda rol oynayabileceklerini kabul etmek fazla iyimserlik olacaktır. Çünkü, idarenin politize olması halinde, hizmet ve faaliyetlerin ekonomik ve etkin yürütülmesi amaç olarak kabul edilemez. Böyle bir durumda, sempatizanların ve oy veren kitlenin memnun edilmesi söz konusudur. Bunların memnun edilmesi ise çoğu defa hizmet ve faaliyetlerin ekonomik ve verimli yürütülmesi ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Bu yüzden, idarenin politize olması halinde, bu birimlerin amaçlarına uygun olarak hizmet sunmaları son derece güç ve son derece zayıf bir ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Komptrolörlük Birimleri Yardımcı Birimler arasında yer almaktadır. Ancak, bu birimlerin diğer yardımcı birimlerden farklı bazı görevleri mevcuttur. Bu görevlerden "Bakanlık bütçesini plan ve program esasına göre hazırlamak ve uygulanmasını izlemek" görevi farklı bir nitelik taşımaktadır. Uygulamalar nasıl izlenecektir? Kim adına izlenecektir? Uygulamalarda planlar arasında bazı sapmaların söz konusu olması halinde, üst yöneticiye bunların bildirilmesi ve alternatif kararlar teklifinde, çözüm yolları gösterilmesinde yapılan hizmetler, bir yardımcı birimin yaptığı hizmetlerden daha farklıdır. Her ne kadar, son karar mercii üst yönetici olmasına rağmen bu birimlerin üst yöneticiye bazı çözüm yolları getirmesi danışma görevi niteliğindedir.

Öyleyse, her ne kadar 174 sayılı KHK'de bu birimler Yardımcı Birimler arasın-

da yer almış olmalarına rağmen, bazı görevlerini yerine getirirken bir danışma birimi fonksiyonu yerine getirmektedirler. Bu özellikleriyle, bu birimler, hem yardımcı birim, hem de danışma birimi özelliği göstermektedirler. 174 sayılı KHK'de bu birimlerin, kesin olarak Yardımcı Birimler arasında yer almış olması uygulamada bazı güçlükler doğurabilir bir özellik taşımaktadır.

Gerek 8/4334 sayılı Bakanlar Kurulu kararında olsun, gerekse 174 sayılı KHK'de olsun, Komptrolörlük Birimlerinin görevleri sayılırken "Maliye Bakanlığı'na bağlı Muhasebe Müdürlükleriyle gerekli koordinasyon ve işbirliğini sağlamak" ifadesi kullanılmaktadır. Koordinasyon ve işbirliği aynı anlamda olmasına rağmen, farklı anlamdaymış gibi kullanılmıştır. Bu hatanın dışında, Bakanlıklar arasında koordinasyonu sağlamak burada ifade edildiği kadar kolay değildir. Çünkü Bakanlıklararası yazışmalar, ancak üst düzey yöneticiler arasında yapılabileceğinden fazla zaman alıcıdır.

Komptrolörlük Birimleri burada saydığımız güçlüklerin dışında başka güçlüklerde de karşılaşabilirler. Ancak, bu güçlüklerin neler olacağı ve hangi noktalarda yoğunlaşacağı uygulamalar sonucu ortaya çıkacaktır.

Genellikle, yeni kurulan birimler, ya az tanındıklarından ve diğer birimlerin prestij kaybedecekleri endişesinden veya yeniliğe olan tepkiden dolayı bazı güçlüklerle de karşılaşabilirler. Ancak, bu güçlükler, yeni kurulan bütün birimler için de söz konusu olan güçlükler olduğundan, genel mahiyette olan bu güçlükler üzerinde durmuyoruz.

Bizim belirtmek istediğimiz güçlükler, yapılması gerekenlerin yapılmayışından kaynaklanan güçlükler olup, Komptrolörlük Birimleri kurulurken dikkate alınmamış ve ihmal edildiği kanaatinde olduğumuz önlemlerin alınmamasından doğan güçlüklerdir.

SONUÇ

Komptrolörlük Birimlerinin kurulması, Türk yönetim yapısındaki aksaklıkların giderilmesi için, öteden beri sözü edilen, "Yönetimi Geliştirme" ve "Yönetimde Reform" çalışmalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Komptrolörlük Birimlerinin kuruluş amaçları incelendiğinde, Modern Yönetim Teknikleri olarak nitelendirilen Amaçlara Göre Yönetim, Yöneylem Araştırması, Sistem Analizi, Durumsallık Yaklaşımı, İş İdaresi, Maliyet - Fayda Analizi, Dinamik Programlama, Sibernetik ve PPBS (Planlama - Programlama - Bütçeleme Sistemi) gibi tekniklerle, kaynakların rasyonel kullanımı, isabetli kararlar alınması, hizmetlerin daha etkin ve verimli sunulması gibi alanlarda büyük benzerlikler gösterdiğini söyleyebiliriz.

Yönetim Bilimi alanında gösterilen çabaların, yapılan araştırma ve incelemelerin odak noktasının, hizmet ve faaliyetlerin daha az emek, daha az para, daha az malzeme, daha az yer ve zaman kullanarak en yüksek verimin elde edilmesi esasına

dayandığını görmekteyiz. Bu amacın gerçekleştirilmesi için, yeni yöntemler kullanılmakta, diğer birimlerin elde ettiği yeni sonuçlardan yararlanılmakta, yeni düzenlemeler yapılmakta ve yeni birimler kurulmaktadır. Bütün bu çabaların amacı daha az kaynakla daha iyi hizmet sunulmasıdır.

Komptrolörlük Birimlerinin kurulması, ülkemizde de bu yönde çaba gösterildiğinin olumlu bir işaretidir. Ancak, amacın böyle olması, sonucun da böyle olacağı anlamına gelmeyeceğinden, bu birimlerin kurulmalarının isabetli olup olmadığı, uygulama sonuçlarının değerlendirilmesiyle mümkün olabilecektir. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu birimlerin nasıl bir sonuç vereceği daha henüz belli olmadan, Bakanlıkların kuruluş kanunlarının çıkarılmasıyla birlikte, ortadan kaldırıldıklarını görüyoruz. Bütün bunlar, yönetim yapısında düşünülen düzenlemelerin hiçbir temele dayanmadan yapıldığının güzel bir örneğini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Burada, yetkililere şu sorunun sorulması gerekir: "Komptrolörlük Birimleri gerekli değil idi ise niçin kurulmuştur? Gerekli idi ise niçin kaldırılmıştır?"

Bu birimlerin başarı şanslarının, kuruluş safhasında artırılması mümkündür. Fakat, bu birimlerin kuruluşları, adeta bir oldu bittiye getirilmiştir. Bu yüzden, gerek kamuoyunun, gerekse kamu görevlilerinin, bu birimler hakkında yeterince bilgi sahibi edilmemiş olmaları, bu birimlerin kolaylıkla aşamıyacakları engellerden sadece biridir. Oysa, bu engel, bu birimler kurulmadan önce, bu alanda yürütülen çalışmalar, bu birimlerden beklenen yararlar, diğer ülkelerdeki uygulamalar hakkında, kamuoyuna ve kamu personeline bilgi verebilirlerdi. Böyle bir tanıtma faaliyeti, bu birimlerin benimsenmesi ve desteklenmesi bakımından oldukça olumlu sonuçlar doğurabilirdi.

Bu birimler kurulurken böyle bir hatanın yapılmış olması, bu birimlerin hiçbir fayda sağlamıyacağı anlamına gelmez. Fikir olarak, bu birimler bütçe esasına bağlı olarak hizmet ve faaliyetlerin etkin ve ekonomik bir şekilde yürütülmesi esasına dayandığından, günümüzde büyük önem verilen, genellik, birlik, açıklık, doğruluk, samimilik, masrafların önceliği, alenilik ve denklik gibi iyi bütçenin benimsediği ilkelere gerçekleşmesi bakımından yararlı sonuçlar doğmasını sağlayabilecek bir intiba uyandırmaktadır.

Bu birimlerin kurulmuş olmalarının, belki de en büyük yararı, bütçe ile uygulamalar arasında bir sapma söz konusu olduğunda doğrudan sorumlu bir birimin bulunacağıdır.

Bu birimler görevlerini tam gerçekleştirebildikleri takdirde, politik yatırımların büyük ölçüde azalacağı, kaynakların optimal bir verimlilikle kullanılabileceği söylenebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Bakanlıklararası Komptrolörlük Fonksiyonları Semineri, Ankara, 21 - 25 Mart 1983.
- Encyclopedia Britannica, C. 6, New York, 1970.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı Görev, Yetki ve Sorumluluk Talimatı, GSB Yayını, Ankara, 1983.
- GÜRSOY, Bedri: Kamusal Maliye - Bütçe, Ankara, 1980.
- HICKS, G. Herbert: (Çev. Osman TEKOK, Bintuğ AYTEK ve Birol BÜMİN) Örgütlerin Yönetimi, Ankara, 1979.
- İSBİR, Eyüp G.: Yönetimi Geliştirme Aracı Olarak Personel Değerlemesi, Ankara, 1980.
- İSBİR, Eyüp G.: Türkiye'de Devlet Memurlarının Denetimi, AİTİA Yayını, Ankara, 1977.
- KARABULUT, Abdurrahman: "Maliye Muhasebe Konuları", Bakanlıklararası Komptrolörlük Fonksiyonları Semineri, Ankara, 21-25 Mart 1983.
- Management Analysis Technician, Air Training Command, Washington, December 1958.
- Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C. 6, İstanbul, 1971.
- NEWMAN, H. William: (Çev. Kenan SÜRĞİT) Yönetim İşletmelerde ve Kamu Yönetiminde Sevk ve İdare, 3. Baskı, TODAİE Yayını, Ankara, 1979.
- ORTAÇ, Bahattin: "MSB Komptrolörlük Daire Başkanlığı", Bakanlıklararası Komptrolörlük Fonksiyonları Semineri, Ankara, 21-25 Mart 1983.
- SIMON, H. A. SMITHBURG, D. W. ve THOMPSON, V. A.: (Çev. Cemal MIHÇIOĞLU) Kamu Yönetim, SBF Yayını, Ankara, 1980.
- The Comptroller's Guide, Departement of the Army Pamphlet, No 35-10, Washington, July 1956.
- TORTOP, Nuri: Yönetim Bilimi, Ankara, 1983.
- TORTOP, Nuri: Halkla İlişkiler, Ankara, 1982.
- WEBSTER'S Third New International Dictionary, G and C Merriam Company Publishers, Washington, 1969.
- YALÇIN, Mevlüt: "Program İnceleme ve Değerlendirme Konuları", Bakanlıklararası Komptrolörlük Fonksiyonları Semineri, Ankara, 21-25 Mart 1983.

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL GÜVENLİK KURULUŞLARININ KONUT VE KONUT KOOPERATİFÇİLİĞİ FAALİYETLERİ

Beyhan TAN

GİRİŞ

Türkiye'de Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından itibaren konut problemi ile karşılaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında hızlı nüfus artışı, köyden kente özellikle de Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlere göç sonucu Türkiye'de konut sorunu toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır.

Özellikle 19. yy'nın sonlarına doğru balkanlardan gelen büyük göç dalgaları önemli bir konut ve yerleşme problemini de beraberinde getirirken 1900'lü yılların başında İstanbul'da konut sıkıntısından kaynaklanan gecekonduculara dahi rasthyoruz(1). Konut ihtiyacından doğan sorunların yanısıra konut standartlarına uymayan pek çok yapının da ek sorun teşkil ettiğini burada belirtmek gerekmektedir.

Konut problemini sadece barınma problemi olarak ele almak da tabii ki doğru değildir. İnsanın sağlıklı olabilmesinin temel şartı olan beslenmeden hemen sonra günün şartlarına uygun olan konutta yaşaması gerekliliği bilinmektedir. Ülke nüfusu hızla artarken ölüm oranlarındaki düşüş, evlenmeler sonucu ailede meydana gelen bölünme de konut ihtiyacını günden güne arttırmaktadır. Şehirleşme hızı, nüfus artış hızından büyük olduğundan konut üretimi zorunlu olmakta ancak yeterli düzeye de bir türlü ulaşamamaktadır. 1980 yılı içinde yapılan yapıların yüzde 93'ünü konut yapımının teşkil ettiğini ancak yine de konut sorununun bir türlü önüne geçilemediğini ve gecekonduyla aradaki farkın kapatılmaya çalışıldığını görmekteyiz (2).

(1) Kemal Görmez; "Türkiye'de Devletin Önderliğinde Toplu Konut Girişimleri", *Karınca Dergisi*, sayı 654, Haziran 1991, s: 13

(2) İhsan Yazgan; "Türkiye'de Konut Sorunu ve Çözüm Yolları" İkinci Türkiye İktisat Kongresi, T.C. Başbakanlık DPT Yayını 1981, s: 432

Esas konumuz olan Toplumsal Güvenlik Kuruluşlarının Toplu Konut ve konutta kooperatifçilik faaliyetlerine geçmeden önce konut kooperatiflerinin gelişim ve amaçlarına kısaca bir bakalım.

KONUT VE TÜRKİYE'NİN KONUT SORUNU

İlk konut kooperatiflerinin tüketim kooperatiflerinin bir kolu olarak ortaya çıktığını fakat konut ihtiyacının ve sorununun büyük bir hızla büyümesi sonucu tüketim kooperatiflerinden ayrılarak başlıbaşına bir kuruluş olarak kendini kabul ettirdiğini görüyoruz. Konut kooperatifleri artan konut ihtiyacı karşısında dar gelirli ev sahipleri için sağlanmak amacıyla kurulmuştur. Konut kooperatiflerinin konut üretimi amacının yanı sıra insanların sağlıklı ve kalite standartlarına uygun bir konuta da sahip olmalarını hedeflediklerini söylemeliyiz. Konut kooperatifleri için genel kabul görmüş bir tanım vermemiz gerekirse; Üyelerinin konut gereksinimlerini, bireysel yarışmanın ve kazanç güdüsünün etkilerinden kurtararak karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma ile karşılamayı amaçlayan bir toplumsal örgüttür, diyebiliriz.

Konut kooperatifleri üretim sürecinde oynadıkları role göre (3);

- Yalnız tasarruf sandığı niteliğinde olan kooperatifler,
- Bizzat konut yapan ve yaptıran konut kooperatifleri,
- Yaptırılmış bulunan konutların bakım ve yönetimini üzerine alan kooperatifler,
- Bu görevlerden bir çoğunu üstlenen kooperatifler, yaptırmış oldukları konutların mülkiyeti açısından ise;
- Yaptırdıkları konutların üyeliğini doğrudan ortaklarına geçiren kooperatifler,
- Konutların üyeliğini kooperatif tüzel kişiliğinde tutarak, üyeye yalnızca ayrıcalıklı bir kullanma hakkı veren kooperatifler,
- Ortağa konutların yönetiminde ve bakımında hak tanıyan kooperatifler, şeklinde bir ayrıma tabi tutulabilirler. Bunlar içinde en başarılı olanlar konutların mülkiyetini kooperatif tüzel kişiliğinde tutan ve ortaklara yalnız kullanım hakkı veren kooperatiflerdir.

Konut konusunda ülkemizde özel sektör, kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve konut kooperatifleri faaliyet göstermektedirler. Konut üretimi ile ilgili yasal düzenlemelere kısaca değinecek olursak;

1930 yılında Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nda konutun sağlık şartlarına uygunluğu ile ilgili hükümlere rastlıyoruz. 1580 sayılı Belediye Kanunu'nda ucuz belediye konutlarının inşa edilerek bunları, mülkiyetini devretmeksizin ihtiyaç sahiplerine kiraya vermek ve beldenin gelişmesine ve genişlemesine elverişli yerlerde arsa spekülasyonuna engel olmak için arazi satın alarak bunları ihtiyaç sahiplerine satmak gibi hükümlere rastlıyoruz.

(3) Ruşen Keleş; *Türkiye'de Konut Kooperatifleri*, İmar İskan Bakanlığı Yayını, Ank. 1967. s: 20-21

5218 sayılı kanunla da Ankara Belediyesine "Konut sıkıntısı çeken vatandaşlara, bazı kayıt ve şartlarla ucuz arsa satmak ve konut inşaatını hızlandırmak görevi verilmiş bu görev daha sonra 1948 yılında çıkarılan 5228 sayılı kanunla diğer belediyelerin de görevi sayılmıştır. Bu kanunlar uygulamada olumlu sonuç vermediklerinden 6188 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. 6188 sayılı kanunun amacı da konut inşaat sistemi kurmak için gerekli tedbirleri getirmek ve konutu olmayanları konuta kavuşturmak olarak belirlenmiştir (4).

Konut konusunda önemli bir hukuki düzenleme de Arsa Ofisi Kanunu'yla yapılmıştır. 1969 yılında çıkan Arsa Ofisi Kanunu'nun uygulama yönetmeliğinin bir maddesinde Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün elindeki konut yapmaya elverişli arsaların halk tipi konut yapacaklara maliyet değeri üzerinden öncelikle de konut kooperatiflerine verileceği yer alır. Bu, o dönemde devletin kooperatifleri desteklemesine ilişkin bir örnektir.

1961 Anayasası'nda yoksul ve dar gelirliler yurttaşların konut gereksinmelerinin karşılanması devletin ödevidir deniliyor. 1966 yılında çıkarılan 775 sayılı Gecekondu Kanunu da anayasadaki bu önceliği belirliyor. Bu kanunda arsa tahsis koşullarına sahip vatandaşların İmar ve İskan Bakanlığı'na hazırlanmış tip statüye göre bir yapı kooperatifi kurmaları durumunda bunlara tercihli olarak arsa tahsis edileceği hükmü yer alıyor. Kanunla birlikte konut kesiminin tümünü kapsayan plan, politika ve araştırma çalışmalarının yanında, adı geçen kanun uyarınca yapılan yatırım çalışmaları da artmış, kanundan önce yapılmış gecekondu ve bunların giderilmesi gerekli olan ihtiyaçları saptanmış ve bunun sonucu ıslah ve önleme faaliyetlerine girilmiştir (5).

Kanunun yürürlüğe girmesinden önceki dönemde de Mesken Genel Müdürlüğü konut kesimine ilişkin düzenleyici etkinliklerde bulunmuş, gerekli politika ve tedbirleri önermiş, konut sorununa ışık tutmak üzere sosyo - kültürel, sosyo - ekonomik ve teknik araştırmalar yapmıştır (6). Genel Müdürlük 1969 yılında konut kooperatiflerine arsa, kredi ve proje yardımlarına başlamıştır. Yine 1969 yılını izleyerek konut kooperatiflerinin idari, mali ve teknik yönden denetlenmesine başlamıştır (7).

1982 Anayasası 57. maddesinde "Devlet şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca Toplu Konut teşebbüslerini destekler" denilmektedir. Türkiye'de Toplu Konutla ilgili mevzuat ve uygulamalara geçmeden önce Sosyal Konut Politikası ve Kalkınma Planlarında konut konusuna da kısaca değinecek olursak;

Sosyal Konut Politikası; Gelir seviyesine, mesken standardına ve devletin himayesini gerektiren belli bir sosyal gruba öncelik tanıyan şehir bölge ve kalkınma planları içerisinde yer alan ilke ve tedbirler bütünü olarak tanımlanabilir.

(4) Eyüp İsbir; Şehirleşme ve Meseleleri, Ank. 1986. s: 48-49

(5) İmar ve İskan Bakanlığı, 50 Yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s: 106

(6) Kemal Görmez; Karınca, Sayı: 647, Kasım 1990, s: 16

(7) İmar ve İskan Bakanlığı, 50 Yılda İmar ve Yerleşme 1923-1973, s: 115

Sosyal konut ise 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu'nun ikinci maddesinde toplumun yaşama şartlarına, sosyal yapısına, örf ve adetlerine uygun, düşük maliyetli ve brüt inşaat alanı 100 m²'yi geçmeyen konut olarak tanımlanıyor (8).

I. Beş Yıllık Kalkınma Planında konutla ilgili olarak devlete, kredi sağlanmasından konut yapımına kadar çok çeşitli aşamalarda sorumluluk yüklenmiş ve sosyal konutlara öncelik tanınmıştır.

II. Beş Yıllık Kalkınma Planında kamu ve özel sektör ilişkilerinin konut politikası açısından düzenlenerek konut için ayrılacak tasarrufların verimli bir şekilde kullanımını sağlayacak teşkilatlanmaya gidilmesi ilke olarak kabul edilmiştir (9). Planda konut sorunu şehirleşme ve yerleşme sorunu ile birlikte ele alınarak sorunun çözümü için olumlu bir yaklaşım sağlanmıştır. Ancak 1965 yılından sonra kamu konut yatırımlarının azaldığını, özel sektör konut yatırımlarının ise sınırlayıcı tedbirler getirilmediğinden arttığını görüyoruz (10).

III. Beş Yıllık Kalkınma Planında sosyal toplu konut kooperatifçiliğinin desteklenmesi ilke olarak kabul edilmiş ve şehir yerleşme planlarında iskan alanlarının belirlenmesi ve özellikle toplu sosyal konut yapımı için alanlar ayrılması da kabul edilmiştir (11).

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planında kamuya ait arazi ve arsaların imar planları uyarınca, sosyal konut yapımı için konut üretiminde görev alacak kamu kredi, kurum ve kuruluşlarına, mahalli yönetim birimlerine devren tahsis edileceği ilke olarak benimseniyor (12). Yine aynı planda Sosyal Güvenlik Kurumlarının ve kamu yardımlaşma kuruluşlarının meskene ayırdıkları fonların arttırılması ve T.C. Emekli Sandığı'nın da konut üretiminde bulunmasının bu fonlardan yararlananların sayısını arttıracığı gözönüne alınıyor.

V. Beş Yıllık Kalkınma Planında 1.161.000 birim konut inşa edileceği tahmin edilerek konut sektörünün düzenlenmesi için kamu kaynaklarının konut üretimi için kullanılması, toplu konut alanlarına sosyal altyapının götürülmesi, israfı azaltan konut projelerine yönelik, konuta yönelecek kaynakların desteklenmesi gibi ilke ve politikalar kabul edilmiştir (13).

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planında konutla ilgili ilke ve politikalar arasında konut kooperatifçiliğinden bahsedilmemekte, belediyelere öncelikle alt gelir grupları için konut üretimi görevi verilmektedir. Planda, plan döneminde 1988 yılı fiyatlarıyla 600 milyar TL kamu, 32.831,6 milyar TL özel sektör olmak üzere toplam 33.431,6 milyar TL yatırım yapılarak konut ihtiyacının yüzde 80'inin karşılanmasının da hedeflendiği belirtilmektedir (14).

(8) Eyüp İsbir; Şehirleşme ve Meseleleri; s: 51

(9) y. a. g. e. s: 54

(10) a. g. e. s: 56

(11) a. g. e. s: 58

(12) a. g. e. s: 59

(13) a. g. e. s: 62

(14) Burhan Aykaç; "Türkiye'de Konut Kooperatifçiliği", Karınca Dergisi Mayıs 1991 Sayı 653, s: 79

TOPLU KONUT

Hızlı ve sağlıksız şehirleşme problemlerini ortadan kaldırmak, yasaklara rağmen sürekli artan gecekonduların önüne geçmek ve konut ihtiyacını karşılamak amacıyla toplu konut uygulamasına yönelinmiştir.

Türkiye'de 1978 yılında 225 bin civarında konuta ihtiyacı olduğu tesbit edilirken aynı dönemde üretilen konut miktarı 120 binlerde kalıyor. 1979 yılı rakamlarına bakıldığında ise konut ihtiyacı 277 bin olarak belirlenirken üretim 120 bin 615'de kalıyor. 1980 yılında ise 129 bin civarında bir üretim gerçekleştirilirken konut açığının boyutları 319 binlerde. Bu sayılar bize konut açığının kapatılmadığını aksine yıldan yıla büyüdüğünü gösteriyor (15). Sorunun büyüklüğü karşısında devletin artık önceden verimli yatırım olarak görmediği konut üretim alanına müdahaleye yöneldiğini görüyoruz.

Devletin bu müdahalesi konut piyasasına girmek ve "Sosyal Konut"u özendirerek gerektiğinde sosyal konut üretmek şeklinde olmuştur. Bu çözümün 1970'li yılların sonunda düşünüldüğünü görüyoruz. Çünkü bu dönem daha önce de değindiğimiz gibi şehirleşmenin hızlandığı, konut probleminin arttığı, gecekonduların sayısının da tırmadığı bir dönemdir.

6 Mayıs 1980 tarihinde "Milli Konut Politikasının Uygulanmasına Dair Esaslar" adı altında yayınlanan kararnamede bütün vatandaşların konut sahibi olmasının sağlanması, konut maliyetlerinin düşürülmesi, toplu konut yapımının özendirilmesi gibi ilkelerden hareket edilmektedir (16). Toplu Konut dönemine geçişin başlıca sebebinin konut sorununun çözümü teşkil ederken, 1980'lere doğru banka faiz oranlarının yüksekliğini ve bankerlik kurumunun varlığı gibi nedenlerle konuta yatırımın durması ve eldeki konutların da satılmasını, inşaat piyasasındaki durgunluğu, artan enflasyonu toplu konuta geçişini destekleyen diğer önemli faktörler arasında sayabiliriz (17).

Toplu Konut uygulaması konusunda önce 10 Temmuz 1981 gün ve 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu yürürlüğe girmiştir. Genel nitelikte bir düzenleme olan kanunun amacı da konut ihtiyacını toplu konut üretimi yoluyla karşılamak, konut ihtiyacı olanlarla inşaat yapanların tâbi olduğu esasları belirlemek ve devletin yapacağı desteklemeler için Kamu Konut Fonu adıyla bir fon oluşturmak olarak belirlenmiştir. Ayrıca Yapı Tasarruf Hesabı adıyla bir fon oluşturulmuştur (18).

750 - 1000 veya daha büyük birimdeki konutların toplu konut sayıldığı kanunda konutların 100 m²'yi geçmemesi ilke olarak benimsenmiş ve bu konutların kredilendirilmesi ilke olarak kabul edilmiştir. Kanun büyük kentlerdeki yığılmaları önlemek amacıyla nüfusu 500 binden büyük kentler için faiz ve ödemede caydırıcı hükümler getirmiştir (19).

(15) Kemal Görmez; "Türkiye'de Toplu Yasaları Döneminde Konut Kooperatifçiliği", *Karınca Dergisi*, Mayıs 1991, Sayı 653, s. 97

(16) a. g. e. s: 98

(17) a. g. e. s: 98

(18) Eyüp İsbir; *Şehirleşme ve Meseleleri*, s: 65

(19) Kemal Görmez; *Karınca*, Mayıs 1991, Sayı: 653, s: 99

Yasada devletin kooperatiflere yardım etmesi ilke olarak benimsenmiş, kamu yararına toprak kamulaştırılacağı ve devletin konutla ilgili yetkilerinin tamamının Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na verileceği belirtilmiştir. Dönem boyunca bazı kooperatiflerin kredilendirildiğini ancak kredilerin ödenmediğini ya da inşaat maliyetlerinin çok altında kaldığını ve kooperatif enflasyonu nedeniyle de kanunun tam olarak uygulanamadığını görüyoruz.

Bu kanun 1984 yılında 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. 2985 sayılı kanunun amacı da konut ihtiyacının karşılanması, konut inşaatını yapanların tâbi olacağı usul ve esasların belirlenmesi, ülke şart ve malzemelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleri ile araç ve gereçlerin geliştirilmesi ve devletin yapacağı desteklemeler için Toplu Konut Fonu'nun meydana getirilmesi ve kullanılmasını düzenlemek olarak belirlenmiştir.

Toplu Konut Kanunu'nda her yıl Devlet bütçesinden yüzde 5'lik bir kısmın konut yapımına ayrılması kabul edilmiştir. Kurulan Toplu Konut Fonu'nun bu yüzde 5'le ferdi ve toplu konut kredisi için kullanılması da kabul edilmiştir. Ancak, Toplu Konut Kanunu'nun 5. maddesinde öngörülen kamulaştırmanın yapılamadığını ve genel bütçe gelirlerinden yüzde 5'lik kesintinin Kamu Konut Fonu'na aktarılma uygulamasının başarıya ulaşamadığını görüyoruz (20).

Toplu Konut Kanunu'na dayanarak böylece ilk kez bir yasa ile konut kooperatiflerinin devletin öncelikli yardımlarından yararlanması sağlanmış oluyor ve Toplu Konut Kanunu konut kooperatifçiliği için önemli bir adım olarak karşımıza çıkıyor diyebiliriz.

TOPLU KONUT ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN KURULUŞLAR

Hızlı şehirleşme, nüfus artışı ve ailelerin küçülmesi sebebiyle ortaya çıkan konut açığının kapatılması, yapılan konutların yaşam standartlarına uygunluğunun sağlanması, toplum yapısı içindeki bütün kesimlerin konut ihtiyacının karşılanması, toplu konut üretimi ihtiyacının ortaya çıkması bir çok kuruluşun konut üretim alanında çalışması gereğini beraberinde getirmiştir.

Bakanlıklar, belediyeler, konut kredisi veren bankalar, Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı, Ordu Yardımlaşma Kurumu, Meyak gibi kuruluşlar mevzuatları ve güçleri çerçevesinde konut yapımına katkıda bulunmaya çalışmışlardır.

II. Dünya Savaşı sonrasında devletin konut alanında bazı girişimlerde bulunduğunu görüyoruz. Bu dönemde kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) işçilerin kuracakları konut kooperatiflerine topladığı primin belirli bir oranını konut kredisi olarak verme uygulamasını başlatmıştır (21).

(20) Kemal Görmez; *Karınca*, Mayıs 1991, Sayı: 653, s: 99

(21) Kent-Koop, *Konut Kooperatifçiliği Semineri*, 13-24 Eylül 1982, s: 1-5

Cumhuriyet sonrasında devlet önderliğinde ilk konut girişimlerine Başkent olması sebebiyle Ankara'da rastlıyoruz. Bu girişimlerden ilki 1925 yılında Ankara Şehremanetince, Yenışehir'de 4 milyon metrekare arazinin kamulaştırılarak buraya Vakıflar Başmüdürlüğü ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nca 2 - 3 katlı konutların yapılmasıdır.

Ankara Bahçelievler Kooperatifi'nin de 1934 yılında kurularak çoğu kamu görevlisi olan ortaklarına 150 civarında konut ürettiğini, yine Cumhuriyetin ilk yıllarında çeşitli kooperatiflerin toplu konut çalışmaları yaptığını tesbit ediyoruz. Bu dönemde 5218 sayılı kanuna dayanarak tahsis edilen ucuz arsalarla Türkiye Emlak Kredi Bankası'nca tahmin edilen inşaat bedelinin yüzde 75'ine kadar ve yüzde 5'i geçmemek üzere Maliye Bakanlığı'nca tespit edilen miktardan faiz oranı üzerinden borç verilmesi de kabul edilmiştir (22).

Cumhuriyet döneminde devlet ve belediyelerin konut kooperatifleri kuranlara destek olması, ucuz arsa temini, devletin konut üretiminde sadece yatırımcı olarak değil destekleyici ve kredilendirici olarak da rol oynadığının göstergeleridir.

1945 - 1961 döneminde konut üretim sorumluluğu genel olarak özel girişimciler tarafından üstlenilmiştir. 1961 yılına kadar ülkedeki bütün konut kooperatifleri yaklaşık 25 bin kadar konut üretimi gerçekleştirmişlerdir.

1969 yılından sonra kabul edilen 1163 sayılı Kooperatifler Yasasının Üst Birlikler kurulmasına imkan vermesinden sonra Ankara Belediyesi'nce Kent-Koop kurulmuş ve Batıkent projesinin uygulanmasına başlanmıştır. Belediyelerin konut yapma görevini zorunlu görevleri arasına almalarından sonra çıkarılan yönetmeliğe dayanarak, yönetmeliğin getirdiği özendirici ve destekleyici maddelerinden hareketle Ankara Belediyesi kamulaştırdığı arsaları Kent-Koop'a devretmiştir. Bu faaliyetlere daha sonra İzmit, Antalya Belediyeleri de katılmışlardır.

Belediyelerin bu çalışmalarından başka Bağkur Yasası uyarınca, Bağ-Kur'un, Bağ-Kur üyelerinin kuracakları konut kooperatiflerine konut kredisi vermesini, Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun da kooperatif yolunu açık tutmasını çeşitli kuruluşların konut yapımı alanındaki tutumlarına örnek olarak gösterebiliriz.

1978-1981 döneminde yeni yerleşim alanlarını gerçekleştirmek için Yeni Yerleşmeler Kredi Fonu oluşturulmuş ve bu fondan Toplu Konut kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, kamu ortaklıkları, kooperatifler ve birlikleri desteklenmiştir.

Sayılan bu hükümler konut üretimini ve konut için kişilerin tasarrufta bulunmasını teşvik için getirilmiştir. Devlet bu amaca dayanak olmak üzere özel kesimdeki toplu konut kuruluşlarının olabildiği ölçüde desteklenmesi noktasından hareket etmiştir.

(22) Kemal Görmez; Karınca, Sayı: 654, Haziran 1991

SOSYAL SİGORTALAR KURUMU VE BAĞ-KUR

Türkiye’de 1950’li yıllara kadar konut kooperatiflerinin tek finansman kaynağı Emlak Kredi Bankası iken, 1950’li yıllardan sonra aynı alanda Sosyal Sigortalar Kurumu’nu da görüyoruz. SSK 1946 yılında 4792 sayılı kanunla kurulmuştur. Sigortacılık hizmetlerinin yanısıra konut üretmekle de görevlidir.

SSK kredilerinin kaynaklarına baktığımızda karşımıza SSK emrindeki Sosyal Güvenlik Fonları, İhtiyarlık Sigortasına ait primlerin en çok yüzde 20’sinden oluşan meblağ çıkıyor. Kurumun kuruluş kanununda değişiklik yapan 1957 tarih ve 6900 sayılı kanun işçi konutları için ayrılacak fonları bütün sigorta kollarını içine alacak şekilde genişletmiştir.

SSK ve BAĞ-KUR’dan kredi almak isteyen bir kişinin evinin olmaması, kendisinin, eşinin ve velayeti altındaki çocuklarının evinin bulunmaması, sigortalılar için belli bir süre prim ödemiş olmak, sigortalı olmak ve binaların zorunlu olarak 100 m²-den büyük olmaması, kooperatiflerin belirlenen sosyal konut standartlarına uyması şartları aranmaktadır. Kooperatif arsalarının il ve ilçe merkez belediyeleri sınırları içinde ve aynı zamanda nüfusu 10 binden yukarı yerlerde bulunması da kurumun aradığı şartlar arasındadır (23).

SSK ve BAĞ-KUR uygulamalarında kamu konut fonundan açılan kredilere ilişkin uygulamada ipotekten ayrı olarak iştirak hakkı da tesis ediliyor. 5417 sayılı kanun gereğince SSK ancak ipotek karşılığı olarak taşınmaz mal değerinin yüzde 50’si oranında kredi vermekle yükümlüdür. 1952 tarihinde bu oran 5937 sayılı kanunla değiştirilerek konut kredisi yatırım oranı yüzde 50’den yüzde 80’e çıkarılmıştır. Daha sonra 6391 sayılı kanunla bir daha değiştirilerek konut yatırım fonu yüzde 20’den yüzde 25’e, yatırım oranı ise yüzde 80’den yüzde 90’a çıkarılarak, 1957 tarihinde yürürlüğe giren 6900 sayılı kanunla da bu oran korunmaya devam etmiştir (24).

SSK işçi konutları faaliyetlerini Emlak Kredi Bankası aracılığı ile kooperatiflere doğrudan doğruya kredi açmak suretiyle ve işçi konutları yapım işini 6900 sayılı kanun gereğince bizzat kurum olarak gerçekleştirmektedir. Ancak SSK’nın doğrudan ürettiği konutların bütün işçi konutları içindeki oranı 1960’lar sonrasında yüzde 11.6’dır (25). SSK kredileri bu yıllarda 20 yıl vadeli ve yüzde 4 faizlidir (26).

SSK, Sümerbank ve Etibank gibi İktisadi Devlet Teşebbüslerine mensup işçi toplulukları için yapılan konutlarda dahil olmak üzere 1962 yılına kadar 268, o tarihten sonra da 94 olmak üzere 362 kooperatife konut kredisi açmıştır (27). Ancak genel

(23) Ruşen Keleş; *Türkiye’de Konut Kooperatifleri*, Ank. 1967, s: 55

(24) a. g. e. s: 54

(25) a. g. e. s: 57

(26) a. g. e. s: 55

(27) Ruşen Keleş; *Türkiye’de Konut Kooperatifleri*, Ank. 1967, s: 57

olarak Türkiye düzeyinde ele alındığında işçi kooperatiflerinin toplu konut inşaatının avantajlarından yararlanan ve sosyal dayanışmayı kuvvetlendiren büyük işçi siteleri kurma yoluna gitmediklerini görüyoruz. SSK işçi konutları işini bir ek görev olarak aldığından 1962 yılına kadar Emlak Kredi Bankası'nın aracılığından yararlanmış, bu bankanın lüks konutlar inşa etmesi sonucu krediler yetersiz kaldığından sonuçta inşa edilen konutlar ya kiralanmış ya da devredilmiştir (28). SSK 1984 yılından 1988 Haziranına kadar toplam 200 kooperatife yaklaşık 17.850 milyon TL kredi vermiştir (29).

Yine işçi kooperatiflerinin yaptırdıkları konutların mülkiyetini ortaklara devretmemeleri işçi konutlarının spekülasyon konusu yapılmasına ve kooperatiflere sağlanan kamu arsalarının serbest piyasaya geçişine zemin hazırlamıştır (30).

Ülkemizde konut kredisi veren kuruluşlar arasında MEYAK da sayılabilir. Memurların konut sorununu çözmek üzere memur maaşlarından kesilen meblağlardan oluşan fondan memur kooperatiflerine Bayındırlık ve İskan Bakanlığı aracılığıyla kredi verilmekteydi. Ancak bugün MEYAK faaliyetini sona erdirmiştir. Sona eren MEYAK fonundan yeni kredi açılmamakta daha önce açılmış olan krediler devam etmektedir.

MEYAK uygulamaları esnasında fondan 600 bin liraya kadar kredi açabiliyor ve bu kredi evi olanlar için yüzde 10 faizle 10 yıl vadeli, evli olmayanlar için de yüzde 5 faizle 20 yıl vadeli olarak belirleniyordu.

ORDU YARDIMLAŞMA KURUMU

Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanunu'nda kurum üyelerine konut kredisi verileceği ve bu kredilerden kurum üyeleri ile bunların katılacakları konut kooperatiflerinin yararlanacağı belirtilmiştir (31).

Yine üyelerin kendi aralarında kuracakları kooperatifler aracılığı ile satın alacakları arsalar kurum tarafından konut yaptırılarak kendilerine satılmasını isteyebilecekleri de yönetmelik içeriğinde mevcuttur. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) tarafından verilen konut kredilerinin vadesi 15 yıl, faizi ise yüzde 6'dır. Bu kredi hakkından yararlanmak için kooperatif üyelerinin 20 hizmet yılını doldurmuş olmaları kurumun üyesi olmaları, yapı ruhsatının alınmış olması şartlarının yerine getirilmesi gerekmektedir (32). Kurum 1984 yılından 1989 yılına kadar 3012 kişiye bireysel, 3530 kooperatife toplam 6.494.690.000 TL. kredi ödemesi yapmıştır (33).

(28) a. g. e. s: 59

(29) DPT, *Alternatif Konut Finansman Sistemleri*, Ank., 1989, s: 10

(30) a. g. e. s: 60

(31) *Ruşen Keleş; Türkiye'de Konut Kooperatifleri*, Ank. 1967, s: 65

(32) a. g. e. s: 66

(33) DPT, a. g. e. s: 11

SONUÇ

Türkiye'nin son yıllarda en önemli problemlerinden biri olan konut açığı kısa sürede çözümlenebilecek bir durumda değildir. Konut sorunu ne devletin tek başına çözebileceği ne de tümüyle özel sektöre bırakılabilecek bir durumda da değildir.

Devletin uzun vadeli planlamalarla, konuyla ilgili temel yasaları düzenleyerek, zaman zamanda özendirici tedbirleri alarak bu alana girmesi gerekmektedir. Bunun için de başta Mahalli İdareler olmak üzere bazı resmi kurumların konut yatırımı yapmaları da kaçınılmazdır.

Devletin konut alanına müdahale araçlarından biri olarak düşünülen Toplumsal Güvenlik Kuruluşlarının anlatılan faaliyetlerinin geliştirilerek sürmesi Türkiye'nin bu alandaki problemlerinin hafiflemesine yardımcı olacaktır.

becya

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

BEŞ KONUDA ARAŞTIRMA YAPTIRACAKTIR

Türk Kooperatifçilik Kurumu, 1991 - 1992 yılı faaliyet programı uyarınca;

1- Türk Kooperatifçilik Mevzuatının Avrupa Topluluğu Mevzuatına Uyumu,

2- Karadeniz Bölgesinde Sütçülük Kooperatiflerinin Yapısı ve Ortaklarının Yararlanma Durumu,

3- Sevgi Yılında Kooperatifçilik,

4- İktisadi Entegrasyonlar, Süpermarket ve Büyük Mağazalar Karşısında Küçük Esnafın Kooperatifçilik Yolu İle Korunması,

5- GAP Bölgesinde, Doğacak Yeni Ekonomik Şartlar İçerisinde Uygulanabilecek Kooperatif Çeşitlerini Seçimi,

Konularında olmak üzere beş araştırma yaptıracaktır.

Araştırmacılar, araştırmalardan birisini veya birden fazlasını yapmaya talip olabileceklerdir. Birden fazla araştırmanın üstlenilmesi halinde her araştırma ayrı olarak mütalaa edilecek, değerlendirilmesi de buna göre yapılacaktır.

Araştırma yapmak isteyenler, araştırma tekliflerinde;

1) Araştırmanın dispozisyonunu ve muhteviyatını kısaca açıklayacaklardır.

2) Çalışmada takip edecekleri metodu izah edeceklerdir.

3) Araştırmanın yapılmasında zaman planlanmasını göstereceklerdir.

4) Biyografilerini ve kooperatifçilik konusundaki çalışmalarını (yayın vs.) belirteceklerdir.

İlgilenen şahıs ve kuruluşların, seçecekleri araştırma konusunda şartnameye göre (şartname Kurumdan temin edilebilir veya posta ile istenebilir) yapacakları ön hazırlık çalışmaları ile birlikte en geç 31 Temmuz 1991 tarihine kadar müracaat etmeleri gerekmektedir.

Türk Kooperatifçilik Kurumu ile araştırmayı yapacak araştırmacı arasında uygulanacak hususlar özetle şöyledir: ✓

1) Araştırma, teklifin Kurumca kabul edildiğinin bildirilmesini takip eden aybaşıdan itibaren

başlayacak ve 12 ayda bitirilecektir.

Ancak, araştırmacının ek süre talebi halinde, talep uygun görülürse bir defaya mahsus olmak üzere azami üç aya kadar ek bir süre verilebilir.

2) Araştırmacı, teklifinde öngördüğü zaman plânına uygun olarak çalışmalarını başlatacak ve her üç ayda bir zamanlamaya uygun olarak kuruma rapor verecektir.

3) Araştırma raporlarının çalışmada öngörülen zamanlamaya uymaması veya rapor tetkikleri sonunda çalışmaların yeterli görülmemesi halinde sözleşme tek tarafı olarak Kurumca feshedilebilecektir. Bu feshin sebebi ile araştırmacı; Kurum'dan herhangi bir hak talebinde bulunamaz.

Araştırmacıya her bir araştırma için toplam 5.000.000 (beşmilyon) lira ödenecektir. Ödemeler, zaman plânlanmasına göre her üç ayda bir verilecek. "Gelişme Raporları" dikkate alınarak araştırma süresi dört döneme bölünmek suretiyle şu şekilde olacaktır:

1- % 15'i birinci raporun sonunda,

2- % 20'si ikinci raporun sonunda,

3- % 25'i üçüncü raporun sonunda,

4- % 40'ı raporun tamamının kabulünde.

Ancak, raporların uygun görülmemesi veya zamanında verilmemesi sebebiyle süre uzatılması halinde, ödeme, raporun kabul edilmesini takiben yapılacaktır.

Araştırmacıya yukarıda belirtilen ödemelerin dışında daktilo, fotoğraf, grafik, çizim gibi hizmetler için ayrıca hiçbir ödeme yapılmayacaktır.

Eserin telif hakkı Türk Kooperatifçilik Kurumuna ait olacak ve basılıp basılmamasına Kurum karar verecektir. Basılmaması halinde kendisine, araştırmacının herhangi bir itiraz ve telif hakkı söz konusu değildir. Fakat, bastırılması halinde kendisine, araştırma için takdir edilen 5.000.000.- liradan ayrıca 50 (elli) adet kitap verilecektir.

1- Tarımsal Kalkınmada Kooperatifleşme - VI. Milletlerarası Türk Kooperatifleşme Kongresi Tebliği ve Tartışmaları - (2 Cilt).....	2.000
2- 1163 Sayılı Kooperatifleşme Kanununun Uygulanmasında Kooperatifleşme Durumu ve Sorunları (VII. Milletlerarası Türk Kooperatifleşme Kongresi (Tebliğleri).....	2.000
3- Az Gelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Toplumsal Kalkınmasında Kooperatifleşme Rolü.....	2.000
4- Altın Yapan Köy (Tercüme).....	2.000
5- Kooperatifleşme Şirketleri (Yayın No: 30).....	1.500
6- Co-operatives In Developing Countries And Turkish Experience (Yayın No.32).....	2.000
7- Çoşlu Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları (Yayın No 34).....	2.000
8- Az gelişmiş Ülkelerde Kooperatifleşme ve Devlet (Yayın No.36).....	2.000
9- Kooperatifleşme ve İlkokul (Yayın No.38).....	1.500
10- Kooperatifleşme Bilgisi (Yayın No.40).....	2.000
11- Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifleşmesi (Yayın No.41).....	1.500
12- Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifleşme Politikası IX. Milletlerarası Türk Kooperatifleşme Kongresi-Tebliğler- (Yayın No.42).....	2.000
13- Türk Kooperatifleşme Üzerine Düşünceler (Yayın No. 43).....	2.000
14- X. Milletlerarası Türk Kooperatifleşme Kongresi -Tebliğler - (Yayın No. 44).....	2.000
15- Atatürk ve Kooperatifleşme (Yayın No. 45).....	1.500
16- The Co-operative Movement In Turkey And Its Expected Development (Yayın No. 46).....	2.000
17- Kooperatifleşme Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları (Yayın No. 47).....	1.500
18- Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifleşme İşletmeleri (Yayın No. 48).....	4.000
19- Kooperatifleşme Dış Ticaret Açısından Millî Ekonomiye Kalkıları (Yayın No. 49).....	4.000
20- Köy Kalkınma Kooperatifleşme Yönetim (Yayın No: 50).....	1.500
21- Çorlu İlçesi Soyman Köy Kalkınma Kooperatifleşme Grup Tarımının Ekonomik Analizi (Yayın No. 52).....	4.000
22- Vakıflar Tüzüğü (Yayın No. 53).....	2.000
23- Karınca Dergisi Kooperatifleşme ile İlgili Bibliyografya (Yayın No.55).....	4.000
24- XI. Milletlerarası Türk Kooperatifleşme Kongresi - Tebliğler- (yayın No. 57).....	5.000
25- XI. International Turkish Cooperative Congress - Papers - (Yayın No. 58).....	5.000
26- Türkiye'de Kooperatifleşme Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri (Yayın No. 60).....	5.000
27- Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilirliği (Yayın No. 61).....	4.000
28- Marketing Functions On Foreign Trade In Turkey And In The United States Of America (Yayın No. 63).....	5.000
29- "Dünyada Mekan" Konut Kooperatifleşme - Seminer Tebliğleri - (Yayın No. 64).....	4.000
30- "Altın Bilezik" Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleşme - Seminer Tebliğleri - (Yayın No. 65).....	2.000
31- "Bir Lokma Bir Hırka" Tüketim Kooperatifleşme - Seminer Tebliğleri - (Yayın No. 66).....	4.000
32- XII. Milletlerarası Türk Kooperatifleşme Kongresi - Tebliğler- (Yayın No. 67).....	8.000
33- XII. International Turkish Cooperative Congress - Papers - (Yayın No.68).....	6.000
34- Türkiye'de Tüketim Kooperatifleşmelerinin Bugünkü Durumu, Alınması Gereken Tedbirler - Araştırma- (Yayın No. 70).....	5.000
35- Anadolu Basınında Kooperatifleşme (Yayın No. 71).....	5.000
36- Bütün Değişiklikleriyle Kooperatifleşme Kanununun (Yayın No. 72).....	5.000
37- Türkiye'deki Sendikacı Faaliyetler İçindeki Tüketim Kooperatifleşmelerinin Durumu ve Gelişme İmkânları - Araştırma- (Yayın No. 73).....	7.500
38- Tarım Satış Kooperatifleşme Birliklerinin Yapısı ve Ülke Ekonomisindeki Yeri - Seminer Tebliğleri- (Kooperatifleşme Dergisi Özel Sayısı).....	7.500
39- Türkiye'deki Kooperatifleşme Avrupa Topluluğu Bünyesinde- Entegrasyonu - Seminer Tebliğleri - (Yayın No. 74).....	5.000
40- "Kooperatifleşme ve Özelleştirme" Seminer Tebliğleri- (Yayın No. 75).....	4.500
41- XII. Milletlerarası Türk Kooperatifleşme Kongresi - Türkçe Tebliğler- (Yayın No. 76).....	10.000
42- XII. Milletlerarası Türk Kooperatifleşme Kongresi - İngilizce/Almanca Tebliğler- (Yayın No. 77).....	10.000

DERGİLERİ	KARINCA	KARINCA KARDEŞ	KOOPERA TİFÇİLİK	COOPERATION IN TÜRKİYE
ADET (TL)	4.000		6.000	15.000
" (Ş)	2		3	6
YILLIK (TL)	48.000 (12 sayı)		24.000- (4 sayı)	30.000 (2 sayı)

DERGİLERİN REKLAM TARİFESİ

Ön iç kapak (Renkli)	2.500.000	3.500.000	1.000.000	3.000.000
Ön iç kapak (Tek renk)	2.000.000	-	800.000	-
Arka dış kapak (Renkli)	2.500.000	3.500.000	1.000.000	3.000.000
Arka dış kapak (Tek renk)	1.500.000	-	900.000	-
Arka iç kapak (Renkli)	2.200.000	3.300.000	1.000.000	3.000.000
Arka iç kapak (Tek renk)	2.000.000	-	600.000	-
İç tam sayfa (" ")	1.000.000	2.000.000	500.000	2.000.000 (Renkli)
İç 1/2 sayfa (" ")	800.000	-	-	1.500.000 (")
İç 1/4 sayfa (" ")	700.000	-	-	1.000.000 (")

Yayın isteme adresi: Türk Kooperatifleşme Kurumu, Mithatpaşa Cad.No.38/A
06420 Kızılay/Ankara

Telex: (4) 1316125-1316126

Faks: (4) 1340646

Yayın bedeli yatırmak

için banka hesap no: T.C.Ziraat Bankası Kızılay Şb.304/4 - ANKARA

NOT: PTT ile kitap yayını isteyenlerin; PTT masrafı dahil yayın bedelini hesabımıza yatırdıklarına dair makbuzlarını talep dilekçelerine eklemeleri (Beher kitap için PTT gideri:1000 TL)

Türk Kooperatifçilik Kurumu Organları

YÖNETİM KURULU

- Başkan :** **Hüsnü POYRAZ**
Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşarı
- Başkan Yardımcısı :** **Dr. Şenol ERDOĞAN**
Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı
- Muhasip Üye :** **Turan TEKELİ**
Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Başmühendisi
- Üye :** **Yrd. Doç. Dr. Kadir ARICI**
Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi
- Üye :** **Yrd. Doç. Dr. Burhan AYKAÇ**
Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi
- Üye :** **İrfan BAYIR**
Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdür Yardımcısı
- Üye :** **Halil BİLİCİ**
Türkiye Ziraat Mühendisleri Birliği Vakfı Genel Müdürü
- Üye :** **Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ**
G.Ü. Fen - Edebiyat Fakültesi Dekanı
- Üye :** **Erol DOK**
Ziraat Yüksek Mühendisi, İşadamı
- Üye :** **Prof. Dr. Celâl ER**
TOKB Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürü
- Üye :** **Ünal GÖKALP**
A. Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** **Doç. Dr. Ahmet ÖZÇELİK**
T. C. Ziraat Bankası Gen. Müd. Proje ve Değerlendirme Müdürü
- Üye :** **Kâmil ÖZDEMİR**
A. Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** **Kaplan YILDIZ**
Pankobirlik Genel Müdür Yardımcısı
- Üye :** **Niyazi YÜKSEL**
T. C. Ziraat Bankası Hamamönü Şubesi Müdürü
- Üye :** **TOKB Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürü**

DENETLEME KURULU

- Başkan :** **Nail TAN**
Kültür Bakanlığı Türk Halk Müziği Korosu Uzmanı
- Üye :** **Yalçın DOĞAN**
T. C. Ziraat Bankası Kızılay Şubesi Müdürü
- Üye :** **Dr. Mustafa DOYUK**
Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Araştırma ve İstatistik Dairesi Başkanı

HAYSİYET DİVANI

- Başkan :** **Celâl UZEL**
Yüksek Mühendis, KOOP-KUR Eski Genel Müdürü
- Üye :** **Ayhan İNAL**
Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. Dış Pazarlama Eski Müdürü
- Üye :** **Dr. Yusuf EKİNCİ**
Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı

FİSKOBİRLİK

findık tarm satış kooperatifleri birliği

“findık'ta dünya markası”

FINDIK UNU

KABUKLU FINDIK

FINDIK EZMESİ

İÇ FINDIK

NUGA

BEYAZLATILMIŞ FINDIK

FİSKO

KAVRULMUŞ FINDIK

FİSKAT

KIYILMIŞ FINDIK

FİSHEL

DİLİNMIŞ FINDIK

FINDIK FÜRESİ

PRALİN

GENEL MD. (GİRESUN): TEL.: 142 40 (4 HAT)
FAX: (051) 110 58
TLX.: 82477 FKB TR

ŞUBE (İSTANBUL): TEL.: (1) 143 69 70 (3 HAT)
FAX: (1) 149 98 10
TLX.: 25705 İFKB TR

BÜRO: (ANKARA) TEL.: (4) 131 31 50
FAX: (4) 131 08 82
TLX.: 43264 FAS TR